TARBIYA 9

BAXT VA MUVAFFAQIYAT SIRLARI

Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining
9-sinf o‘quvchilari uchun darslik

O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi tomonidan tavsiya etilgan

Toshkent
«O‘zbekiston»
2020

UO‘K 17(075.3)
KBK 87.7ya72
T 23

Sh. Sattorov, D. Ro‘ziyeva, Z. Islomov, N. Ismatova, S. Akkulova, S. Shermuxamedova,
Z. Zamonov, O. Maxmudov, D. Rahimjonov, N. Xolmuxamedova,
S. Madaliyeva, L. Mo‘minova, S. Zokirova

Mas’ul muharrirlar:
Z. Islomov – filologiya fanlari doktori, professor
D. Kenjayev – tarix fanlari nomzodi

Taqrizchilar:

U. Uvatov – tarix fanlar doktori, professor
F. Vahabova – Toshkent shahridagi «Lider» xususiy maktabi direktori
R. Jabborov – Adliya vazirligi Huquqiy targ‘ibot boshqarmasi katta maslahatchisi
I. Kamolov – Toshkent shahridagi Prezident maktabi o‘qituvchisi
H. Jabborov – Respublika Ma’naviyat va ma’rifat markazi bo‘lim boshlig‘i

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Din ishlari bo‘yicha qo‘mita,
Respublika Ma’naviyat va ma’rifat markazi, O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasining
tegishli xulosalari asosida nashrga tayyorlangan

SHARTLI BELGILAR

Amaliy faoliyat

Mulohaza uchun

Bilasizmi?

Mustaqil faoliyat

Faollashtiruvchi savollar

Savol va topshiriqlar

Ma’naviyat xazinasidan

Vazifa

Jamoaviy mashg‘ulot

Respublika maqsadli kitob jamg‘armasi mablag‘lari hisobidan chop etildi.

© Sh. Sattorov, Z. Islomov va boshq., 2020
© «O‘zbekiston» NMIU, 2020

ISBN 978-9943-6577-4-8

www.idum.uz saytidan yuklab olindi

MUNDARIJA

I BOB
YASHASHDAN MAQSAD – MUNOSIB HAYOT

1-mavzu: Ulug‘imsan, Vatanim! 6
2-mavzu: Yashamoq – o‘zidan yaxshi nom qoldirmoq 10
3–4-mavzu: Yuksalish – o‘zingni anglashdan boshlanadi 13
5-mavzu: Faol o‘quvchidan faol fuqarolikkacha 19
6–7-mavzu: Kelajakka sarmoya – vaqtni mazmunli o‘tkazish 23
8-mavzu: Baxt – oilada 29
9-mavzu: Baxtiyorlik – umrning bosh maqsadi 34

II BOB
ILM-MA’RIFAT. INNOVATSIYA

10-mavzu: Buyuklarni aziz qilgan – bilim 40
11–12-mavzu: Tafakkur – kelajakka yetaklovchi vosita 45
13-mavzu: Bilimga asoslangan jamiyatda muvaffaqiyat qozonish 50
14-mavzu: Innovatsiya va ilg‘or fikrlash – taraqqiyot g‘ildiragi 54
15–16-mavzu: Tanqidiy fikrlash 58
17–18-mavzu: Liderlikka xos xususiyatlar 64

III BOB
ORZU, MAQSAD VA MUVAFFAQIYAT

19-mavzu: Bizning kuchli va kuchsiz tomonlarimiz 72
20-mavzu: Maqsadga qanday erishiladi? 76
21-mavzu: Muvaffaqiyat – qimmatli tajriba mevasi 82
22–23-mavzu: O‘ziga ishonch – mo‘jizakor kuch 87
24-mavzu: Muloqot va ijtimoiy ko‘nikmalar 94
25-mavzu: Kelajak kasblari 97

IV BOB
TADBIRKORLIK, G‘OYA VA BOYLIKDAN FOYDALANISH MEZONLARI

26-mavzu: Tadbirkorlik mezonlari 102
27–28-mavzu: Biznesni boshlash uchun zamonaviy g‘oyalar 107
29-mavzu: Frilanserlik – qo‘shimcha daromad manbai 113
30–31-mavzu: Insonni boy va qashshoq qiluvchi omillar 117
32-mavzu: Boylikdan foydalanish mezonlari 123

www.idum.uz saytidan yuklab olindi

ENG KATTA BOYLIK – BU AQL-ZAKOVAT VA ILM,
ENG KATTA MEROS – BU YAXSHI TARBIYA,
ENG KATTA QASHSHOQLIK – BU BILIMSIZLIKDIR!

Sh. MIRZIYOYEV

QADRLI YOSHLAR!

Hayotingizda muhim davr boshlanmoqda. Sizning yoshingizda inson kelajagini yorqinroq ko‘rishga intiladi. Aynan shu yoshda siz yillar davomida tinchlik bermay kelayotgan orzular asosida rejalar tuza boshlaysiz. Bularning barchasi baxtiyor, munosib va mustaqil hayotga intilishdan darakdir.

Unutmang, mustaqil hayotda eng ishonchli panoh ta’lim va tarbiyadir. Siz kimsiz, qayerdasiz, bulardan qat’i nazar, siz – o‘z kelajagingiz egasisiz. Zamonayiv ta’lim va go‘zal tarbiya sizga o‘zingiz va ota-onangiz xohlagan inson bo‘lishga, chiroyli va baxtli yashashga yordam beradi.

Bu yo‘lda qat’iyat sizga yordam beradi. Zero, maqsad ortidan borish metin irodani shakllantirib, astoydil mehnat qilish va izlanishni rag‘batlantiradi.

Bugun barchamiz yangi texnologik davrda yashamoqdamiz. Ilg‘or g‘oyalarni ilgari suradigan, tashabbuskor va ijodkor mutaxassislar har bir zamonning eng oldi, muvaffaqiyatli insonlari bo‘lishgan. Shunday ekan, siz salohiyatingizni rivojlantiradigan ishlarga, hamisha olg‘a boruvchi insonlarga intiling.

Unutmang, sizdagi navqiron yoshlik hayotingizning oltin davridir. Bu imkoniyatni munosib tarbiya va chuqur bilim olishga, Ona Vatanga xizmat qilishga, ezgu va xayrli ishlarga sarf qiling.

Mualliflar jamoasi

www.idum.uz saytidan yuklab olindi

I B O B
YASHASHDAN MAQSAD – MUNOSIB HAYOT

- Vatandan tashqarida baxt yo‘q
- Vatan – shirin jon, usiz yashab bo‘lmas
- Eng go‘zal hayot – yaxshilik uchun yashalgan hayot
- Oila tarbiyaga tayansa, mamlakat ravnaq topadi
- Baxtiyorlik – bilim, mehnat va harakat natijasi
- O‘z-o‘zini anglash – baxt va muvaffaqiyatning asosi
- Faol fuqarolik – mahalla obodligi, farovon turmush kafolati
- Munosib umr vaqtni maqsadli sarflashdan boshlanadi

www.idum.uz saytidan yuklab olindi

1-MAVZU: ULUG‘IMSAN, VATANIM!

Tafakkur qilib ko‘ring, borliqdagi har jonzot o‘zi ma’qul ko‘rgan go‘shada yashaydi. Insondan tortib tog‘-u sahrodagi jonivorlar, osmondagi qushlar, ummondagi baliqlarning ham o‘z oshyonlari bor. Ular baxtiyorlik va xotirjamlikni his qilish uchun ham makon tutadilar.

Vatan – inson uchun eng qadrli va eng suyukli dargohdir. Vatanni obod qilish – har bir kishining burchi. Farzandlariga obod va ozod Vatan qoldirish – har bir insonning oliy maqsadi. Barcha dinlarda Vatanga xiyonat qoralanadi, iymonsizlik belgisi va og‘ir jinoyat sanaladi.

* * *

2019-yil 31-avgust. Seul shahri markazidagi Dondemun mavzesidagi «O‘zbek ko‘cha»sidaman. O‘qishdan vaqt orttirib, yurt xumorida shu ko‘chada kezaman.

Bu yerda hamma jonsarak – taraqqiyot ortidan chopayotgan koreyaliklar kabi, musofirlar uchun ham har soniya g‘animat. O‘zbek tilida so‘zlashgancha shosha-pisha ketayotgan yo‘lovchilar ham yurakka yaqin. Ich-ichimdan ovoz keladi – Vatan! Vatan, seni juda sog‘indim!

Go‘yoki ko‘chaning tez tugab qolishidan qo‘rqib, asta qadam tashlayman. Yon-atrofdagi o‘zbekona choyxonalarda tabassum bilan bir-biriga choy uzatayotgan insonlar davrasiga qo‘shilgim keladi. Ularga qarab jilmayar ekanman, labim beixtiyor pichirlaydi: «Assalomu alaykum!»

Milliy uslubda qad rostlagan binoda osig‘liq Vatan bayrog‘ini ko‘rishim bilan to‘lqinlanib ketdim. Tanish ohang qulog‘imga chalindi:

O‘zing mening ulug‘lardan
Ulug‘imsan, Vatanim...

«Keling, bir piyola choy ichib keting!» deya samimiy manzirat qilayotgan zardo‘z nimchali ofitsiantga nam ingan ko‘zlarimni tikkancha, «Bayram muborak bo‘lsin! Bayram muborak, vatandosh!» deyman xursandchilik bilan.

Koreyadagi o‘zbek talabasining kundaligidan

Amaliy mashg‘ulot

1. Yuqoridagi matnga sarlavha tanlang.
2. Oilangizdan uzoqda nimalarni his qilasiz?
3. Mahalla-qishlog‘ingiz yoki shahringizdan uzoqda bo‘lsangiz-chi?
4. Olisdagi insonlar qanday sabablar tufayli yana Vatanga qaytadilar?
5. Vatanimiz tarixida yurtni himoya qilib, dushmanga qarshi kurashgan kimlarni bilasiz?

Bilasizmi?

«Vatan» atamasi arabcha so‘z bo‘lib, «tug‘ilgan makon», «ona yurt» ma’nosini anglatadi. Vatan – bu insonning tug‘ilib o‘sgan yeri, uning go‘daklik chog‘idanoq mehr qo‘ygan maskanidir.

Jamoaviy mashg‘ulot

Tasavvur qiling, rassom quyidagi hikmatlardan biriga surat ishlamoqchi. Unga bu fikrlarni suratda ifodalash uchun g‘oya bering.

Ona Vatanga bo‘lgan muhabbat tufayli eng go‘zal narsalar bunyod bo‘ladi.

Vatandan tashqarida baxt yo‘q, har kim jonajon yerida ildiz otsin.

Soyasida o‘tirmasligini, mevasini yemasligini bilsa ham, daraxt ekkan inson, hech bo‘lmasa, hayotning mazmunini tushuna boshlabdi.

Ma’naviyat xazinasidan

Inson Vatanini sevgani bois ham dunyo obod bo‘lgan.

Ali ibn Abu Tolib

Mulohaza uchun

ULUG‘LARNI, SHOHLARNI YIG‘LATGAN – VATAN SOG‘INCHI

Imom Termiziy rivoyat qilishicha, Payg‘ambar Muhammad (s.a.v.) Makkani tark etishga majbur bo‘lganlarida, shahar chegarasida orqalariga qarab shunday degan ekanlar: «Qandayam yaxshi shaharsan, qandayam menga suyuklisan! Agar meni sendan chiqarib yuborishmaganida, sendan boshqada yashamasdim».

(Sunnani Termiziy)

* * *

– «O‘zbekistonni yaxshi ko‘raman».
– «Qanchalik yaxshi ko‘rasan?»
– «Ko‘p, juda ko‘p».
– «Vatanni yaxshi ko‘rish nimaligini bilasanmi?»
– «Ya’ni?..»

Vatanga muhabbatni qanday namoyon qilasiz? Misol uchun, ona farzandini jonidan aziz ko‘rgani uchun unga mehr beradi, bag‘riga bosadi, avaylaydi. Bizning qaysi xatti-harakatlarimiz Vatanimizga bo‘lgan muhabbatimizni ifodalaydi?

* * *

Buyuk shoir va hukmdor Zahiriddin Muhammad Bobur Vatandan ketishga majbur bo‘lgan. U Hindistonda yirik saltanat bunyod qilgan bo‘lsa ham, bir umr bobokalonlaridan meros Vatanni qo‘msab o‘tgan. U Vatanga murojaat qilib, «Behad vafo-u mehr sanga ko‘rsatib edim, Sen ham sog‘ing‘aysen mehr-u vafo bila», deb yozadi.

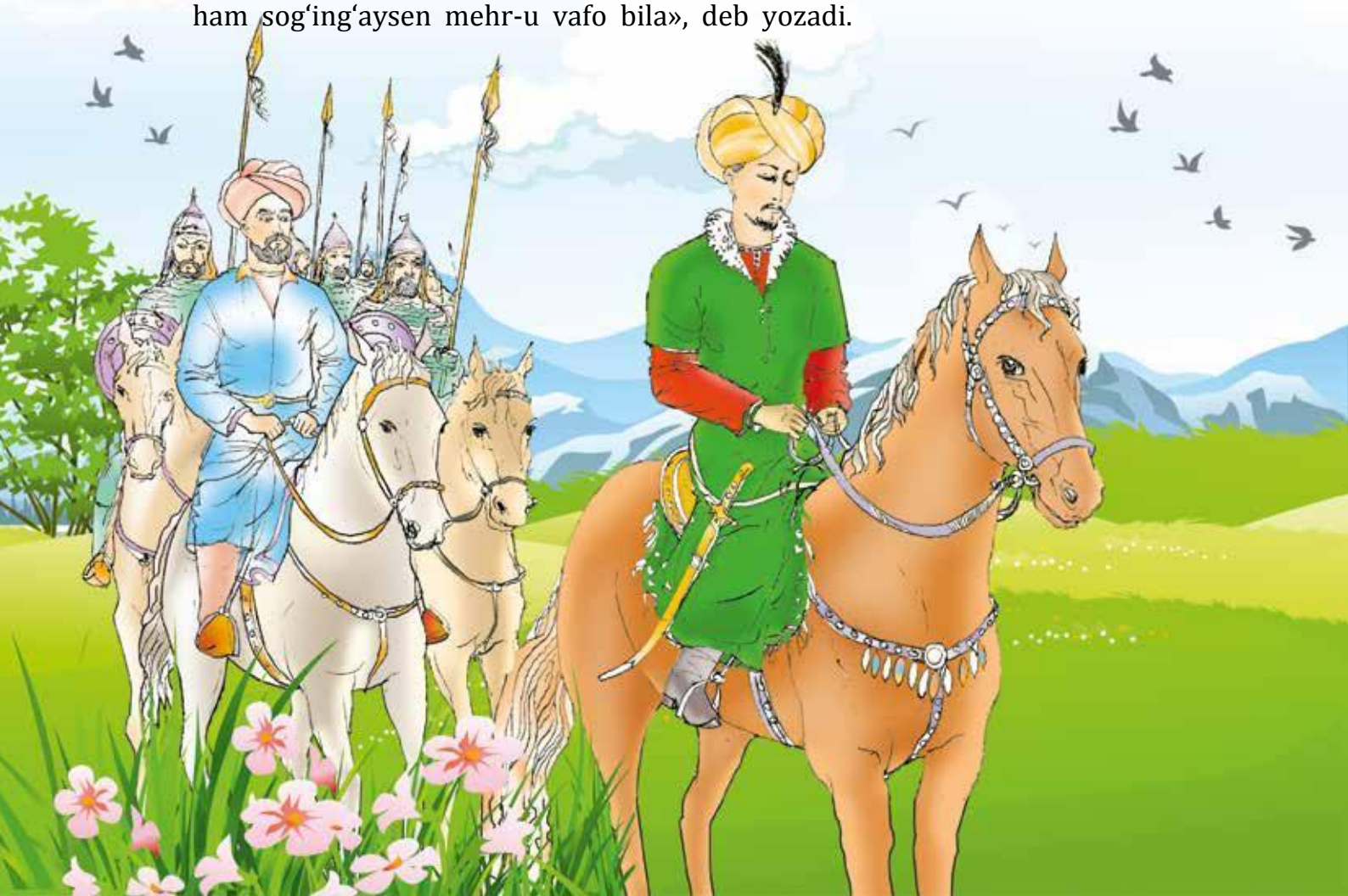

Jamoaviy mashg‘ulot

1. Vatandan boshqa yerda yashashni tasavvur qilishga yo‘l qo‘ymaydigan uchta sababni ayting.
2. Musofirlikda shohona saroylarda yashasa ham, Zahiriddin Muhammad Boburni bir umr Vatan sog‘inchida yashashga majbur qilgan 3 ta sababni ayting.
3. Jamoangiz bilan Vatanga muhabbatni ifodalaydigan ishlar ro‘yxatini tuzing?

Ma’naviyat xazinasidan

Avlodlarga qoldirish mumkin bo‘lgan eng munosib meros – Vatan erkinligi, zaminni sevish tuyg‘usi hamda go‘zal tarbiyadir.

Sharq hikmati

Mulohaza uchun

O‘zbekiston xalq shoiri Muhammad Yusuf 1998-yili tibbiyot instituti talabalari bilan uchrashuvda talaba qizning «Vatan siz uchun nima, Vatanni siz qanday tushunasiz?» degan savoliga quyidagicha javob bergan:

«Singiljon, – dedi shoir hayajon bilan, – mana siz, o‘qishni tugallab shifokor bo‘lasiz. Bemorlarni davolaysiz. Ayting-chi, jonsiz tanani davolash mumkinmi? Yo‘q. Vatan men uchun – jon. Jonsiz yashab bo‘lmaganidek, Vatansiz ham yashab bo‘lmaydi. «Jon shirin» deyishadi. Vatan – jondan ham shirin.

Hayotimni, olayotgan har nafasimni, bosayotgan har qadamimni, aytayotgan har so‘zimni shu shirin jonsiz tasavvur qila olmayman. Men Vatanni shundoq tushunaman...»

Mustaqil faoliyat

Muhammad Yusufning Vatan haqidagi «Iqror» she’rini o‘qing.

2-MAVZU: YASHAMOQ – O‘ZIDAN YAXSHI NOM QOLDIRMOQ

Faollashtiruvchi savollar

1. «Yaxshi nom» deganda nimani tushunasiz?
2. Hayot mazmuni nimadan iboratligi xususida xulosangiz bormi?

Iogann Gutenberg (1400–1468)

Dmitriy Mendeleyev (1834–1907)

Ajiniyoz Qosiboy o‘g‘li (1824–1878)

Mahmudxo‘ja Behbudiy (1875–1919)

Rizamat ota Musamuhamedov (1881–1979)

Vera Pak (1938–2018)

Abdulla Oripov (1941–2016)

Dilbar Ikromova (1947–2020)

Vazifa

Yuqoridagi suratlarda aks etgan insonlar tomonidan amalga oshirilgan ishlarga misollar keltiring. Ayrim insonlarning nomlari asrlar o‘tib ham unutilmasligining sababi nimada? Qanday insonlarni tez unutib yuborishadi?

Xalqimiz hayotda yaxshi nom qoldirgan odamni bog‘bonga o‘xshatadi. Yaxshi insonni yana nimalarga qiyoslash mumkin?

Quyidagi suratlarda qanday yaxshi ishlar aks etganini yozing. Yaxshilikning yana qanday turlari va ko‘rinishlari borligini sanang.

Amaliy faoliyat

Quyidagi hikmatlarni to‘ldiring va ma’nosini anglashga harakat qiling: maktab, yaxshilik, oqilona, yomon ish, yaxshi nom, ilm.

Bu dunyoda abadiy qolmoq mumkin emas, biroq ..... qoldirmoq katta saodatdir.

Alisher Navoiy

Dunyoda yashamoq uchun dunyoviy fan va ilm lozimdur, boy bo‘lmoq u yoqda tursin, ro‘zg‘or tebratish uchun ham ..... kerak.

Mahmudxo‘ja Behbudiy

Hayot yo‘lida birinchi masala – ..... masalasidir.

Abdurauf Fitrat

Hurmatga erishish uchun ko‘plab yaxshi ishlar qilish kerak. Lekin birgina ..... undan mahrum qiladi.

Benjamin Franklin

..... qilganlargina bu hayotda yashay oladilar.

Lev Tolstoy

Mulohaza uchun

Bolaligimda otam bilan sirkka boradigan bo‘ldik. Chipta uchun navbat kutar ekanmiz, bizdan oldinda olti nafar farzandli bir oila turardi. Bolalar xursand ko‘rinar, ular sirk haqida gaplashishardi. Navbatlari kelgach, oila boshi chipta sotuvchidan narxni so‘radi. U narxni eshitgach biroz o‘ylanib, turmush o‘rtog‘iga pichirlab nimadir dedi. Yuzida bezovtalik alomatlari paydo bo‘ldi.

Shu payt otam cho‘ntagidan pul olib, yerga tashladi va egilib uni oldi-da, haligi kishining kaftiga qo‘yib, «Pulingiz tushib ketdi», – dedi. U kishi otamga minnatdor boqdi va «Rahmat, aka», – dedi.

Ular kirib ketishgach, otam qo‘limdan tortdi va biz qatordan chiqdik. Savol aralash nigohimga, «Ularni xijolat qilmaylik, biz boshqa kuni kelamiz», – dedi.

O‘shanda otamdan juda faxrlangan edim. Bu holat butun hayotimdagi eng go‘zal manzara bo‘lib qolgan. U o‘sha kuni ko‘rolmaganim – sirkdan ham yaxshiroq edi.

Savol va topshiriqlar

1. Hikoya qahramonining otasi nima sababdan o‘z pulini boshqa birovga berdi?
2. Qaysi xislatlar odamni boshqalarga yordam qo‘lini cho‘zishga undaydi?
3. Hikoya qahramoni nima sababdan otasi bilan faxrlana boshladi?
4. Nima sababdan o‘sha voqea qahramonning hayotidagi «eng yaxshi» manzara bo‘ldi?
5. Hikoyani qanday nomlagan bo‘lar edingiz?
6. Hikoyadan nima xulosaga keldingiz?

Ma’naviyat xazinasidan

Odamlarga beminnat yordam qo‘lini cho‘zish – bu dunyoda yashayotganing uchun Yaratganga shukronadir.

Muhammad Ali, boks ustasi

Mustaqil faoliyat

«Yaxshilik» yoki «Yaxshi ish» mavzularida rasm chizing yoki kichik matn yozing.

3–4-MAVZU: YUKSALISH – O‘ZINGNI ANGLASHDAN BOSHLANADI

Faollashtiruvchi savollar

1. Hech o‘ylab ko‘rganmisiz, davlat rivojlanishida eng muhim omil nima?
2. «Har bir inson – noyob tabiiy boylik» degan fikrni izohlang.
3. Ta’lim qanday qilib insondagi iste’dodni yuzaga chiqaradi?
4. Bilimga asoslangan jamiyatda qanday ko‘nikmalar insonlarga muvaffaqiyatga erishishga yordam beradi?

Mulohaza uchun

Dunyoga kelgan har bir inson – davlat uchun tom ma’nodagi noyob boylikdir. Unda o‘ziga xos qobiliyat yashiringan bo‘ladi. Shu qobiliyat yuzaga chiqsa, undagi iste’doddan butun jamiyat manfaatdor bo‘ladi. Insondagi iste’dodni kashf qilishning vositasi – ta’lim.

Tabiiy xomashyo resurslari dunyo miqyosida deyarli adog‘iga yetmoqda. Shu sababli mamlakatlarning e’tibori inson aql-zakovatini «zabt etish»ga qaratilgan. Inson omili yuksalib, jahon iqtisodiyoti tobora bilimga asoslangan sohalar ixtiyoriga o‘tmoqda. E’tibor qiling, dunyoning eng boy kompaniyalari ham aql evaziga boyimoqda. Hozirgi jarayonda ko‘proq bilim olib, ilg‘or fikrlarni ilgari surish – muvaffaqiyat asosidir.

Jamiyat rivoji shaxslarning rivojlanishi bilan bog‘liq. Inson omili yuksalgani sayin davlat ham taraqqiy etib boradi. Shaxsiy rivojlanish – umr bo‘yi davom etadigan jarayon. Odamlar salohiyatlarini anglash va yuksaltirishni istasalar, ular maqsadlarini belgilashlari hamda ularga yetish uchun zarur qobiliyat, fazilatlarini rivojlantirishlari kerak.

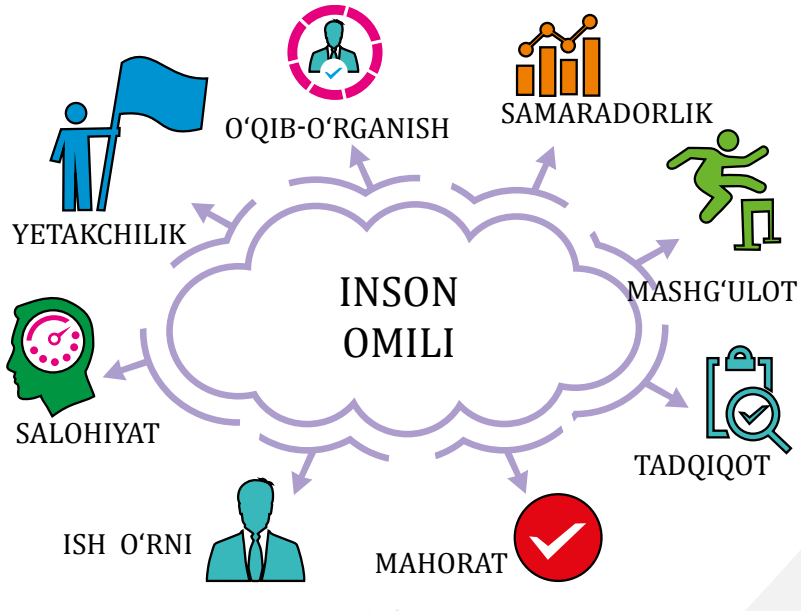

Amaliy faoliyat

Hayot muntazam rivojlanishdan iborat

1. Beshta guruhga bo‘lining va berilgan matnni diqqat bilan o‘qing. Savollarga javob bering.
2. Insonning ehtiyojlarini pastdan tepaga qarab piramidaga joylashtiring.
3. Bu ehtiyojlarni juda muhim va u qadar muhim bo‘lmagan ehtiyojlarga ajrating. Fikringizni asoslang.

1-guruh uchun:

Yangi tug‘ilgan chaqaloq onasiga talpinib yig‘lay boshladi. Ona uni qo‘liga oldi. Bag‘riga bosib, qornini to‘yg‘azdi. Chaqaloq yana yig‘lay boshladi. Ona uni yana qo‘liga oldi va tagligini almashtirdi. Bir muddat bag‘riga bosgan edi, bola uxlab qoldi. Xona isib ketgani uchun chaqaloq yana bezovtalandi. Ona xonani shamollatdi. Bir muddat o‘tib bola sovqotdimi, yana g‘ingshidi. Ona unga yana mehribonchilik ko‘rsatdi.

2-guruh uchun:

Bola ulg‘aya boshladi. Kuchli shamol turib, momaqaldiroq gumburladi, chaqmoq chaqdi. Bola darhol otasining pinjiga kirdi.

Ota-bola sayrga chiqishdi. Qo‘shni bolaning kuchukchasi bolaga qarab yugurib, u bilan o‘ynamoqchi bo‘ldi. Bola shoshgancha otasiga talpindi. Ota uni ko‘tarib oldi. Bola o‘zini xavfsiz sezdi.

Bolaning nimaga ehtiyoj sezganini aniqlang. Xavfsizlikka intilish hissi qanday paydo bo‘ladi? Nima uchun inson xavfsizlikka intilib yashaydi? Bu intilishni insonning birlamchi ehtiyojlaridan deyish mumkinmi?

3-guruh uchun:

Bola maktabga bordi. Jamoaga qo‘shildi. Onasi uni maktabga kuzatar ekan, sinfdoshlari bilan ahil-inoq bo‘lishini tayinladi. Bola ulg‘aygani sayin, boshqalardan ko‘proq e’tibor va iliq munosabatni kuta boshladi. U odamlar bilan yaxshi muomala qilar, xato qilganda «uzr», «kechirasiz», fikr tug‘ilganda «mumkinmi», «mening fikrimcha», «siz nima deb o‘ylaysiz», «maylimi» kabi so‘zlarni ishlatar edi. Uni sinfdoshlari o‘ta madaniyatli va tartibli bola sifatida qabul qilishdi. Uni hamma hurmat qilar edi.

U institutga o‘qishga kirdi. O‘ziga ma’qul bo‘lgan qiz bilan tanishdi. Ular turmush qurishdi. Hayotlaridan mamnun va baxtli edilar.

Yuqoridagi matnda inson uchun zarur qanday ehtiyoj to‘g‘risida gap ketyapti? Bu ehtiyoj insonga nima uchun kerak?

4-guruh uchun:

Ular ishda yaxshi mutaxassis, oilada esa mehribon ota va ona.

Ularning oilasida bolalarning ham fikrlari hurmat qilinadi. O‘qishi yoki biror narsa xarid qilishda bolalarning fikrlari albatta so‘raladi.

Ular farzandlariga yaxshi tarbiya berishdi. Mahallada ularni «namunali oila» deb e‘tirof etishdi.

Insonning bu ehtiyojlarini qanday tushunish mumkin? Bu ehtiyojlar insonga nima uchun kerak?

Bu darajaga yetishish uchun boladan nimalar talab qilinadi?

5-guruh uchun:

U ilm-fanni rivojlantirish uchun tinmay harakat qildi. Izlanishlar olib bordi. Tajribalar o‘tkazdi, ilmiy maqolalar yozdi. Uning bu harakatlari zoye ketmadi. Mehnatlari qadrlandi va yuksak mukofotlarga sazovor bo‘ldi.

Mehnatning qadrlanishi, unga yarasha mukofot olish inson uchun ehtiyojmi? Bu ehtiyoj insonga qanchalik zarur?

Mulohaza uchun

Axloq – insonlarni yaxshilikg‘a chaqirguvchi, yomonlikdan qaytarguvchi bir ilmdur. Agar bir kishi yoshligida nafsi buzilub tarbiyasiz, axloqsiz bo‘lib o‘sdimi, bunday kishilardan yaxshilik kutmak yerdan turub yulduzlarga qo‘l uzatmak kabidur.

Axloqimiz binosining go‘zal va chiroyli bo‘lishiga tarbiyaning zo‘r ta’siri bordur. Tarbiyaning axloqga, albatta, ta’siri bo‘ladur. Oramizda masal borki, «sut ila kirgan, jon ila chiqar». Mana bu so‘z to‘g‘ridur.

Yaratgan insonlarni asl xilqatda iste’dod va qobiliyatli, yaxshi ila yomon, foyda ila zarar, oq ila qorani ayiradurgan qilub yaratmishdur. Lekin insondagi bu qobiliyatni kamolga yetkurmak tarbiya ila bo‘ladur. Qush uyasinda ko‘rganin qiladur. Inson javhari qobildur. Agar yaxshi tarbiya topib, buzuq xulqlardan saqlanub, go‘zal xulqlarga odatlanub katta bo‘lsa, har kim qoshida maqbul, baxtiyor bir inson bo‘lub chiqar. Agar tarbiyatsiz, axloqi buzulub o‘ssa, Allohdan qo‘rqmaydurgan, shariatga amal qilmaydurgan, nasihatni qulog‘iga olmaydurgan, har xil buzuq ishlarni qiladurgan, nodon, johil bir rasvoyi olam bo‘lub qolur.

Alhosil, tarbiya bizlar uchun yo hayot – yo mamot, yo najot – yo halokat, yo saodat – yo falokat masalasidur.

Abdulla Avloniyning «Turkiy guliston yoxud axloq» asaridan

Buyuk ma’rifatparvar va iste’dodli pedagog Abdulla Avloniy (1878–1934) o‘zbek xalqi maorifi, madaniyati, ma’rifatini yuksaltirishga ulkan hissa qo‘shgan. Ma’rifatparvar olim hayotini yangi maktablar tashkil etish, yosh pedagoglarga zamonaviy bilimlar berish, Sharq va G‘arb tillarini o‘rgatish, ta’lim-tarbiyaviy ishlarni amalga oshirishga bag‘ishlagan. Uning maktablar uchun yozgan darsliklari o‘z davrida Markaziy Osiyoda ilm-fanning rivojiga katta hissa qo‘shgan.

Jamoaviy mashg‘ulot

Quyidagi fikrlarni muhokama qiling:

Yoshligidan tarbiyasiz o‘sgan kishilardan yaxshilik kutish – yerdan turib yulduzlarga qo‘l uzatmoq kabidir.

Axloqimizning go‘zal va chiroyli bo‘lishiga tarbiyaning zo‘r ta’siri bordir.

Kishi yaxshi tarbiya olib, go‘zal xulqlarga odatlansa, u baxtiyor inson bo‘lib voyaga yetar.

Tarbiya bizlar uchun yo hayot – yo mamot, yo najot – yo halokat, yo saodat – yo falokat masalasidir.

Ma’naviyat xazinasidan

Odamlarning botiri kelajakdagi ishlardan qo‘rqmaydi. Kamolot hosil qilishdan chetlangan kishi – odamlarning eng qo‘rqog‘idir.

Abu Ali ibn Sino

Bilasizmi?

Olimlar inson ehtiyojlarini quyidagilarga bo‘lganlar:

Jismoniy ehtiyojlar: toza havo, suv, oziq, uyqu, uy, me’yordagi harorat, dam olish, mashq.

Xavfsizlik ehtiyojlari: jismonan va ruhan o‘zini xavfsiz his qilish.

Tegishlilik va mehrni his qilish ehtiyoji: sizni oilangiz yaxshi ko‘radi, atrofdagilar hurmat qiladi va siz – jamoaning bir bo‘lagisiz.

O‘z-o‘zini qadrlash va munosib bilish ehtiyoji: o‘zini barkamol his qilish va qadrlash, hurmat qilish hissi. Bu, oilani, atrofdagilarni hurmat qilish hissini uyg‘otadi va imkoniyatlarni kengaytiradi.

Maqsadni anglash ehtiyoji: ma’no yoki maqsadni izlash qiziquvchanlik va chuqur bilishga, o‘rganishga undaydi.

Go‘zallik ehtiyoji: chiroyli va tartibli hayot ehtiyoji insonni yaratuvchanlik, san’atga undaydi.

O‘z-o‘zini anglash ehtiyoji: shaxsiy salohiyatni to‘liq anglash orqali o‘zi istagan har qanday holat yoki maqsadga erishish.

Savol va topshiriqlar

1. Insonga o‘zini anglash nima uchun kerak?
2. Salohiyatingizni namoyon qilish uchun zarur barcha ehtiyojlar sizda mavjudmi?
3. «Anglash ehtiyoji» deganda nimani tushunasiz?
4. «Ehtiyojlar piramidasi» asosida o‘zingiz uchun kun tartibi tuzing.

Amaliy faoliyat

SHAXSIY RIVOJLANISH UCHUN 3 QADAM

Shaxsiy nuqtayi nazarni rivojlantiring.

1. Ayni paytda oldingizda turgan maqsadingizni yozing.
2. Maqsadingiz haqida nima deya olasiz? U siz uchun nega ahamiyatli?
3. U sizni bir oy yoki bir yildan keyin qayerga olib boradi?

Shaxsiy rivojlanishni rejalashtiring.

1. Maqsadingizga sizni nima olib boradi?
2. Unga yetish uchun oldingizda qanday to‘siqlar bor?
3. Bu yo‘lda sizga qanday ko‘nikma va bilim kerak bo‘ladi?
4. Siz o‘zingizni qayerda tasavvur qilsangiz – shuning o‘zi siz uchun maqsad sari olg‘a borishga rag‘batdir.

O‘zgarish jarayonini boshlang.

1. Qaysi ishni oson va maromiga yetkazib, zavq bilan bajarasiz? Buning uchun atrofdagilardan qanday e’tirof eshitgansiz?
2. Bu yo‘nalishda yetuk mutaxassisga aylanish uchun qanday ko‘nikmalar zarur?
3. Nimada qobiliyatli ekaningizni bilish, sizga baxt va davlat olib keladigan ish bilan mashg‘ul bo‘lishni anglatadi.

Yuqori natijaning sabablari:
Malaka – bilim va mahoratning yuqoriligi
Rag‘bat – motivatsiyaning borligi

Unumdorlikka erishishning uch bosqichi:
Qo‘lingizdan keladigan ishni qiling
Shu yo‘nalishda o‘qib-o‘rganing
Rivojlanish rejasini tuzing

Yuqori natijaning o‘lchovlari:
Daromadning oshishi
Ichki mamnunlik
Ijobiy o‘zgarishlar

5-MAVZU: FAOL O‘QUVCHIDAN FAOL FUQAROLIKKACHA

Mulohaza uchun

Maktabdan qaytayotgan Bahromjon elektr simini uzilib yotganini ko‘rib qoldi. Aylanib o‘tib ketmoqchi bo‘ldi. Lekin bu yerdan o‘tishi mumkin bo‘lgan yosh bolalar va qariyalar ko‘z oldiga keldi-yu, qo‘l telefonidan 1050 – avariya xizmatiga telefon qilib, muammoni aytdi. Muammo tezda bartaraf etildi.

1. *Bahromjonning e’tibori mahalla osoyishtaligiga qanday hissa qo‘shadi?*
2. *O‘ylab ko‘ring-chi, barcha fuqaro faol, e’tiborli bo‘lsa nima bo‘ladi?*

* * *

Faol fuqarolar shaxsiy maqsadlari va qiziqishlari yo‘lida bir-birlari bilan hamkorlik qilishadi. Ular uyushmalar, iste’molchilar kengashlari, klublar va ko‘ngillilar jamoalarini tuzadilar.

Shaxsiy javobgarlik hissiga ega fuqaro jamiyatda faol bo‘lishning ahamiyatini anglaydi. Faol fuqarolar nafaqat jamiyatning rivojlanishi, balki boshqalarning farovonligini ham o‘ylaydilar. Ular atrofdagilarga yordam qo‘lini cho‘zadilar, xayr-saxovat ishlarida qatnashadilar. Faol fuqarolik Vatan taqdiriga daxldorlik tuyg‘usi sabab paydo bo‘ladi. Ular mahalliy tuzilma va tashkilotlarda ko‘ngilli sifatida faoliyat ko‘rsatadilar.

Vazifa

Matnni o‘qing va nuqtalar o‘rniga berilgan so‘zlardan mosini qo‘yib gaplarni to‘ldiring.

FAOL FUQARO KIM?

Faol fuqarolar ... kunida mamlakat ... uchun xizmat qiladigan nomzodlarga ovoz berish uchun ... ishtirok etadilar. Fuqarolar bir qancha ... egalar, shu bilan birga ularning ... ham bor. Fuqaro mamlakati ... uchun xizmat qiladi. Ular davlat ... hurmat qilishlari zarur. Fuqaroning davlat boshqaruvidagi ... rivojlanish uchun muhimdir. Kimningdir Vataniga sodiqligi va ... vatanparvarlik deyiladi. Faol fuqaro mahalla va hududi ..., xavfsizligi va ... , atrof-muhitni ... uchun kamarbasta bo‘ladi.

Foydalanish uchun so‘zlar: *farovonligi, obodligi, majburiyatlari, asrab-avaylash, osoyishtaligi, faolligi, fidoyiligi, qonunlarini, nomzodlarga, huquqlarga, saylovlarda, rivoji, saylov.*

Vazifa

ANZIRAT BUVI KIM?

Barchamizga yaxshi tanish «Suyunchi» filmining bosh qahramoni – Anzirat buvi qishloqdagi barchaning issiq-sovug‘idan xabardor, hashar ishlariga bosh-qosh, muammolarga yechim topishda faolligi bilan tomoshabinda taassurot qoldiradi. Uni faol fuqaro timsoli deyish mumkin.

Mashq. Tushirib qoldirilgan so‘zlarni toping.

Anzirat buvining ... ... sababli hamqishloqlari uni «General buvi» deb atashadi.

Qishloqning ... ...ga aylangan Anzirat buvi qishloqni ... ... qilishga bosh-qosh.

U hamqishloqlarining ... ..., ... va ... ...ga jim qarab tura olmaydi.

Qishloq raisi nima sababdan Anzirat buvini «qishloqning vijdoni» degan? Qishloqning ham vijdoni bo‘ladimi?

Bilasizmi?

Vazifa

1. Sarvarbek ishdan bo‘sh vaqtlarida Birlashgan Millatlar Tashkilotining Mingyillik rivojlanish dasturi doirasidagi «Ona tabiatga qo‘l cho‘z» loyihasida ishtirok etadi. Uning bosh maqsadi – tabiatni himoya qilishdir. Loyiha doirasida u boshqa mamlakatlardagi tabiatsevar insonlar bilan tajriba va fikr almashadi.

2. Qo‘shni hovlida ma’raka bo‘lib qoldi. Qo‘ni-qo‘shnilar darrov chiqib, ko‘cha-hovlilarni supurib-sidirib, odamlar kelishi uchun joy tayyorlay boshladilar. Kimdir uyidan ko‘rpacha olib chiqsa, kimdir stol-stul tashish bilan ovora edi.

3. Qo‘shni xonadonga mehmon keldi. Uyda hech kim bo‘lmaganligi sababli, yon qo‘shni mehmonlarni uyiga olib kirib, dasturxon yozdi va hurmat-ehtirom ko‘rsatdi.

4. Mahalla fuqarolar yig‘inida urush qatnashchisi Samariddin otaning betobligidan xabar topgan Sarvarbek ko‘cha boshidagi novvoyxonadan non olib, uyidan chiqa olmayotgan otaxonni yo‘qlab kirdi.

5. «Yangi hayot» mahallasining obodligi ko‘zni quvontiradi. Har yili mahallaning uyushqoq aholisi hashar tadbirlarini tashkil etadilar. Mahalladagi ko‘ngillilar jamoasi xayriya va bayram tadbirlarini o‘tkazishga boshqosh.

1. Mazkur hikoyalarda qanday qadriyatlar mavjud?
2. Bu qadriyatlar qanday shakllangan?
3. Sizning mahallangizda ham shunday an'analar bormi? Misollar keltiring.
4. Nima sababdan mahallaga «qadriyatlar beshigi» deb ta'rif berilgani haqida fikringizni ayting.
5. Qanday holatlarda «Mahalla-ko'y nima deydi?» deb ta'kidlashadi?

Vazifa

Axborot texnologiyalari asrida faol fuqarolar o'rtasida yangicha an'ana paydo bo'ldi – elektron ishtirok. Elektron ishtirok – davlat va jamiyat boshqaruvida Internet orqali ishtirok etishni anglatadi.

Quyidagi elektron portallar orqali ham fuqarolarning ariza, taklif yoki shikoyatlari va tashabbuslari qabul qilinadi:

pm.gov.uz *– O'zbekiston Respublikasi Prezidentining virtual qabulxonasi.*

meningfikrim.uz *– Jamoaviy murojaatlar portali.*

Quyida keltirilgan tushunchalar asosida axborot texnologiyalari fuqaro va davlat o'rtasidagi munosabatlarni mustahkamlashiga misollar keltiring.

Mustaqil faoliyat

Quyidagi savollarni oila davrasida muhokama qiling:

1. Befarqlik, dangasalik, loqaydlik kabi illatlar jamiyatda qanday oqibatlarni keltirib chiqaradi?
2. Siz fuqaro sifatida buning oldini olish uchun nimalar qila olasiz?
3. Mahalliy darajadagi faol fuqarolikka mos faoliyatni amalga oshiring. Uning asosida «Men faol fuqaroman» mavzusida kichik hikoya yozing.

6–7-MAVZU: KELAJAKKA SARMOYA – VAQTNI MAZMUNLI O‘TKAZISH

Faollashtiruvchi savollar

1. Sizning yoshingizda kelajak uchun eng yaxshi sarmoya nima?
2. Vaqtni sarmoya sifatida qo‘yish mumkinmi?
3. Sizning tasavvuringizda vaqt nima?
4. Vaqt bizning hayotimizga qanday ta’sir qiladi?
5. Vaqtni yo‘qotayotganingizni his qilasizmi? Qaysi payt?

Mulohaza uchun

VAQTNI TO‘G‘RI TAQSIMLASH

O‘qituvchi stol ustidagi idishga bir necha dona qayroqtoshlarni soldi. «Nima deb o‘ylaysizlar, idish to‘ldimi?» – so‘radi u o‘quvchilardan. Idishda ko‘rinib turgan qayroqtoshlarni ko‘rib, sinf uning to‘lganini tasdiqladi.

So‘ng o‘qituvchi dars avvalida stol ustiga yoygan qog‘ozdan yarim hovuch mayda shag‘al toshchalarni olib, idishga soldi va yana o‘quvchilardan idishning to‘lgan-to‘lmaganligini so‘radi. Qayroqtoshlar orasidan sirg‘anib, bo‘sh joylarni to‘ldirgan shag‘alni ko‘rgan o‘quvchilar yana bir ovozdan idishning to‘lganini tasdiqlashdi.

Shundan keyin o‘qituvchi kaftini qog‘oz ustidagi qumga to‘ldirib, uni qayroq va shag‘alga to‘lgan idish ustiga to‘kdi. To‘lganligi bir necha marotaba tasdiqlangan idishga bir kaft qum zarralari ham singib ketdi.

O‘quvchilar bu gal ham bu tajribaning nima bilan tugashiga qiziqib, «To‘ldi!» deb javob qaytarishdi.

«Bu idish sizning umringiz timsoli: qayroqtoshlar – sizning oilangiz, yaqin do‘stlaringiz, salomatligingizdir. Mayda shag‘al donalari – sizning ishingiz, qiziqish va boshqa istaklaringiz. Qum esa – hayotingizdagi boshqa mayda-chuydalardir», deya so‘zini tugatdi o‘qituvchi.

Savol va topshiriqlar

1. Idishga birinchi bo‘lib qumni solsak, nima bo‘ladi?
2. Hayotda avval mayda-chuydalarga navbat berish qanday oqibatlarga olib keladi?
3. Hayotingizdagi «qayroqtosh», «mayda shag‘al», «qum»ga misol keltiring.

Amaliy mashg‘ulot

Daqiqani his qilasizmi?

Vaqtni qanchalik his qila olasiz? Keling, sinab ko‘ramiz. O‘rningizdan turing va ko‘zingizni yuming. Bir daqiqa vaqt o‘tdi deb o‘ylashingiz bilan o‘tiring. Vaqtga qaramang, soniyalarni his qilishga intiling.

Guvohi bo‘lganingizdek, vaqtni har kim har xil tushunadi va his qiladi. Ayrimlar 30 soniyani qisqa vaqtda, boshqalar uzoqroq vaqt boshdan o‘tkazadilar.

«86 400 so‘m» o‘yini

Tasavvur qiling, sizga bir hafta mobaynida har kuni 86400 so‘m pul beriladi. Siz bu pullarni sarflashingiz kerak. Sarflanmagan pul o‘z-o‘zidan kuyib ketadi. Pullarni nimaga va qanday sarf qilasiz?

1. Har kuni tongda bizga 86 400 miqdorida nima beriladi? Biz ulardan qanday foydalanishimiz kerak?
2. Berilgan rasmlarni qanday nomlagan bo‘lardingiz?
3. O‘z vaqtingizni samarasiz o‘tkazganmisiz? Javobingizni 2-rasm bilan bog‘lab ko‘ring.
4. Qaysi holatda vaqt to‘xtab qolgandek tuyuladi? 4-rasmni qanday izohlaysiz?
5. Siz vaqt yetishmovchiligidan shikoyat qilganmisiz? Javobingizni 3-rasm bilan bog‘lab ko‘ring. Bunday holatlarga qanday tushib qolish mumkin?
6. Inson vaqt ustidan hukmron bo‘lishi mumkinmi? Javobingizni 1- va 5-rasmlar bilan bog‘lab tushuntiring.

1

2

5

4

3

Amaliy mashg‘ulot

Jamoangiz bilan quyidagi mavzularda taqdimot tayyorlang.
Javoblaringizni izohlang.
Agar vaqtlar aro sayohat qilish imkoni bo‘lsa, dunyo tarixining qaysi davriga qaytishni xohlar edingiz?
Kelajakka sayohat qilish imkoni bo‘lsa, nimani ko‘rishni istar edingiz?

Mulohaza uchun

Vaqtni to‘g‘ri taqsimlash sirlari

Foydali odatlarni rivojlantiring
Erta uyg‘oning, yaqinlaringizga vaqt ajrating, sog‘lom ovqatlaning, pulni to‘g‘ri sarflashni o‘rganing, sayr qiling, yangilikka intiling. Yaxshi odatlar taqdiringizga ijobiy ta’sir qiladi.

Tongni jismoniy mashq bilan qarshi oling
Natijada tanadagi zararli moddalar chiqib ketadi, quvvatni yo‘naltirish, chidam va bardoshli bo‘lish hamda aqliy-ruhiy holat yaxshilanadi.

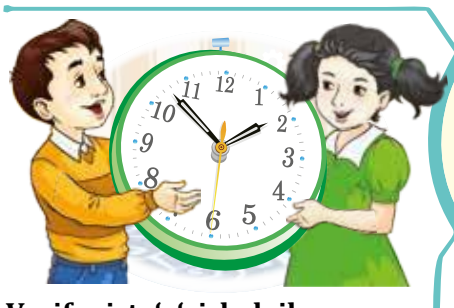

Vazifani to‘g‘ri belgilang
Noto‘g‘ri maqsad – nishonni xato olish degani. Maqsad to‘g‘ri belgilansa, behuda vaqt va kuch yo‘qotilmaydi.

Kunni eng muhim vazifalar bilan boshlang
Muhim ishlar tanda kuch-g‘ayrat bor vaqtda qilinsa, ishtiyoq qiyin ishlarni ham samarali amalga oshirish imkonini beradi.

Bilasizmi?

Agar har kuni 1 soat vaqtingizni biror sohaga oid bilimlar olishga sarflasangiz, bir yil o‘tib siz bu borada jahondagi qolgan 99,999% mutaxassisdan ko‘proq bilimga ega bo‘lasiz.

Mulohaza uchun

Ijtimoiy tarmoqda qimmatga tushgan xatti-harakatlar

A. 2012-yil. Gollandiyaning Haren shaharchasida istiqomat qiluvchi 16 yoshli qiz tug‘ilgan kunini nishonlash uchun do‘stlarini uyiga taklif qildi. U «Facebook» ijtimoiy tarmog‘ida taklifnoma tayyorlab, jamoatchilikka tarqatdi. Virtual taklifnoma tarmoqda ommalashib, 100 yoki 1000 kishi emas, naq 30 ming kishiga yetib bordi.

Garchi tug‘ilgan kun tadbiriga tayyorlangan taklifnoma bekor qilinsada, tug‘ilgan kunni nishonlash uchun Harenga 3 ming nafar kishi jam bo‘lgan. Aldanganini sezgan «Facebook» foydalanuvchilari norozilik keltirib chiqardilar. Politsiya aralashuvi bilan tartibsizliklar bartaraf etildi.

1. Tug‘ilgan kunini nishonlamoqchi bo‘lgan qizning xatosi nimada edi?
2. Nima sababdan bilgan ham, bilmagan ham qizning tug‘ilgan kunini nishonlash uchun shaharchaga to‘plandi?
3. Politsiya tartibsizlikni bartaraf qilmaganida, voqealar rivoji Haren shahri uchun qanday yakunlanishi mumkin edi?

B. Nodira ta’til davrida restoranda ofitsiant bo‘lib ishlaydi. Bir kuni ovqatlanishga kelgan ikki mijoz restoranda kechgacha qolib ketdi. Natijada Nodiraning me’yoridan 3 soat ko‘proq ishlashiga to‘g‘ri keldi. Mijozlar chiqib ketish mahali unga 15 ming so‘m choychaqa puli berishdi. Bundan g‘azablangan Nodira «Facebook» tarmog‘ida fikr yozib, restoran nomini qoldirgan holda, o‘sha mijozlarni «pastkash» deb atadi. Mijozlarni haqorat qilish – restoran ichki tartibiga zid edi. Shu bois Nodira ishdan bo‘shatildi.

4. Nodira qanday yo‘l tutishi kerak edi?
5. Restoran ichki tartibini qo‘llab-quvvatlaysizmi? Nega?
6. Internet tarmog‘ida fikr qoldirishdan avval nimalarni hisobga olish kerak? Xato va noo‘rin fikrlar yana qanday oqibatlarga olib kelishi mumkin?

D. Soxta nom bilan sahifa ochib olgan Internet foydalanuvchisi o‘zganing shaxsiy hayotiga doir videoni qo‘lga kiritdi. U video evaziga katta miqdorda pul talab qilib, pulni olmasa, videoni «Telegram» orqali tarqatishini aytdi. Tezkor qidiruv ishlari natijasida tovlamachi fosh qilinib, unga nisbatan O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 165-moddasi 3-qismi bilan jinoyat ishi qo‘zg‘atildi.

7. Tovlamachi nimadan bexabar bo‘lgan?
8. Shaxsiy hayotimizga oid videolarni qanday himoya qilish mumkin?
9. Internet tarmog‘ida qanday himoyalanish mumkin?

Bilasizmi?

Savol va topshiriqlar

1. Siz matndagi raqamli kitoblar taqdiri xavf ostida ekani haqidagi fikrga qo‘shilasizmi?
2. Matnga ko‘ra, zarur raqamli manbalarni qanday asrab qolish mumkin?
3. An’anaviy va elektron kitoblarning kamchilik va yutuqlarini sanang.

Amaliy faoliyat

YOMON ODATLAR ISKANJASIDA

«Nima haqida maqola yozsam ekan?» deb uzoq bosh qotirdim. Bu meni har kuni o‘ylantiradigan savol. Bir fursat o‘ylab, yomon odatlardan voz kechishimga oid tajribalarim xususida yozishga kirishdim.

Besh oy avval men sog‘lom hayotga qaytish uchun kun tartibimni qayta ko‘rib chiqdim. Birinchi galda, muhim ishlarni oxirgi daqiqalargacha tashlab qo‘ymaslikka odatlanishim kerak edi. Ikkinchidan, aytilgan joyga kechikib borish odatimni bas qilishga kirishdim. Har ikkala maqsadning yechimi bitta edi – yarim tungacha smartfonga tikilmaslik. Shu bois ertaroq uxlashga odatlandim. Ammo hozir ham biroz qiynalyapman. Kun tartibim iziga tushsa-da, aksariyat vaqtda o‘zimdan qoniqish his qilsam-da, ba’zida ruhan qiynalaman. Yaxshi hayotga ko‘nikish shunchalar qiyinmi? Biror illatga odatlanishdan avval undan voz kechish qanchalar mushkul ekanini tushunish zarur ekan.

Illatlardan voz kechishning mushkulligi shundaki, ular miyamizda dasturlangan bo‘ladi. Ya’ni, inson miyada ikki ko‘rinishda tasvirlanadi – «hozirgi men» va «kelajakdagi men». Agar miyangiz ko‘proq «kelajakdagi men»ni ko‘rsa, illatlardan xoli bo‘lish oson. «Kelajakdagi men» tasviri insonni tanqidiy fikrlashga, hissiy aqlga tayanishga undaydi, ya’ni biz ko‘proq idrok qilamiz. Shu zaylda muvaffaqiyatli va munosib hayotga erishish ham osonlashadi.

Olimlarning tadqiqotlariga ko‘ra, yaxshi odatni shakllantirish 10 hafta davom etadi. Misol uchun, 70 kun davomida har kuni kitob o‘qisangiz, mutolaa o‘z-o‘zidan sizning kundalik xohishingizga aylanadi. Yaxshi odatlarga bugundan kirishing va ularni egallashdan erinmang.

1. Muallif qaysi kasb egasi bo‘lgan deb o‘ylaysiz?
2. Nega yomon odatlarga o‘rganish juda oson?
3. Yaxshi odatlarni egallash nimaga qiyin?
4. «Hozirgi men»ingiz nimani xohlayapti?
5. «Kelajakdagi men»ni qanday tasavvur qilasiz?

Ma’naviyat xazinasidan

Ikki narsa borki, ko‘pchilik uning qadriga yetmaydi. Biri – sog‘lik, ikkinchisi esa – bo‘sh vaqt.

Hadis

8-MAVZU: BAXT – OILADA

Faollashtiruvchi savollar

1. Oila nega baxt qo‘rg‘oni deyiladi?
2. Oilaning inson muvaffaqiyatidagi o‘rni qanday?
3. Oilaviy an’analarning ahamiyatini bilasizmi?

Tong-sahar tinchlik-xotirjamlikda uyg‘onish – ulug‘ ne’mat. Bobo-buvi, ota-ona, yaqinlarimiz bilan oila davrasida nonushta qilishning fayzi bo‘lakcha. Oila ulug‘larining duosini olib ko‘chaga chiqishning xosiyati katta. Kechki dasturxon atrofida keksalarning o‘gitlarini qunt bilan eshitib, tanaga singdirishning zavqi o‘zgacha. Vatanga muhabbat shunday an’analar orqali singadi.

Qayerda oila mustaqilligi kuchli intizom va tarbiyaga tayansa, mamlakat va millat ham shuncha kuchli va muazzam bo‘ladi. Oila a’zolari o‘rtasida o‘zaro hurmat, mehr-muruvvat va oqibat omillari sog‘lom muhitni yaratadi. Zero, sog‘lom tarbiya oila a’zolari o‘rtasida yakdillik, maqsadlar birligini yuzaga keltiradi.

FARZAND – OILANING YUZI

Har bir farzand oilaning yuzidir. Jumladan, siz ham. Chunki sizning jamiyatda o‘zingizni qanday tutishingiz, atrofdagilar bilan muomalangiz orqali oilangizga baho beriladi. Yomon muhit hukmron joyda ezgulik urug‘i unishi amrimahol.

Agarda sog‘lom bolani tarbiyalashni alloma Ibn Sino uning tug‘ilgan vaqtidanoq boshlash kerak degan bo‘lsa, Umar Xayyom o‘zining fan tarixiga oid asarlarida bolaning tarbiyasini uni ona qornidagi davridanoq boshlash lozimligini ta’kidlaydi.

Jamoaviy mashq

Quyidagi rasmlarning mazmun-mohiyatini ochib bering.
Otaning oiladagi vazifalarini sanang.
Onaning oiladagi vazifalarini yozib chiqing.

Vazifa

Quyida keltirilgan o‘zbek xalq maqollarida tushirib qoldirilgan so‘zlarni toping: uyim, bilak, yurt, qo‘shning, allasi.

Onaning ..... dunyoni tebratar.

Ota – aql, ona – idrok.
Ota – ..... , ona – yurak.

O‘nqir edi, cho‘nqir edi – o‘z ..... edi.

Oila tinch – ..... tinch.

Gilam sotsang, ... ga sot,
Bir chetida o‘zing o‘tirasan.

Amaliy faoliyat

«Meni o‘zgartirgan suhbat» mavzusida kichik matn tuzing. Unda bobongiz, otangiz yoki boshqa yaqinlaringiz bilan qurgan va sizda taassurot qoldirgan suhbatni bayon qiling.

«Bu kim?» o‘yini

Ikki o‘quvchi doska oldiga chiqib, biri doskaga va ikkinchisi sinfga yuzlanib o‘tiradi. O‘qituvchi doskaga yuzlangan o‘quvchiga oilaning qaysidir a’zosining rolini o‘ynab berishni so‘raydi. Sinfga yuzlangan o‘quvchi pantomima orqali rolga kiradi. Javobni topgan o‘quvchiga rol o‘ynash imkoni beriladi.

Ma’naviyat xazinasidan

Oilaning har bir a’zosi bir-biriga xizmat qilishni ham burch, ham savob deb bilsa, o‘sha xonadonda baxtiyorlik hukmron bo‘ladi.

Konfutsiy

Mulohaza uchun

ONANING OQILALIGI

Yangi uyga ko‘char ekan, Tomas bolaligi o‘tgan uyning har qarichini oxirgi marta ko‘zdan kechirdi. Xizmatkorlardan o‘ziga qadrdon jihozlarni mashinaga avaylab yuklashlarini iltimos qildi. Bolaligida kiyimlari saqlangan shkafning yuqorisidan onasining qizil g‘ilofli sevimli jomadoni chiqdi. Tomas uni ehtiyotkorlik bilan stol ustiga qo‘yib, ochdi. Onasiga tegishli buyumlar orasidan chiqqan sarg‘ish qog‘ozni oldi. Maktub ostiga uning muallimasi imzo chekkan ekan. Bu imzo Tomasga onasi bilan bog‘liq xotirani eslatib yubordi.

Tomas birinchi sinfda o‘qir edi. O‘sha kuni u muallimasi bergan xatni onasiga olib kelgan edi. Xatni o‘qiyotib onaizorning qarog‘laridan yosh dumaladi. So‘ng u farzandini bag‘riga oldi.

«Muallimam nima deb yozgan ekanlar?» – qiziqib so‘radi o‘g‘il onasidan.

«U senda favqulodda qobiliyat borligini, bu maktab senga to‘g‘ri kelmasligini, seni iqtidorli bolalar maktabiga o‘tkazishimni so‘rabdi», – deya jilmayib javob berdi volidasi.

Jomadondan topilgan, vaqt o‘tishi bilan biroz unniqqan xatni o‘qiganida Tomas hayratga tushdi.

«Xonim, sizga bularni aytayotganimdan taassufdaman. Lekin o‘g‘lingizda biroz ruhiy xastalik bor. Iltimos, uni ixtisoslashgan maktabga joylashtirsangiz.

Hurmat bilan muallima».

Tomasning ko‘zlari yoshga to‘ldi. U onasidan yana bir bor minnatdor bo‘ldi.

Savol va topshiriqlar

1. Hikoyadagi onaning donoligini ta’riflab bering.
2. Ona haqiqatni farzandidan yashirib to‘g‘ri qilganmi?
3. Tomasning hayoti boshqacha ham bo‘lishi mumkin edimi?

Tomas Edisonni «kashfiyotlar dahosi» deyishadi. Uning cho‘g‘lanma chiroq, fonograf (tovushni yozib oladigan va qayta eshittiradigan asbob), telegraf, telefon va kinetograf (harakatlantiradigan tasvirni tasmaga yozadigan apparat) kabi ixtirolari insoniyat hayotini o‘zgartirib yuborgan.

Edison bolaligida qizilcha kasalligi bilan og‘rib, eshitish qobiliyati zaiflashgan. Bu esa uning maktabdagi tahsiliga ta’sir qilgan. Uni kamsitishgan, mazax qilishgan. Maktabda u bor-yo‘g‘i 3 oy o‘qigan. Qolgan saboqlarni uyda – onasidan olgan. U o‘n yoshida uyining yerto‘lasida laboratoriya ochib, kimyo, fizika fanlarini amaliy mashg‘ulotlar orqali o‘rgangan. U bo‘sh vaqtlarida ilmiy-tajribaviy kitoblarni o‘qigan.

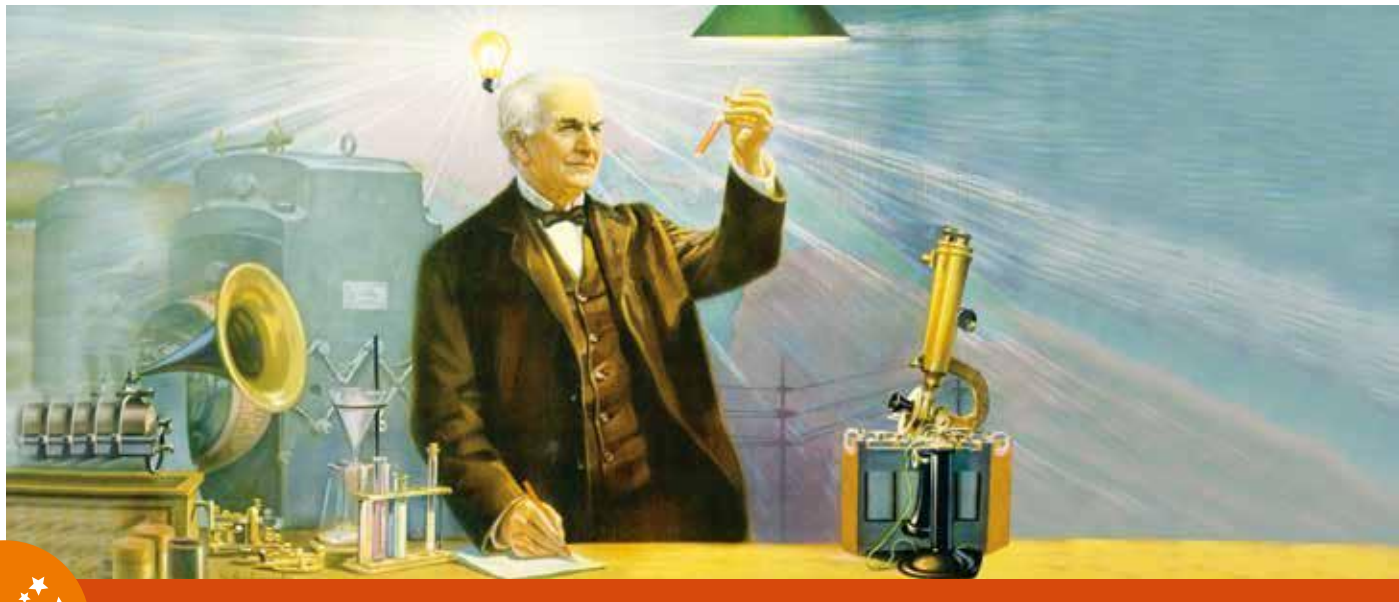

Ma’naviyat xazinasidan

Xalqning aniq maqsad sari harakat qilishi, davlatmand bo‘lishi, baxtli bo‘lib izzat-hurmat topishi, jahongir bo‘lishi yoki zaif bo‘lib xorlikka tushishi, baxtsizlik yukini tortishi, e’tibordan qolib, o‘zgalarga tobe va qul, asir bo‘lishi ularning o‘z ota-onalaridan bolalikda olgan tarbiyalariga bog‘liq.

Abdurauf Fitrat

Mulohaza uchun

BOBO-BUVI – NEVARALARNING HIMOYACHILARI

Bobo va buvilarimizning hayotimizdagi o‘rni beqiyos. Ular bizga mehrdan tashqari axloqiy va hayotiy saboqlarni berishadi. Ko‘pchilik bobo

va buvilarning qimmatli nasihatlari, qiziqarli hikoyalarini eshitgan. Ular bizni yaxshiroq tushunishadi, istaklarimizni ro‘yobga chiqarishga harakat qilishadi, duolari bilan qo‘llab-quvvatlashadi.

Yuqoridagi suratlar asosida bobo-buvining hayotimizdagi o‘rni haqida hikoya tuzing.

Bobo yoki buvingizning hayotingizda tutgan o‘rinlari haqida 10 ta misol keltiring.

Mustaqil faoliyat

Quyidagi «Oila daraxti» asosida oilangiz tarkibini chizing. Bobongiz yoki buvingizdan ularning otalari va onalari haqida ham surishtiring. Oila a’zolaringizning kasblari to‘g‘risida ma’lumotlar to‘plang.

Loyiha darsi. Bobo-buvingiz yoki mahalla-ko‘ydagi keksa insonlar bilan hayot, munosib va uzoq yashash, yaxshilik, oila va baxtiyorlik haqida suhbat quring. Suhbat doirasida intervyu, taqdimot tayyorlang. Taqdimotda keksalardan eshitgan hikmatlar, fikrlarni bayon qiling.

9-MAVZU: BAXTIYORLIK – UMRNING BOSH MAQSADI

Faollashtiruvchi savollar

1. Baxtiyorlik deganda nimani tushunasiz?
2. Baxtli bo‘lish uchun ko‘p narsa kerakmi?
3. Bizni baxtli qiluvchi odatlarni bilasizmi?

Mulohaza uchun

VATAN UCHUN YASHASH – BAXT

Bizlarni unutmangiz, maktab-maorifni taraqqiy ettiringiz.
Mahmudxo‘ja Behbudiy

Mahmudxo‘ja ziyoli oilada tug‘ildi. Ta’lim-tarbiya olib, o‘z davrida yuksak lavozimlarga erishdi. Qalbi pok, aqli teran bu zot olamga qalb ko‘zi bilan boqdi. O‘sha yillardagi tahlikali vaziyatda u haqsizlik, adolatsizliklarga ko‘z yumolmadi, xalqning dard-u alamini chuqur his etdi.

Mahmudxo‘ja Behbudiy taraqqiyotni ilm-u ma’rifatda deb bildi, kishilarni ilmga, ziyoga chorladi, jaholatdan qochishga undadi, yoshlarga ilm berish uchun maktablar ochdi, darsliklar yozdi. Necha zamonlardan beri kishilar ongiga singib kelayotgan jaholatni quvish uchun teatr tomoshalari yozib, namoyish ettirdi, gazeta va jurnal chiqarib, elga ilm-u ma’rifat yoydi. Buyuk ajdodimiz xalqining taqdiri uchun qayg‘urdi, Vatan ravnaqi uchun yo‘l izladi.

O‘sha davrda Mahmudxo‘ja Behbudiy kabi Vatan ozodligini, xalqi farovonligini istagan yuzlab ziyolilar yo‘q qilingan, qatag‘onga uchragan. Ular taqdirlarini Vatan istiqboli bilan bog‘ladilar va xalq manfaatini jonlaridan ustun qo‘ydilar.

Oradan yillar o‘tib, bobolar orzusi – O‘zbekiston mustaqilligi amalga oshgach, ularning nomlari abadiylashtirilib, Vatan yo‘lidagi xizmatlari munosib taqdirlanmoqda.

Savol va topshiriqlar

1. Ajdodlarning xizmatlarini unutmaslik, maktab-maorifni taraqqiy ettirishning mohiyati nimada?
2. Mahmudxo‘ja Behbudiy «taraqqiyot ilm-u ma’rifatda» deganda nimani nazarda tutgan?
3. Teatr va gazeta-jurnallarning jamiyat hayotidagi o‘rnini izohlang. Ularning insonlar tarbiyasidagi o‘rni qanday?
4. Inson xalqi, yurti, jamiyat manfaatlarini o‘z manfaatidan ustun qo‘yishi uchun qanday xususiyat va jihatlarga ega bo‘lishi lozim?

MAHMUDXO‘JA BEHBUDIYNING HAYOT YO‘LI

1875-yili Samarqandda tug‘ilgan

18 yoshidan qozixonada mirzalik qilgan, qozi, muftiy darajasiga ko‘tarilgan

1899—1900-yillardagi Arabiston, Misr, Turkiya bo‘ ylab safari chog‘ida yangi usuldagi maktab ochish fikri tug‘ildi

1900-yili Samarqandda yangi usuldagi maktab ochdi.

1903–1904-yillarda Qozon va Ufaga borib, yangicha maktablar bilan tanishdi, ziyolilar bilan aloqani yo‘lga qo‘ydi

1913-yilda kitob nashrini yo‘lga qo‘yib, ilg‘or fikrli jadidlarning asarlarini nashr qildi

1911-yilda ilk o‘zbek dramasi «Padarkush» ni yozgan. Unda ma’naviy qashshoqlik insonning fojiasi ekanligi bayon qilingan

1904-yildan yangi maktablar uchun darsliklar tuzishga kirishdi

2020-yilda 1-oktabr – O‘qituvchi va murabbiylar kuni munosabati bilan, «Buyuk xizmatlari uchun» ordeni bilan taqdirlandi

1914-yilda «Samarqand» gazetasi, «Oyna» jurnalini tashkil qildi. «Oyna»da xalq va uning haq-huquqiga, tarixiga, til va adabiyot masalalariga doir qiziqarli maqolalar, bahslar berib bordi

300 ga yaqin maqolalarida ilm olish, xususan, ko‘p tillarni o‘rganish, tenghuquqlilik g‘oyalarini ilgari surdi

1919-yilda Qarshida dushmanlari tomonidan qatl qilinadi

Amaliy faoliyat

Sizdan baxtning rasmini chizishni so‘rashsa, nimani rasmini chizgan bo‘lardingiz?

Quyidagi ro‘yxatni davom ettiring:

Baxtli inson ...
- oilasi va yaqinlari, o‘zi yaxshi ko‘rgan insonlarga vaqt ajratadi;
- har kuni o‘qiydi, biror yangi narsa o‘rganadi;
- muammolar emas, yechimlar haqida o‘ylaydi;
- sog‘lom ovqatlanadi.

Mulohaza uchun

BAXTLI BO‘LAY DESANGIZ

Zohidjon qiyin vaziyatga tushib qolgan odamlarga yordam berganida o‘zini dunyodagi eng baxtiyor inson sifatida his qiladi. U yaxshilik qilishni, avvalo, oilasidan boshlaydi: ota-onasiga xizmat qilib, bobo-buvisining duosini oladi.

Inson o‘zini dunyodagi eng baxtiyor deb his qilishi uchun siz nimani tavsiya qilgan bo‘lardingiz?

Anora qiyin vaziyatlarda ko‘nglidan o‘tayotgan hislarni kundaligiga yozib, taskin oladi. Bu unga og‘ir vaziyatdan chiqib ketishiga ruhiy ko‘mak beradi.

«Og‘ir vaziyatlar» deganda nimani tushunasiz? Siz yana nimani tavsiya qilardingiz?

Umidjonning fikricha, baxt tuyg‘usi «yuqumli» va insondan insonga yuqadi. Shu bois u doim yaxshi insonlar davrasida bo‘lishni xush ko‘radi. Sherzod, odatda, muvaffaqiyatli odamlar haqidagi kitoblarni o‘qib, filmlarni tomosha qilganida o‘zini baxtiyor his qiladi. Mashaqqat bilan baxtga erishgan qahramonlar uning o‘ziga ishonchini oshiradi.

Baxt tuyg‘usi «yuqumli»mi? Agar shunday bo‘lsa, u insondan insonga qanday yuqadi? Inson o‘z oldiga qo‘ygan maqsadga erishsa baxtli bo‘ladimi? Baxtli bo‘lish uchun nima qilish kerak?

Bilasizmi?

INSONNI NIMA BAXTSIZ QILADI?

Harvard universiteti 1938-yildan boshlab baxtiyorlik sabablarini o‘rganib keladi. Bugungacha uning doirasida 700 kishining hayoti o‘rganilgan. Ma’lum bo‘lishicha, inson baxtiyorligiga ikki omil katta salbiy ta’sir ko‘rsatar ekan.

1. Tamaki chekish. Bu illat insonda ko‘plab kasalliklarni qo‘zg‘atadi.

2. Spirtli ichimliklar iste’moli. Bu illat tushkunlikka bo‘lgan moyillikni oshiradi va xastaliklarni keltirib chiqaradi.

O‘rta yoshda insonni baxtsiz qiladigan omillar, asosan, oiladagi notinchliklar bilan bog‘liq. Mustahkam rishtalar o‘rnatilgan oilaning a’zolari davriy kasallik, ruhiy va xotira pasayishi kabi xastaliklardan himoyalangan bo‘ladilar.

Baxtsiz bo‘lmaslik uchun nimalar qilmaslik kerak?

Ma’naviyat xazinasidan

Baxtni sa’y-harakatda, baxtsizlikni esa loqaydlik va dangasalikda, baloni tilda, halovatni sukutda ko‘rdim.

Najmiddin Kubro

Birgina qandil orqali minglab qandillarga charog‘onlik ulashish mumkin. Bu bilan o‘sha qandilning umri qisqarib qolmaydi.

Budda

Mulohaza uchun

MILLIARDERNING SO‘NGGI MAKTUBI

Men bugun bir haqiqatni angladim – behisob mol-davlatga ega inson o‘zini o‘qqa-cho‘qqa urmasdan, hayotini boylikdan yuqorida turgan maqsadlarga sarf qilmog‘i lozim ekan. Baxt uchun fayzli xonadon, hayot zavqi va ozgina mablag‘ning borligi kifoya.

Yoshlik chog‘larida hadeb boylik ortidan beto‘xtov quvish kun kelib insonning qaddini xuddi meniki kabi bukchaytirib qo‘yadi.

Yaratgan ko‘nglimizga hislar, tuyg‘ularni mehr-muhabbatning jozibasini his qilishimiz uchun soladi. Hayotning so‘nggi daqiqalarida boylik ilinjidagi puch maqsadlar ahamiyatini yo‘qotadi.

Men umr bo‘yi to‘plagan davlatimni o‘zim bilan olib ketolmayman. O‘zim bilan olib ketishim mumkin bo‘lgan yagona narsa, bu – muhabbat menga hadya qilgan go‘zal xotiralardir. Baxt, bu – senga ergashishi, hamroh va do‘st bo‘lishi, senga chinakam kuch-qudrat berishi hamda yo‘llaringni yoritishi mumkin bo‘lgan xotiralar ekan.

Moddiy boyliklarni topsa bo‘ladi, yaratsa yoki tiklasa bo‘ladi. Ammo bu dunyoda yo‘qolsa topilmaydigan moddiylik ham bor. Bu – inson va uning hayoti. Insonlarni qadrlang.

Oilangizga muhabbat in’om qiling, yaqinlaringizni asrang, do‘stlaringizga sadoqatli bo‘ling.

O‘z sog‘ligingizga e’tiborli bo‘ling va o‘zingizni asrang. Boshqalarni mehr-muhabbat bilan himoya qiling.

1. Maktubda milliarder yashagan umridan rozimi? Javobingizni matndagi fikrlar bilan izohlang.
2. Milliarderning fikricha, hayotning mazmuni nima?
3. Maktubni o‘qib qanday xulosaga keldingiz?

Mustaqil faoliyat

«Mening baxtiyor kunim» mavzusida bayon yozing va nutq tayyorlab keling.

KATTA O‘ZGARISHLAR QILUVCHI KICHIK ODATLAR

Shunday odatlar borki, inson ruhiyati va quvvatini boyitib, olg‘a borishga xizmat qiladi.

Eng muhim shart

O‘zingizni olg‘a borishga majburlang.
Kichik g‘alaba ham sizni ilhomlantiradi va hayotingizni yaxshi tomonga o‘zgartiradi.
Buning uchun esa qulay hududdan chiqing.
Kichik qadam tashlang va qulay hududdan voz kecching.

Eng muhim omil

Kichik odatlar katta sa’y-harakatni talab qilmaydi.
Xohish kuchi – iqtidor kuchidan ustun.
Bir maqolni unutmang:
«Muntazam yurgan – uzoq yuradi».
Kuchli xohish doimo rag‘bat bilan quvvatlanishi shart.

Eng muhim qoida

Son emas, barqarorlik muhim.
Kichik odatlarga doimiy amal qilib va takrorlab odatlanish mumkin.
Kichik natijalardan ham xursand bo‘ling, ularni katta g‘alaba deb biling.

II B O B
ILM-MA’RIFAT. INNOVATSIYA

- O‘zbekiston – ma’rifatparvar allomalar zamini
- Ta’lim – sinovlarda ishonchli panoh
- Bilimga asoslangan jamiyatda yaxshi ta’lim olganlar muvaffaqiyat qozonadilar
- Muvaffaqiyatli ish – to‘g‘ri qarorlar natijasi
- Innovatsion fikrlash texnikasi – ilg‘or g‘oyalar manbai
- Innovatsiya – yangilikka intilish, tanqidiy fikrlash – uning asosidir
- Odamlarni boshqarish – salohiyatlarini namoyon etish uchun ularga zarur sharoit yaratib berishdir
- Ijodkorlik – tadbirkorlik va taraqqiyot g‘ildiragi

10-MAVZU: BUYUKLARNI AZIZ QILGAN – BILIM

Mulohaza uchun

MUTAFAKKIRLARNING UMRBOQIYLIK SIRI

«Hayot, bu – yashash degani. Yashayotgan kishi o‘zgarishlarga tayyor turishi lozim», – deydi faylasuf Gyote. O‘zgarishga tayyor insonni zafarlar kutadi. O‘zgarishni xohlamagan odam zaiflikka duchor bo‘ladi. Nomlari ming yillardan beri barhayot olim-u allomalar doimo ilm-fanda yangi marralar sari harakat qilishgan. Ularning yutuqlari insonlar hayotini yaxshilashga xizmat qilgan. Bilim – o‘zgarishlar asosi, muvaffaqiyatning ibtidosidir. «Ta’lim – muvaffaqiyat va omadning bezagi, nochorlikdagi ishonchli panohdir», deydi Arastu. «Yoki ilmli bo‘l, yoki ilmga tayanib ish tutadigan bo‘l, loaqal ilmni tinglab eshitadigan bo‘l, biroq ilmdan tashqarida bo‘lma», degan ajdodimiz Mahmud Zamaxshariy. Allomalar kitoblar orqali hayotning, dunyoning sir-asrorlaridan voqif bo‘lganlar. Bilim ularga umrboqiy qudrat bergan.

Savol va topshiriqlar

1. Matndagi «... o‘zgarishlarga tayyor turish» deganda nimani tushundingiz?
2. Arastuning matnda keltirilgan fikriga izoh bering.
3. Mahmud Zamaxshariy «... ilmdan tashqarida bo‘lma» deganda nimani nazarda tutgan?
4. Bugun bilimli inson qanday muvaffaqiyatlarga erishishi mumkin?

* * *

Markaziy Osiyo farzandlari islom ilmi va falsafasida ulkan iz qoldirganligi va uning rivojiga katta hissa qo‘shganligiga ikkilanmay da’vo qilishga haqli.

Bugun zamonaviy kompyuter texnologiyalarining poydevori hisoblangan «algoritm» tushunchasi ham aynan shu yurt olimi Xorazmiy tomonidan ilgari surilgan va keyinchalik uning bu bebaho ilmiy kashfiyoti o‘z nomiga qo‘yilgan. «Tib qonunlari» kitobi bilan Hindiston, O‘rta Sharq va Yevropada tabobat ilmi rivojlanishida yuksak hissasini qo‘shgan, G‘arbda «Avitsenna» nomi bilan dong‘i ketgan alloma ham aynan O‘zbekiston zaminining farzandi hisoblanadi. Arastu asarlariga sharh yozgan, musiqa fani to‘g‘risida ulkan ilmiy asarlar bitgan va ilm-fan rivojiga munosib hissa qo‘shgan yana bir buyuk olim Abu Nasr Forobiy ham Markaziy Osiyodan yetishib chiqqan.

Frederik Starr,
«Yo‘qotilgan ma’rifat» kitobi muallifi, jamoat arbobi.

Qaysi omillar Markaziy Osiyoni ilm-ma’rifat markaziga aylantirgan? Jahon ilm-fanini rivojlantirgan ajdodlarimiz va ularning ilmiy merosini sanang.

Bilasizmi?

AL-XORAZMIY – JAHON ILM-FANIDA BURILISH YASAGAN OLIM

«...u faqatgina o‘z davrining buyuk matematigi emas, balki butun insoniyat tarixidagi buyuk matematikdir»

Jorj Sarton, tarixchi olim

Xorazmiyni algebra fanining asoschisi sifatida hurmat bilan tilga olishadi. «Algebra» so‘zining o‘zi esa uning «Al-kitob al-muxtasar fi hisob al-jabr va al-muqobala» nomli risolasidan olingan. Uning «Arifmetika» nomli risolasi hind raqamlariga asoslangan bo‘lib, hozirgi kunda foydalaniladigan o‘nlik tizimi va undagi amallarning Yevropada tarqalishiga sabab bo‘ldi. Olimning «Xorazmiy» nomi esa «algoritm» shaklida fanda abadiy muhirlanib qoldi.

Xorazmiyning arifmetik risolasi XII asrda Ispaniyada lotin tiliga tarjima qilingan. Tarjimaning XIV asrda ko‘chirilgan yagona qo‘lyozmasi Kembrij universiteti kutubxonasida saqlanadi. Risola «Diksit Algorizmi», ya’ni «Xorazmiy shunday deydi» iborasi bilan boshlanadi.

Har gal qo‘lingga mobil telefoningni olganda, unutma! Har bir qo‘l telefoni ichida o‘zbek bor. Bu allomaning ismi esa – Muhammad ibn Muso al-Xorazmiy. Barchamiz xayolan undan minnatdor bo‘lishimiz shart.

Endryu Marr, ingliz jurnalisti

Savol va topshiriqlar

1. Endryu Marr «Har bir qo‘l telefoni ichida o‘zbek bor» deganda nimani nazarda tutmoqda?
2. Jurnalist nega Muso al-Xorazmiydan barchamiz minnatdor bo‘lishimiz zarurligini ta’kidlamoqda?

Bilasizmi?

ALGORITM NIMA?

Algoritm – muammoni hal qilish yoki vazifani bajarish bo‘yicha ko‘rsatmalar to‘plamidir. Hayotga boqsangiz, yon-atrof algoritmlarga to‘la ekanligiga amin bo‘lasiz – kompyuterlar ular yordamida ishlaydi, siz har kuni ularga murojaat qilasiz, do‘stlaringiz ulardan foydalanadilar. Siz hozirgacha minglab yoki yuz minglab algoritmlardan foydalangansiz.

Algoritmning eng yaqqol namunalaridan biri – retseptdir. Uning yordamida biror nima tayyorlash, qaysidir ishni amalga oshirish mumkin. Misol uchun, biror nima xarid qilsangiz, uning qadog‘ida foydalanish yo‘riqnomasi ham bor. U yerda nima qilish kerakligi tartib bilan tushuntirilgan.

Algoritm – maqsadga yetish yoki masalani hal qilishda maqbul amallar ketma-ketligidir.

Maqsadni amalga oshirish algoritmi

Maqsadni aniqlash

Amalga oshirish muddatini belgilash

O‘z ustida ishlash

Ilk qadamni tashlash

Qat’iyat bilan harakatlanish

Jamoaviy mashg‘ulot

Quyidagi savollar asosida biror yaxshi amallarni bajarish uchun zarur ko‘nikmalarni ishlab chiqing:

1. Inson qanday qilib o‘ziga yaxshilik qiladi?
2. Inson qanday qilib ota-onasiga yaxshilik qiladi?
3. Inson qanday qilib qo‘shnilariga yaxshilik qiladi?
4. Inson qanday qilib Vataniga yaxshilik qiladi?
5. Inson qanday qilib oilasiga yaxshilik qiladi?

Bilasizmi?

INSONIYAT HAYOTINI O‘ZGARTIRGAN – ALGORITM

Elektron qurilmalar ham dasturchilar tomonidan yozilgan algoritmlar asosida ishlaydi. Dasturchilar biror vazifani bajarishi uchun ularga algoritm yozadilar. Qurilmalar ana shu yerdagi buyruq asosida amallarni ketma-ket bajarib, ishlaydilar. Bu «kodlash» deyiladi. Iqtidorli dasturchi qurilmalarga kod yozganda ilg‘or yondashuvdan foydalangani uchun ham ayrim qurilmalar qulay ishlaydi va bozorda ularga talab ham yuqori bo‘ladi.

Algoritmsiz jahon ilm-fani va insonlar hayoti bu qadar rivojlanmas edi. Boisi, bugungi taraqqiyotning bosh g‘ildiragi – Internetning ishlashi ham algoritmga asoslanadi. Ma’lumotni uzatish algoritmi sabab milliardlab Internet foydalanuvchilari o‘zaro axborot almashadilar.

«Google» qidiruv tizimi, bu – millionlab odamlarning Internetda ma’lumot topishlariga yordam beradigan qulay algoritmlar jamlanmasidir.

Jamoaviy mashg‘ulot

«Munosib umr» algoritmi

Jamoangiz bilan insonning tug‘ilishidan boshlab qanday qilib munosib yashashi mumkinligini o‘ylang. Hayotning mazmunini hal qiluvchi ketma-ketliklarni infografika shaklida aks ettiring.

Amaliy faoliyat

1. Sizni o‘ylantirayotgan muammo yoki masalani aniqlang. Uni ijobiy hal qilish algoritmini tuzing.
2. Muammoni rasmda tasvirlang. So‘ng uni so‘zda ifodalang.
3. Muammo qarshisida o‘zingizni qanday his qilyapsiz? Holatingizni so‘zda ifodalang.
4. Sizga bu muammoni hal qilish nimaga kerak? Fikringizni bayon qiling.
5. Muammo hal bo‘lsa, qanday holatga tushasiz?
6. Muammoga yechim topishning bir nechta yo‘llarini o‘ylang. O‘zingizni bu ishlarni qilayotgandek tasavvur qiling. Qaysi bir yechim ma’qul bo‘lsa, shuning tasvirini chizing.
7. Yechim sifatida nega aynan shu yo‘lni tanlaganingizni so‘zda bayon qiling.

Mulohaza uchun

ILMGA UMRINI BAG‘ISHLAGAN ZOT

Islom ilmlari bilimdoni sifatida tanilgan Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf 1952-yilning 15-aprelida Andijon viloyatida tavallud topgan. Maktabni a’lo baholarga tamomlagan. Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf Buxorodagi «Mir Arab» madrasasi, Imom Buxoriy nomidagi Toshkent islom instituti, shuningdek, Sharq mamlakatlaridagi yirik islom universitetlarida tahsil olgan. U doimo kitob mutoalaa qilgan. Butun umrini yangi manbalarni izlash, ularni o‘rganish va asarlar yozish bilan o‘tkazgan. Olim Islom dini asoslari, tafsir, hadis, aqida, fiqh, tasavvuf va qator ilmlarga oid ko‘plab asarlar yozgan. Olimning ilmiy merosida olti jildlik «Tafsiri Hilol» asari alohida o‘rin egallaydi, Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf O‘zbekistonning birinchi muftiysi bo‘lgan, o‘z asarlari bilan yurtimiz va xorijiy davlatlarda yirik islomshunos olim sifatida tanilgan.

Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf 2015-yilning 10-mart kuni Toshkent shahrida vafot etgan. 2019-yilda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tashabbusi bilan Toshkent shahrida Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf nomidagi muhtasham majmua bunyod etildi.

Qaysi xususiyatlar Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusufga yetuk olim bo‘lishiga xizmat qildi?

Mustaqil faoliyat

Matnni o‘qing va sifatlarni, fazilatlarni sanang, muhimligiga ko‘ra tartiblang. Ularning inson hayotida tutgan o‘rni haqida mulohaza qiling.

KITOBGA OSHNOLIKNING MUKOFOTI

Muhammad Sodiq yoshligidan juda ko‘p kitob o‘qib, vaqtdan unumli foydalangan. U bo‘sh qoldi deguncha qo‘liga kitob olar, kechasi uxlab qolguncha mutolaa qilardi.

Bo‘lajak olim talabalik yillarida ham qat’iy kun tartibi va kundalik vazifalarni tayinlab olgan bo‘lib, bu nizom «temir qonun» sanalardi. Ular orasida mustaqil mutolaa uchun alohida vaqt ajratilgan. Unga ko‘ra har kuni darsdan tashqari turli mavzudagi kitoblardan 100 sahifa o‘qish vazifa qilib olingan. Universitetda kutubxona mudiri bo‘lib ishlagan Tohir Nous shunday degan edi: «Muhammad Sodiqqa kitob tashib charchaganman».

Olim umri mobaynida qilgan yuzlab safarlardan son-sanoqsiz kitoblar bilan qaytgan. Ularni o‘zbek tiliga o‘girib, o‘rganganlarini ma’rifat tarqatishga, xalqning ma’naviyatini oshirishga sarf qildi. Kitobga mehr Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusufni zamonamizning allomalaridan biriga aylantirdi. Uning hayotiga va erishgan yutuqlariga diqqat qilsak, xalqimizning quyida aytgan hikmati yodga tushadi:

Ilmsiz bir yashar,
Ilmli ming yashar.

Ma’naviyat xazinasidan

Tarbiyali va odobli inson har qanday holatda ham gunoh va beodoblikni o‘ziga ep ko‘rmaydi. Iymon va axloqi qayerda, qachon va qanday holatda bo‘lsa ham, uni faqat yaxshilikka chorlaydi.

Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf

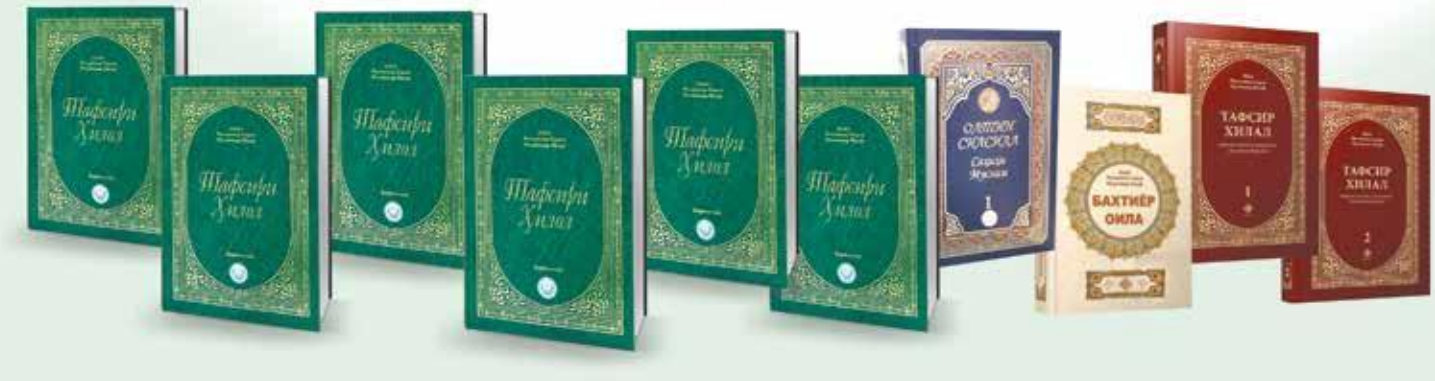

11–12-MAVZU: TAFAKKUR – KELAJAKKA YETAKLOVCHI VOSITA

Faollashtiruvchi savollar

1. Bilim kuchlimi yoki tasavvur?
2. Bolaligingizda kimdir kitob o‘qib, ertak aytib berganida siz voqealarga ishonarmidingiz?
3. Bugun ham xayol-tasavvurlarning haqiqatga aylanishiga ishonasizmi?

TAFAKKUR – INNOVATSIYALAR KALITI

Tafakkur qilish qobiliyati bizning hayotimizga ta’sir qiladi. Bu biz qilayotgan, o‘ylaydigan va yaratadigan hamma narsani o‘zgartiradi. Tafakkur qilish ilmiy sohalardan tortib muhandislik va san’atgacha – har qanday kasbdagi puxta rejalar, orzular va ixtirolarning ilgari surilishiga poydevor.

O‘ylab ko‘ring, avval hech xayolga keltirmagan yaxshi ishlarni xayolan bajarib ko‘ring. Bunda sizga tafakkur yordamga keladi. Tasavvur qiling-a, siz har kungi faoliyatingizni idrok va mushohada orqali rejalashtirsangiz, hayotingiz naqadar mazmunli, boshqalar uchun ham foydali bo‘lar edi.

Inson tafakkur qilgani sayin miyadagi «tasavvur mushaklari» shunchalik kuchli bo‘ladi. Bu qobiliyat cheksiz imkoniyatlarning boy manbasiga yo‘l ochadi.

Bugun ma’lumot hajmi oshib, uni saralash, foydalisini tanlash ko‘nikmasi ham bevosita idrok bilan bog‘liq. Tafakkur har bir kishi uchun, ayniqsa, yetakchilar uchun juda muhimdir. Odamlar hayotini yaxshilashga, muammolarni bartaraf etishga kirishgan inson tafakkuriga suyanadi. Yangiliklar yaratish, hayotni qulaylashtirish uchun esa tasavvur yordamga keladi.

Deyarli barcha muvaffaqiyatli odamlarga xos ko‘nikma – teran idrok qilish, xayolotdan unumli foydalana olishdir.

Amaliy mashg‘ulot

Kelajakni ko‘rgan Navoiy

Buyuk shoir Alisher Navoiy astronom, me’mor, rassom sifatida ham nom qozongan. Uning yozganlari shunchaki badiiy namunalar emas, kelajak hayotga ishora ilg‘or fikrlar bo‘lgan. Yaqin tarixda qilingan muhim ilmiy kashfiyotlar uning asarlarida faraz sifatida kelgan.

«Farhod va Shirin» dostonida shunday satrlar bor:

G‘aroyib ko‘p huvaydo bo‘lg‘usidir,
Bas, anda shakl paydo bo‘lg‘usidir...

Ko‘runib har zamone – ko‘zga bir shakl,
Ko‘z olg‘och bo‘lg‘usidir ... o‘zga bir shakl!..

Amaliy faoliyat

Navoiy shunday qurilma haqida yozganki, unda shakl paydo bo‘lib, almashib turadi. Farhod uzoq Arman o‘lkasidagi malika – Shirinni shunda ko‘radi.

O‘ylang, bu yerda XX asrda yaratilgan qaysi qurilma haqida so‘z ketmoqda?

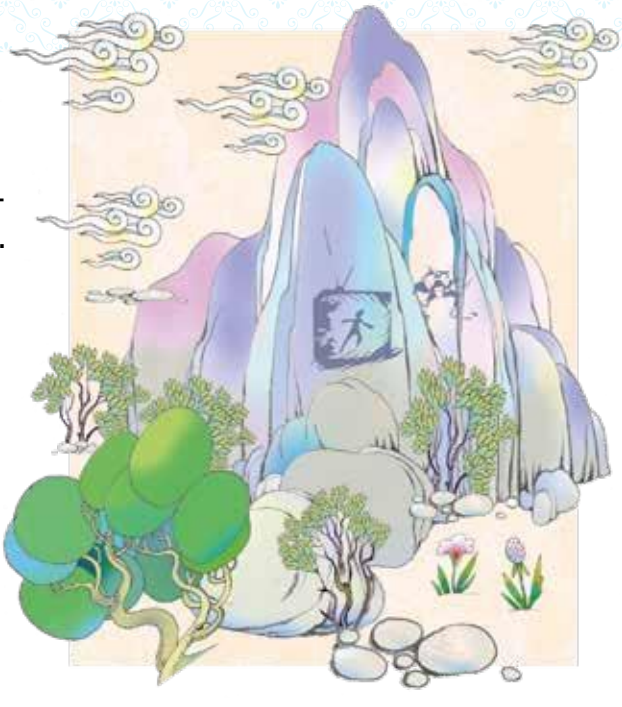

Xuddi shu dostonda bugun tobora rivojlanib borayotgan yana bir qurilma tasvirlanadi.

Bo‘lur darvoza ichra oshkoro,
Temur jismiki qilmish paykar oro.
Erur odamg‘a monand-u mushobih,
Eshigida temurdin yo qilib zih.

«Sab’ai sayyor» dostonida bugun insonlarning og‘irini yengil qilgan boshqa bir qurilma haqida farazlar keladi.

O‘ylang, oradan 400 yil o‘tib kashf qilingan bu qurilma bugun qanday nomlanadi?

Poyalar maqdamida bo‘lg‘ay past,
Aylagay bir-biri yuziga nishast.
Chun sekiz poya qat’ bo‘ldi tamom,
Aylagach shoh o‘z yerida maqom.
Yana ul poyalar baland o‘lg‘ay,
Taxtidin shoh bahramand o‘lg‘ay.
Kim, qayon shah bo‘lur nishotangez,
Oz ishorat bila yugurgay tez.

Bu – 1892-yilda amerikalik kashfiyotchi Jesse Reno tomonidan yasalgan va bugun yirik binolarda mavjud qurilmaning ilk chizgilari edi. Bu qaysi qurilma?

«Saddi Iskandariy» dostonida Iskandar suv tubiga tushish uchun shishadan yasatgan maxsus idishga o‘xshash suvosti qurilmasi 1948-yilda shveysaryalik olim Ogyust Pikkar tomonidan yaratilgan.

Savol va topshiriqlar

1. Navoiydagi qaysi jihat unga bir necha asrdan so‘ng yaratilajak ixtirolarni ko‘ra olishiga yordam berdi?
2. Adabiyot va taraqqiyot o‘rtasida qanday bog‘liqlik bor?
3. Kitob o‘qishning qanday foydali jihati bor?

Mulohaza uchun

EYNSHTEYNDEK FIKRLASHNI O‘RGANAMIZ

«Aqlning chinakam belgisi bilim emas, tasavvurdir» degan edi taniqli olim Albert Eynshteyn. Olim ko‘pchilik uchun ijodkor daholarning yorqin timsoli bo‘lgan. U nisbiylik nazariyasi orqali fizika fanini manguga o‘zgartirib yubordi. Eynshteynda boshqacha – o‘ziga xos ijodiy va mustaqil fikrlash ko‘nikmasi bo‘lganini ko‘pchilik bilmaydi.

EHTIMOLIY O‘YLASH

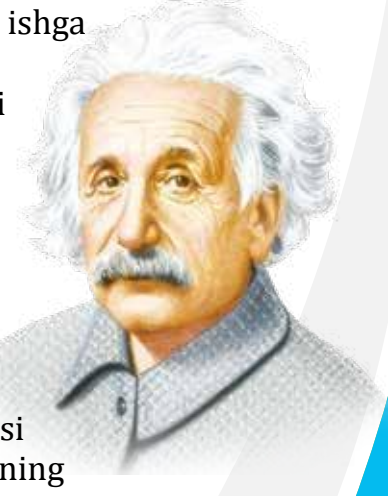

Eynshteynning idrok qilishdagi bosh yondashuvi tasavvurni ishga solish va voqelikdan qochish bo‘lgan.

U hamma narsani tasavvur qiladi. Tasavvur qilib o‘rganadi va muammoga ham tasavvur orqali yechim topadi. Shu orqali u bilimlari chegarasini kesib o‘tishga muvaffaq bo‘ladi. O‘zimiz bilgan va ishongan g‘oyalardan qochish qanchalik g‘alati bo‘lmasin, boshqa ehtimoliy yechimlarni topishga ko‘maklashadi.

Buning uchun olimning o‘ziga xos texnikasi bo‘lgan. U buni «tafakkur tajribasi» deb atagan. Bu tajriba uning miyasida sodir bo‘lgan. Olimning aytishicha, nisbiylik nazariyasi aynan shu tajriba mahsuli. Tadqiqotchi yorug‘likka va uning tezligiga, vaqt bilan bog‘liqligiga qiziqar edi. U bu to‘g‘rida o‘ylayotganida o‘zini quyosh nuri ustida ketayotgan chavandozdek his qilgan.

Bu ko‘pchilik uchun g‘ayrioddiy va telbanamo bo‘lishi mumkin, ammo kashfiyotchi tasavvuriga shu yo‘sinda erkinlik berib, yorug‘lik hamda vaqt o‘rtasidagi aloqadorlikni topgan.

Vaqtni his qilishimiz qayerdamiz va nima qilayotganimizga daxldor. Eynshteyn buni shunday ta’riflaydi: «Yaqin do‘stimiz bilan bir soatlik suhbat bir daqiqa tuyulsa, cho‘g‘ni tutganimizda bir daqiqa bir soatdek tuyuladi».

IJODIY FIKRLASH UCHUN VAQT

Ehtimoliy o‘ylash o‘zini oqlashi uchun biz uni boshdan o‘tkazib ko‘rishimiz kerak. Ko‘pchilik o‘ylaganidek, o‘ylash – yo‘l-yo‘lakay yoki bo‘sh bo‘lgan vaqtda sodir bo‘ladigan hodisa emas. Eynshteynning fikricha, inson har kun, muayyan paytda idrok qilish bilan band bo‘lishi lozim. Bu jarayon «ijodiy tafakkur» deb nomlanadi. Agar sizni biror muammo yoki masala o‘ylantirsa, vaqt ajratib, u to‘g‘risida tafakkur qiling. Olim ko‘z oldida muammo suratini hosil qilib, fikrlashni yaxshi ko‘rgan. Uning aytishicha, bu – idrok qilishning samarali yo‘lidir.

Shuningdek, kashfiyotchi har qanday muammo yoki masala uzoq o‘ylansa va tashlab qo‘yilmasa, oxir-oqibat yechimini topishiga ishongan. «Men oylab, yillab o‘ylab yurar edim. Xulosalar 99 foiz asossiz bo‘lib chiqar, oxir-oqibat yuzinchi marta yechimni topar edim», – deydi olim.

Vazifa

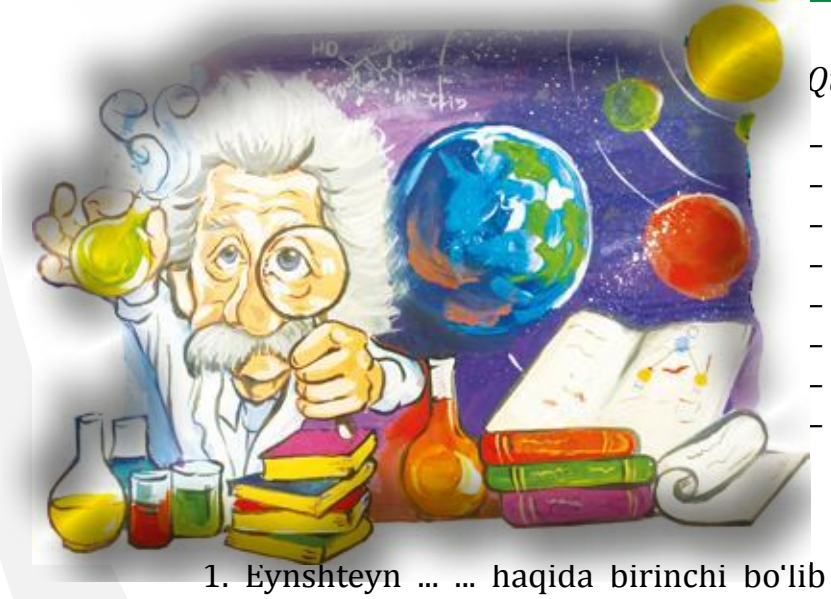

Quyidagi iboralarni o‘z o‘rniga qo‘ying:

- quyosh nuri ustidagi chavandoz;
- javobni topgunga qadar;
- ko‘plab ilmiy yangiliklarni;
- idrok qilishning kuchli usuli;
- odatdagidan boshqacha o‘ylash;
- muntazam shug‘ullangan taqdirda;
- mustaqil va ehtimoliy o‘ylash;
- nisbiylik nazariyasi.

1. Eynshteyn ... ... haqida birinchi bo‘lib o‘ylagan olim edi.
2. Olimda ... ... qobiliyati borligini ko‘pchilik bilmagan.
3. Ehtimoliy o‘ylash ... ... degani.
4. Uning tasavvurida o‘zini ... ... kabi tasavvur qilgan.
5. Bu tasavvur unga ... ... kashf qilishiga yordam bergan.
6. Ehtimoliy o‘ylash ... ... o‘zini oqlaydi.
7. Kashfiyotchining fikricha, ko‘z oldida suratni hosil qilib o‘ylash – ... ... bo‘lgan.
8. U ... ... o‘ylashda davom etishni muhim hisoblagan.

Jamoaviy mashq

«EHTIMOLIY O‘YLASH» O‘YINI

Jamoangiz bilan o‘ziga xos maqsad yoki vazifalar ro‘yxatini tuzing. Ularga Eynshteynning «tafakkur tajribasi» asosida ehtimoliy javoblar toping.

Mulohaza uchun

MIYA ALDANADIMI?

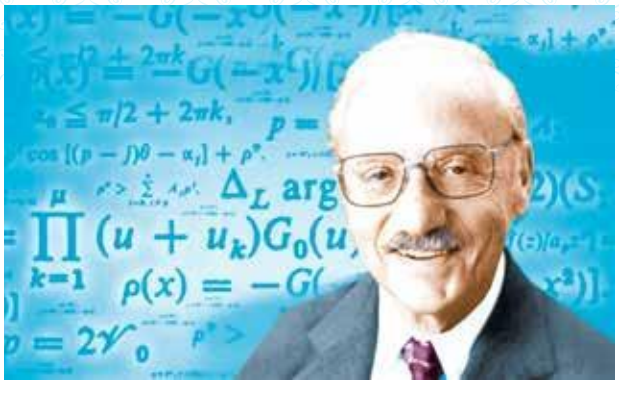

1939-yil. Bir kuni Kaliforniya universiteti talabasi Jorj Bernard Dansig statistika darsiga kech qoladi. U o‘quv xonasiga yetib kelganida dars allaqachon tugagan va doskada 2 ta masala chala yozib qoldirilgan edi. Jorj Bernard ularni uyga vazifa deb xayol qilib shosha-pisha ko‘chirib oldi.

Keyingi bir hafta u besaranjom bo‘ldi: masalalarni yechish uchun kutubxonaga qatnadi, tunlari ishladi. U masalalarning odatdagidan biroz mushkulroq ekanini payqadi, ammo qunt bilan ularni yechishga kirishdi.

Biroq kelasi darsda o‘qituvchi bu masalalar haqida og‘iz ochmadi. U har ehtimolga qarshi ishlanmalarini professorga qoldirib ketdi.

Keyingi kun, erta tongda Jorj Bernardning yotoqxona eshigi taqilladi.

«Sen ishlagan masalalarga taqriz yozdim. Iltimos, buni o‘qib, maqola tayyorla va chop etish uchun biror nashrga yubor», – dedi ostonada hansirab turgan professor Neyman. Jorj nima gapligini tushunmay ustozining qo‘lidagi qog‘ozga ko‘z tashladi.

«Yechilmagan ikki statistik masalaning javobi topildi» deb yozilgan edi unda. Shu taxlit Jorj Bernard Dansig o‘zi bexabar holda ikki yechimsiz masalaga javob topgan edi.

Mustaqil faoliyat

Matnni o‘qing va savollarga javob bering.

1. Jorj Bernard Dansigning yechimi topilmagan ikki masalani yechishiga qaysi omil sabab bo‘ldi?
2. Miyani aldash mumkinmi?
3. Agar Jorj Bernard Dansig bu ikki masalani yechimi yo‘qligini bilganida, ularga javob topa olarmidi?
4. Mehnat, intilish bilan birga qaysi xususiyatlar insonga boshqalar imkonsiz deb bilgan ishlarni amalga oshirishiga yordam beradi?

13-MAVZU: BILIMGA ASOSLANGAN JAMIYATDA MUVAFFAQIYAT QOZONISH

Faollashtiruvchi savollar

1. «Bilimli inson xor bo‘lmaydi» degan naql bor. Buning sababi nimada?
2. Qanday omillar jamiyatda bilimning bahosini oshirmoqda?
3. Qaysi sohalarda bilimning ahamiyati tezkor ko‘tarilib bormoqda?
4. Jamiyatda bilimli insonlar ko‘payishi va qadr topishi uchun qanday omillar zarur?

Mulohaza uchun

BILIMGA ASOSLANGAN JAMIYATDA BILIMLI FUQARO QADR TOPADI

Jahondagi eng boy kompaniyalarga nazar tashlang. Yetakchi o‘nlikda turgan kompaniyalar, asosan, inson aqli evaziga rivojlanmoqda va boyimoqda. Ular bilan birga davlatlar ham taraqqiy etmoqda. O‘tgan asrlarda esa eng boy kompaniyalar neft, gaz, ishlab chiqarish kabi yirik sanoatlardan foyda ko‘rgan.

Bugun esa hammasi o‘zgarib, xomashyo sarf qilmasdan turib ham boyish va rivojlanish imkoniyatlari mavjud.

«Bilimga asoslangan jamiyat» deganda zamonaviy dunyoning o‘zgaruvchan iqtisodiy va siyosiy rivojlanishida raqobatlasha olish va muvaffaqiyatga erishish tushuniladi. Bu tushuncha yetarli bilimga ega bo‘lgan fuqarolarining salohiyatiga tayanadigan jamiyatni ifodalaydi. Bunday jamiyatda bilimli fuqaro innovatsiyalarni, tadbirkorlikni harakatga keltiruvchi kuchga aylanadi.

Bugungi taraqqiyot zamonida biror ishda muvaffaqiyat qozonish uchun o‘tgan asrdagi kabi bilimli bo‘lishning o‘zi kifoya qilmaydi. Bugun har qaysi yo‘nalishda muvaffaqiyat qozonish uchun quyidagi ko‘nikmalarni rivojlantirishimiz zarur.

Amaliy faoliyat

Muvaffaqiyat qozonish uchun ko‘nikmalar.

MUAMMOGA KENG QAMROVLI YECHIM TOPISH

Shifokorga kelgan bemor o‘zidagi ortiqcha vazndan shikoyat qiladi...

1-shifokor: «Mana sizga parhez. Unga amal qiling», – deydi bemorga.

2-shifikor: Bemorning kundalik turmush tarzi bilan tanishib, muammoni yaqindan o‘rganib, ortiqcha vaznning kelib chiqish sabablarini aniqladi. Muammoni bartaraf etish bo‘yicha kompleks tavsiya berdi.

Siz qaysi shifokorning qarorini ma’qullaysiz? Nima uchun?

TANQIDIY FIKRLASH

Tasavvur qiling, bir guruh odamlar Mars sayyorasiga borishning imkonsizligini aytib, sayyoralar aro sayohatga shubha bilan qarashmoqda. Shunda bir ilmli odam keladi-da, ularning shubhasiga shubha bilan qaraydi va urinib ko‘rib, bu ishni uddalaydi.

Hamma shubhalangan ishni uddalash uchun insonga qanday xususiyatlar zarur?

KENG QAMROVDA IJODIY FIKRLASH

Kreativlik – ijodkorlik, ijodiy yondashuv ko‘nikmasidir. Jahondagi barcha muvaffaqiyatli insonlar, biznesmenlardan tortib rassomlargacha mazkur ko‘nikma sabab ko‘zga ko‘ringanlar. Kreativlik – bu hali noaniq narsani noan’anaviy, o‘ziga xos tarzda tasavvur qilishni anglatadi.

Misol uchun, rassom va haykaltarosh Mikelanjelodan o‘z asarlarini qanday qilib bu qadar shukuhli va mukammal yaratishini so‘rashganida, u shunday javob bergan: «Men har gal ijod jarayoniga kirishar ekanman, ulkan marmar ichida qamalib qolgan qahramonlarni ko‘raman va ularni ozod qilishni istayman».

Ijodiy fikrlash g‘oyalarni rivojlantiradi, g‘oyalar esa o‘zgarishlarni ilhomlantiradi.

Qaysi ishlar sizga ijodiy kayfiyat bag‘ishlab, kreativ fikrlashga undaydi?

ODAMLARNI BOSHQARISH KO‘NIKMASI

Fizik olim Pyotr Kapitsaning ajoyib fikri bor:

«Boshqarish – bu yaxshi xodimlarga ishlashlariga xalaqit qilmaslikdir». Bu ko‘nikmaning bahosi oltinga tengdir. Odamlarni boshqarish – ularga bor salohiyatlarini namoyon etishlariga xizmat qiladigan shart-sharoit yaratib berishni anglatadi. Odamlarni boshqarishda o‘zingiz namuna bo‘ling.

Odamlarni boshqarish nega qiyin deb o‘ylaysiz?

ODAMLAR BILAN O‘ZARO MUNOSABAT

«Odamlar bilan ishlash – qum ichidan tilla izlashga o‘xshaydi: tomog‘ingni achishtirgan changni emas, topayotgan tillani o‘ylashing kerak», degan edi taniqli milliarder Endryu Karnegi. Ish jarayonida har xil vaziyat bo‘ladi. Kim bilandir tortishasiz, xafalashasiz. Shunda ham unga bo‘lgan insoniy munosabatingizni o‘zgartirmang. Odamlarning yaxshi jihatlariga e’tibor qaratish ham muhim ko‘nikma.

Odamlardagi qaysi yaxshi jihatlarni qadrlaysiz?

QAROR QABUL QILISH VA XULOSA YASASH

Qaror qabul qilish – maqsadga yetish yoki muvaffaqiyatsizlikka uchrash faoliyatni boshqarishning ajralmas qismidir. Bu – muammoga yechim topish faoliyati sifatida maqbul yoki hech bo‘lmaganda qoniqtiruvchi yechim topishni, yakuniy to‘xtamga kelishni anglatadi.

Yo‘lboshchi qanchalar kuchli bo‘lsa, uning qarorlari ham shu qadar maqsadli va samarali bo‘ladi. Qaror qanchalik mustahkam bo‘lsa, lider ham shu qadar mas’ul bo‘ladi.

Qaysi qaroringizdan afsuslangansiz?

Amaliy faoliyat

Quyidagi kasb egalari bugun o‘z sohalarida muvaffaqiyatga erishishlari uchun qanday zamonaviy bilimlarni egallashlari kerak.

Mulohaza uchun

HISSIY BILISH – ANIQ HARAKATLANISH KOMPASI

O‘z hislarini boshqarish va boshqalarning his-tuyg‘ularini tushunish hayotda muvaffaqiyat qozonishda muhim ahamiyatga ega.

Hissiy bilish – insonning hislarni fahmlash, farqlay olish, boshqalarning xohish va istaklarini tushunish. Bu ko‘nikma insonga maqsadi yo‘lida o‘z hislarini va boshqalarning hislarini boshqarishga yordam beradi.

Biz ba’zida tashvishlardan vahimaga tushamiz yoki boshqalarning xatti-harakatlaridan g‘azablanamiz. Ammo bu qanchalik asosli? Agar g‘azab yoki vahima qilish qimmatga tushishini bilsangiz, hislarni boshqara olsangiz – sizda hissiy bilish ko‘nikmasi bor.

Siz jahlingiz chiqqanida hislaringizni nazorat qila olasizmi?

Ma’naviyat xazinasidan

G‘azabdan saqlaning, chunki g‘azab odamzod ichida yonib turgan bir cho‘g‘dir. Sizlardan biringiz g‘azablanganingizda ko‘zlari qizarib, tomirlari bo‘rtib chiqqanini ko‘rmadingizmi? Agar qay biringiz o‘zida g‘azab alomatlarini sezsa, yotib olsin yoki o‘tirib olsin.

Hadis

Amaliy faoliyat

HISSIY HOLATLAR BANKINI TUZISH

Salbiy hissiyotlar bilan kurashish usullari ro‘yxatini tuzing. Ro‘yxatni umumiy muhokamada to‘ldiring.

Misol uchun:

SALBIY HISSIYOT	UNGA QARSHI KURASH USULI
Qayg‘u	**Baxtli onlarni eslash, yaqinlarning mehr-muhabbatini sezish**

Eng qiyin ish – salbiy hislarni boshqarish. Salbiy hislar insonning jismoniy holatiga yomon ta’sir qiladi. Ijobiy hislar insonga sog‘lom bo‘lishga yordam beradi.

Insonlar nimani his qilayotganini tushunish samarali muloqot qilish, odamlarga xayrixoh bo‘lish va munosabatlarni asrab qolish uchun ongli ravishda harakatlanishga yordam beradi.

14-MAVZU: INNOVATSIYA VA ILG‘OR FIKRLASH – TARAQQIYOT G‘ILDIRAGI

Faollashtiruvchi savollar

1. Innovatsiya jamiyatning rivojiga qanday ta’sir ko‘rsatgan?
2. «Innovatsiya ehtiyojdan boshlanadi» degan fikrni izohlang.
3. Sizning hayotingizda innovatsiyalar qanday o‘rin tutadi?

INNOVATSIYA NIMA?

«Ehtiyoj – kashfiyotning onasi», – degan edi qadimgi yunon faylasufi Aflotun. Ilg‘or g‘oya va tashabbuslar, ixtirolar – innovatsiyalar bois bugun biz hozirgi manzildamiz.

Innovatsiya – ijodiy yondashuv darajasini namoyon etuvchi ko‘nikma bilan bog‘liq hodisa; yangilik degani. Misol uchun g‘ildirakning kashf qilinishi o‘z davrida ulkan innovatsiya bo‘lgan. Bugun g‘ildirakni ishlab chiqarish yangilik emas, ammo «aqlli g‘ildirak» yaratilsa, bu – innovatsiya bo‘la oladi.

Amaliy faoliyat

Quyidagi matnlarda insoniyat tarixidagi qaysi innovatsiyalar haqida gap ketayotganini toping.

Undan ilk marotaba 400 ming yil avval foydalanilgan. U himoyalanishda, masofadan turib muloqot qilishda odamlarga qo‘l kelgan.

100 000 yil avval yaratilgan bu innovatsiya bir avlod to‘plagan tajribani keyingi avlodga yetkazishni osonlashtirgan.

19 000 yoshdagi bu ilg‘or fikr paydo bo‘lishi bilan odamlar tuyalarni xonakilashtirib, savdogarlikda foydalanishgan.

17 000 yil avval yuzaga kelgan bu voqeadan so‘ng odamlar ko‘chmanchilikdan voz kechib, bir joyda yashab, qishloq va shaharlar qurganlar.

6000 yoshdagi bu ilg‘or ixtiro savdo-sotiq rivojini harakatga keltirgan navbatdagi ulkan kuch bo‘ldi.

5400 yil avval u loydan yasalib, olovda pishirilgan, natijada o‘nlab yangi transport vositalari yaratilgan.

5000 yoshdagi bu innovatsiya savdo tizimini osonlashtirgan, mahsulot almashuv jarayoniga asta-sekin chek qo‘ygan.

Til kashf qilingach, oradan taxminan 95 ming yillardan so‘ng bu ixtiro ham paydo bo‘ldi. U hisob-kitob, ilm uchun tagzamin bo‘ldi.

1600-yilda yaratilgan bu ixtironing nomi finikiyaliklarning «elēkrŏn», ya’ni «yonar tosh» so‘zidan olingan va kahrabo (zargarlikda foydalaniladigan qimmatbaho tosh)ga nisbatan ishlatilgan.

Xitoyda paydo bo‘lgan bu innovatsiya axborot tashuvchi vositaga aylangan. Natijada yangi bilimlar tezroq va ko‘proq tarqala boshladi.

1440-yillarda esa Germaniyada bu qurilma yaratilishi bilan Yevropa ilm-fan markaziga aylandi. Chunki unda kitoblar bosila boshlandi.

Ma’naviyat xazinasidan

Muvaffaqiyatni – sa’y-harakatda, muvaffaqiyatsizlikni esa – loqaydlik va dangasalikda ko‘rdim.

Najmiddin Kubro

Amaliy faoliyat

Quyidagi matnni o‘qing va nuqtalar o‘rniga kerakli so‘zlarni qo‘ying.

IJODIY FIKRLASH XUSUSIDA

Ijodiy fikrlash yangi g‘oyalar orqali odamlar hayotini yaxshilash, insonlar va imkoniyatlarni bir-biri bilan bog‘lash, ya’ni ...ka keltirish degani. Bu borada omadi chopgan odamlardan muvaffaqiyatlarining sirini so‘rasangiz, ular bor-yo‘g‘i boshqalar e’tibor qaratmagan nimagadir ... qilishganini aytishadi. Ular aslida yig‘ilgan ...ni jamlab, bilimlarni o‘zaro ... olganlar. Ular ...ka boshqalardan ko‘proq diqqat qilganlar. O‘z sohasida yetakchi insonlar hamda bu insonlarga ergashuvchilar o‘rtasidagi yagona farq – ..., ya’ni ilg‘or fikrdir. ...ka uchramay turib, yangilik yaratib bo‘lmaydi. Ijodiy yaratuvchanlik yangi ...larni o‘ylash, innovatsiya – ...ni amalga oshirishdir. Buni uddalash uchun muvaffaqiyatsizlikdan ... kerak.

Foydalanish uchun so‘zlar: dunyo, uyg‘unlik, innovatsiya, muvaffaqiyatsizlik, diqqat, tajriba, bog‘lay, g‘oya, ilg‘or ishlar, qo‘rqmaslik.

Amaliy faoliyat

INNOVATSIYA – YANGILIKKA BO‘LGAN EHTIYOJ MEVASI

Jamiyatda ilg‘or fikrlar har bir insondagi o‘zgarish, yangilikka bo‘lgan ehtiyoj bois yuzaga keladi. Misol uchun, bundan 10 ming yil avval kimdir bug‘doy yetishtira boshlagan. Oradan 5 ming yil o‘tib kimdir xamirturush yordamida mazali non tayyorlash sirini topgan. Innovatsiya – bu faqat mahsulot emas. Bu, birinchi navbatda, xizmat ko‘rsatish, biznes-jarayon yoki biznes-modeldir. Tushunarli tilda aytganda, innovatsiya – yashash tarzimiz va qadr-qimmatini oshiruvchi omildir.

Quyidagi kompaniyalarning qanday ilg‘or va innovatsion mahsulotlari ularning qadr-qimmatini oshirayotganini aniqlang.

SAMSUNG SONY amazon LG

Quyidagi yoki o‘zingiz bilgan innovatsiyalar va ularning hayotimizga olib kirgan o‘zgarishlari xususida yozing.

Mustaqil faoliyat

Quyidagi matnni o‘qing.

ILMGA CHANQOQ BOLANING KOMPANIYA RAHBARIGA AYLANISHI

Go‘zal hayot o‘z-o‘zidan bunyod bo‘lmaydi. U o‘qib-o‘rganish, muntazam intilish, qattiq mehnatning natijasidir. Sundar Pichai 27 yil avval Stenford universiteti grantini qo‘lga kiritgan. Hindistondan u yerga uchib borishga mablag‘ yo‘qligi bois, kambag‘al otasi bankdan qariyb bir yillik maoshiga teng pul olib, unga chipta xarid qiladi. Yigit umrida birinchi marta samolyotga chiqib, okean ortiga uchib ketadi va musofirlikda o‘qib-izlanadi. Bugun uning yillik maoshi qariyb 300 mln. dollarga teng.

«Google»ning bo‘lajak rahbari yoshligidanoq ilmga chanqoqligi bilan tengdoshlaridan ajralib turgan. U maktabda kamgap, ammo so‘zlari ma’noga to‘la, uyatchan o‘quvchi bo‘lgan. Elektronika mahsulotlarini «titkilash» uning uchun eng sevimli mashg‘ulot edi.

2004-yilda «Google» kompaniyasidagi faoliyatini oddiy menejerlik lavozimidan boshlagan Pichai 2015-yilda kompaniyaning rahbariga aylandi.

Pichai «Google Chrome», «Chrome OS», shuningdek, «Google Drive» kabi dasturiy mahsulot va loyihalarning menejmenti bo‘yicha mas’ul lavozimlarda faoliyat ko‘rsatgan. U kompaniyaning «Gmail» hamda «Google Maps» loyihalarining rivojiga katta hissa qo‘shgan.

Innovatsion mahsulotlarni yaratishda Sundar Pichaining sa’y-harakatlari yuqori.

Sundar juda kamsuqum va kamtarin inson. U bilan suhbatlashayotgan inson uning xalqaro ahamiyatga ega kompaniyaning rahbari ekanini his qilmaydi.

Innovatsion g‘oyalarni vujudga kelishi uchun qanday sharoitlar bo‘lishi kerak?

Sundar Pichai muvaffaqiyatining siri bo‘lgan o‘ziga xos fazilatlarni sanang va ularni infografika shaklida tasvirlang.

Ota-onam boshqa millionlab insonlar kabi, topgan-tutganlarini, umrlarini farzandlarining ta’limi uchun sarf qilganlar. Shu tufayli hozirgi darajaga yetishdim.

Sundar Pichai

Amaliy faoliyat

1. Internet va axborot texnologiyalarining rivoji insoniyat hayotini qay darajada o‘zgartirdi?
2. Ular sizning hayotingizga qanday ta’sir qilyapti?
3. Internet va ijtimoiy tarmoqlardan shaxsiy rijovlanish uchun qanday foydalanish kerak?

15–16-MAVZU: TANQIDIY FIKRLASH

Amaliy faoliyat

1. Quyidagi suratlarda qanday jarayon aks etganini toping.
2. Javoblaringizni izohlang.
3. Yana nima qo‘shimcha qila olasiz?

Amaliy faoliyat

«NIMA BO‘LGAN BO‘LAR EDI?»

Ushbu mashq sizga «yon tomon»dan fikrlash va masalaga boshqa rakursdan qarash imkonini beradi. Ijodiy va amaliy fikrlagan holda savollarga javob bering.

Nima bo‘lgan bo‘lar edi, agar ...

... kompyuter va elektron gadjetlar to‘satdan hayotimizdan g‘oyib bo‘lganida?

... dunyoda elektr tokisiz yashashga to‘g‘ri kelganida?

... sizga dunyodagi bitta narsani o‘zgartirish imkoni berilganida?

... yer yuzida daraxtlar bo‘lmaganida?

Mulohaza uchun

TANQIDIY FIKRLASH – INNOVATSIYANING TAGZAMINI

Aristotel yoki Arximed, Beruniy yoki Xorazmiy, Stiv Jobs ...

Insoniyat tarixini o‘zgartirgan va o‘zgartirayotgan insonlardagi umumiy o‘xshashliklardan biri – tanqidiy fikrlash qobiliyatidir. Tanqidiy fikrlash – muvaffaqiyat qozonishga, baxtli yashashga, mo‘may daromad topishga, hurmat qozonishga xizmat qiladi. Xo‘sh, tanqidiy fikrlash qanday sodir bo‘ladi?

Tasavvur qiling, siz ko‘p ma’lumotlarni bilasiz va kuchli xotiraga egasiz. Lekin bu qobiliyatlaringiz sizga qarshingizdagi muammoni hal qilishga yordam bera olmaydi. Chunki sizda hozircha tanqidiy fikrlash ko‘nikmasi yetishmayapti. Muammoni hal qilish uchun yangi g‘oya kerak. Muammoning ijobiy yechim topishi nafaqat yangi g‘oyalarga, balki ularning qanchalar foydali ekaniga ham bog‘liq. Tanqidiy fikrlash ko‘nikmasi orqali g‘oya-fikrlarni baholaymiz, eng yaxshilarini saralaymiz va ulardan hayotimizni o‘zgartirish uchun foydalanamiz.

Tanqidiy fikrlaydigan odam g‘oya va fikrlarni bog‘lab turgan aloqalarni yaxshi tushunadi. Natijada, u dunyoni boshqalardan ko‘ra yaxshiroq va tezroq anglaydi.

Tasavvur qiling, siz qora rangli buyum oldidasiz. Ammo uning ichi yoki boshqa tomoni oq bo‘lishi mumkinligi haqida o‘ylaganmisiz? Ehtimol tashqaridan qo‘pol ko‘ringan odam ich-ichidan mehribon bo‘lib chiqishini taxmin qilgan bo‘lishingiz mumkin.

Tanqidiy fikrlash – muammoni hal qilish uchun ma’lumotlardan aniq va oqilona foydalana olish, savol berish oqrali qo‘shimcha ma’lumotlar topish ko‘nikmasidir.

Tanqidiy fikrlab, muammo va masalani qanday hal qilamiz?

Keling, biror muammo va masalani hal qilishda bizga nimalar yordam berishini o‘ylab ko‘raylik. Avval muammoni tahlil qilamiz. Tahlil, bu – murakkab masalani yaxshiroq tushunish uchun uni kichik qismlarga bo‘lib chiqish degani. Bu orqali:

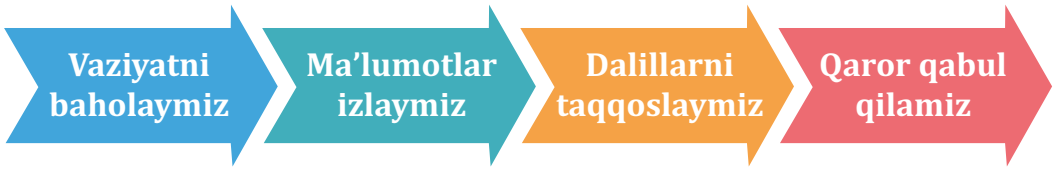

Ushbu infografikaga asoslanib hayotiy misol keltiring.

Tanqidiy fikrlash chog‘ida mantiqiy yondashuv faollashadi, savollar aniq ketma-ketlikda qo‘yiladi. Natijada, vaziyatdan kelib chiqib, muammoga yangicha yechim topish mumkin bo‘ladi. Aniq va tizimli fikrlash bizdagi g‘oyalarni ifodalash uslubini yaxshilaydi. Shunda odamlar bizni yaxshiroq tushuna boshlaydilar.

Tanqidiy fikrlaydigan kishi oqilona qaror qabul qiladi. Anvarning otasi o‘g‘liga noutbuk sovg‘a qildi. Do‘stiga havasi kelgan Nodir ota-onasidan unga ham noutbuk olib berishlarini so‘radi. Uning otasi uyni yaqindagina ta’mirdan chiqargani sabab, noutbuk xaridini biroz keyinroqqa qoldirishni aytdi. Nodir bundan biroz xafa bo‘lgan bo‘lsa ham, ota-onasini tushundi va bu fikrga ko‘ndi.

Tanqidiy fikrlash ko‘nikmasiga ega insonda mustaqil o‘rganish moyilligi baland bo‘ladi. Ya’ni, bunda siz bilimingizni boyitasiz, qo‘shimcha ma’lumotlar izlaysiz.

Jamoaviy faoliyat

MENING HAYOT QOIDALARIM

Qonun va qoidalar bizni to‘g‘ri yo‘naltirish, himoya qilish va tartibni saqlash uchun juda muhim. Tasavvur qiling, dunyoda hamma amal qilishi shart bo‘lgan ikkita qoida ishlab chiqish kerak. Siz qaysi qoidalarni ilgari surasiz?

1-qoida ... .
Bu qoidani tanlashimdan maqsad shuki, ...
2-qoida ... .
Bu qoida Yer uchun muhim, chunki ... .

Tanqidiy fikrlash orqali biz ahamiyatsiz og‘zaki bahslarni asosli fikrlar bilan ifodalashga o‘rganamiz. O‘z nuqtayi nazarimizni shubha ostiga olamiz, boshqalarni tinglaymiz. Bunday insonlar «Ehtimol men xato qilayotgandirman?», «Balki uning so‘zlari to‘g‘ridir?» degan savollarni o‘ziga beradi va javob izlaydi.

Tanqidiy fikrlash ko‘nikmasiga ega insonlar kamtar bo‘ladilar, fikrlarining xato ekanini, boshqalarning ustun jihatini tan oladilar. Ular sinchkov va qiziquvchan bo‘ladilar, mayda dalillarni ham o‘rganishdan to‘xtamaydilar.

Mulohaza uchun

IJODKORLIK – IQTISODIYOT VA INNOVATSIYANING G‘ILDIRAGI

XXI asrga kelib ijodkorlik va madaniyat xalqaro iqtisodiyotning muhim yo‘nalishlariga aylandi. Natijada «kreativ iqtisodiyot» tushunchasi paydo bo‘ldi. Internet orqali aloqalar o‘rnatish, axborot texnologiyalari yordamida ijod qilish bu yo‘nalishning jadal rivojiga poydevor bo‘ldi. Ijodkorlar adabiyot va san’at asarlari, fan va madaniyat sohasidagi xizmat va tadqiqotlari, dasturiy mahsulot hamda ishlanmalarini sotib katta foyda ko‘rmoqda. Xalqaro bozorda raqobatbardosh bo‘lish, sifatli xizmat ko‘rsatish uchun mutaxassisdan ijodiy fikrlash bilan birga, tanqidiy fikrlash ko‘nikmasi ham talab etiladi. Tanqidiy fikrlash ijodkorlarga yangilik yaratishda yordam beradi.

Jamshid Xoliqulov jurnalistika sohasida tahsil olayotgan davridayoq «raqamli dunyo»ga qiziqib qoldi. Hayot tarzining ilg‘or texnologiyalar bilan uyg‘unlashayotgani uning maqsadlarini o‘zgartirib yubordi. Internet davri ta’sirida yuqori sur’atda rivojlanayotgan dunyoning turli hududlaridagi kompaniyalar axborot tarqatishda so‘z bilan birga grafika-tasvirlardan ham foydalanishga kirishib ketdilar. Jamshid so‘zning mohiyatini suratda aks ettirish qobiliyatini egalladi. Buning uchun so‘zni anglash, ijodiy fikrlash ko‘nikmalari unga yordam berdi.

Envato, CreativeMarket, Shutterstock platformalarida jahon miqyosida har kuni yuz minglab kompaniyalar tadbir yoki reklama mahsulotlarining grafika-tasvirlari uchun tanlovlar e’lon qilishadi. Jamshid frilanser sifatida, ishdan bo‘sh vaqtida bu platformalar orqali qo‘shimcha mablag‘ ishlab topadi. Undagi tanqidiy va ijodiy fikrlash qobiliyati ham oilasi, ham davlatga daromad keltirmoqda.

Amaliy faoliyat

Quyidagilarning har biriga uchtadan misollar keltiring.

1. Sizdan ko‘ra ko‘p gapiradi. ...
2. Sizdan mehnatkashroq. ...
3. Sizdan ko‘ra ko‘proq kitob o‘qiydi. ...
4. Sizdan ko‘ra ko‘p sayohat qiladi. ...
5. Sizdan ko‘ra kamgap. ...
6. Sizdan ko‘ra aqlli. ...
7. Sevimli ustozlaringiz. ...
8. Sizga mehribon. ...

1. Qayerda yaxshi taom yeyish mumkin?
2. Sayohat uchun qayerga borgan bo‘lar edingiz?
3. Bog‘-rog‘larga boy joy.
4. Doim issiq o‘lkalar.
5. Siz tashrif buyurishni istamagan joy.
6. Siz Yerdan tashqari sayohat qilmoqchi bo‘lgan joy.
7. G‘oyalarga boy joy.
8. Dunyodagi eng tinch joy.

1. To‘rtburchak narsa. ...
2. Olovrang narsa. ...
3. Xushbo‘y narsa. ...
4. Suvda yashaydigan jonzot. ...
5. Yoqimsiz narsa. ...
6. Siz uchun yoqimli mashg‘ulot. ...
7. Siz yoqtirmaydigan mashg‘ulot. ...
8. Odamlar o‘qiydigan narsa. ...

Mustaqil faoliyat

«ERISHING VA VOZ KECHING»

Hayotning bir qismi ehtiyoj va xohishlarimiz o‘rtasida sog‘lom muvozanatni ta’minlashga sarflanadi. Biz doim o‘zimiz uchun muhim narsalarga diqqat qilishimiz kerak. Quyidagi mashqda o‘zingiz xohlagan 3 narsaga ega bo‘lishni tasavvur qiling. Buning evaziga o‘zingizda mavjud 3 narsadan voz kechishingiz kerak bo‘ladi. Siz nimani xohlaysiz, o‘rniga nimani berishga tayyorsiz va nima uchun?

Men quyidagilarni tanlayman:
1. ... ...
2. ... ...
3. ... ...
Men bularni xohlayman, sababi: ... ...
Evaziga quyidagilardan voz kechaman:
1. ... ...
2. ... ...
3. ... ...
Men bulardan voz kechmoqchiman, chunki: ...

Javoblarni daftaringizga ko‘chiring

Ma’naviyat xazinasidan

Fikr insonning sharofatli, g‘ayratli bo‘lishiga sabab bo‘ladi.

Abdulla Avloniy

* * *

O‘ylash oson, harakat qilish qiyin. Ammo dunyodagi eng qiyin ish, bu – fikrga monand harakat qilishdir.

* * *

Tafakkur qilish – bilishdan qiziqroq, ammo tekshirib ko‘rish undan ham qiziq.

Iogann Volfgang Gyote

* * *

Hech bir muammo barqaror tafakkur hujumiga dosh berolmaydi.

Volter

58-betda berilgan rasmlarning izohi.

Indoneziyaning Yava orolida dehqon ayol guruch hosilini qushlardan to‘r yordamida himoya qilmoqda.

Shimoliy Irlandiyaning Antrim tumanidagi fermer qor ostida qolgan qo‘ylarini izlamoqda.

Kosta-Rikada maktab o‘quvchilari sinfxonasidagi televizorda sport musobaqalarini tomosha qilishmoqda.

Qizaloq Milandagi La-Skala teatri oldidagi shouni to‘xtatib qo‘ydi.

17–18-MAVZU: LIDERLIKKA XOS XUSUSIYATLAR

Faollashtiruvchi savollar

1. Inson fe’l-atvorining hayotiga qanday ta’siri bor?
2. Yetakchi insonlar qaysi xususiyatlari bilan ajralib turishadi?
3. «Temir iroda» deganda nimani tushunasiz? Uning baxt bilan qanday bog‘liqligi bor?

Jamoaviy mashg‘ulot

Quyidagi fikrlarni muhokama qiling.

QAT’IY FE’L-ATVOR – LIDERGA XOS XUSUSIYAT

Lider qanday xususiyatlarga ega bo‘lishi kerak deb o‘ylaysiz?

Umidsizlik, qiyin vaziyatda sizga olg‘a borish uchun nimalar yordam beradi?

«Muvaffaqiyatli insonlarning siri – ular boshqalardan ko‘ra ko‘proq mehnat qiladilar, xolos» degan fikrga munosabatingiz qanday?

QAT’IY FE’L-ATVOR – «MEN BUNI QILA OLAMAN»

Inson ezgu niyatlariga yetishish uchun yashaydi. Maqsad va orzularga erishish uchun muvaffaqiyatsizlikdan so‘ng oyoqqa turib, yana olg‘a borish kerak bo‘ladi. Doimiy o‘qib-o‘rganish, ko‘nikma va qobiliyatni rivojlantirish yetakchilarning tug‘ilishiga sabab bo‘ladi.

Qat’iylik – mashaqqat va sinovlarga qaramasdan muvaffaqiyatga erishish uchun bardosh bilan oldinga borishdir. Qat’iy irodaning asosi uchta: sabrli bo‘lish, ilm olish va mehnat qilish.

Kattalar «Men buni qila olaman» deb astoydil harakat qilsang, mehnatdan qochmasang, albatta, niyatinga yetasan», deyishadi.

Yetakchilarga xos to‘rtta muhim xususiyat

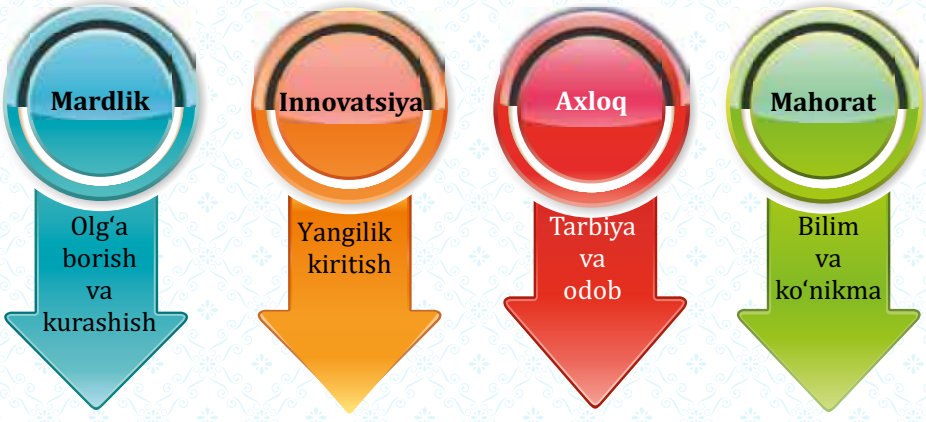

Qiziqishingizni anglang, rivojlantiring, mustahkamlang.
Siz uchun nima muhimligini aniqlab oling; faraz qiling va uning haqiqatga mosligi haqida xulosa chiqaring; qiziqishlaringiz haqiqatga mos kelsa, ularni rivojlantirish uchun zarur bilimlarni o‘zlashtiring.

Qobiliyatlaringizdan amaliyotda foydalaning.
Iqtidoringizdagi ojiz jihatga diqqat qiling; shu jihatingizni yengmasdan turib, g‘alaba yo‘qligini tushuning; bor kuch va diqqatni maqsadga yo‘naltiring.

Qat’iy fe’l-atvorga erishish uchun to‘rt qadam

Ishonch-e’tiqodingizni mustahkamlang.
Harakat bilan ezgu maqsadlarga erishish mumkinligiga ishoning; dunyoga ijobiy nigohda qarang; yordam so‘rashdan qo‘rqmang; o‘zingizga bo‘lgan ishonchni yo‘qotmang.

Maqsadingizni aniqlang.
Maqsadingiz haqida batafsil o‘rganing va bilimingizni oshiring; vazifani jiddiy va qat’iyat bilan qabul qiling; siz qilayotgan ish o‘zingiz va boshqalar hayotini qanchalar yaxshilashini o‘ylang; o‘z idealingizga havas qiling va unga intiling; mehnatingiz orqali hurmat-e’tibor qozonishga harakat qiling.

Amaliy faoliyat

QR-kod orqali animatsiyani tomosha qiling va savollarga javob bering.

LAMANING IRODASI

Lama maqsadiga erishish uchun qanday qiyinchiliklarni boshdan kechirdi?

Lama nima sababdan maqsadiga erishish uchun qat’iyat bilan bordi?

Sizningcha, mevaga yetishish uchun olg‘a borayotganda lama nimalarni his qildi?

Maqsad sari olg‘a borganda mashaqqatlarga duch kelsangiz, nimalar haqida o‘ylash sizga yordam beradi?

Muvaffaqiyatga erishish uchun qat’iy bo‘lishda o‘zingizga nimalar deya olasiz?

Quyidagi fikrlarni guruh bilan birgalikda takrorlang. Ularni tez-tez o‘zingizga eslatib turing.

«Mening maqsadim – ezgulik!», «Men buni qila olaman!»
«Bu oson emas, ammo harakat qilsam bunga erishaman!»
«Muvaffaqiyatga erishish uchun menda imkoniyat bor!»
«Men maqsadimga olib boradigan rejani tuza olaman!»

Mulohaza uchun

SOHIBQIRON AMIR TEMUR – BUYUK YETAKCHI TIMSOLI

Dunyoning qariyb yarmini zabt etgan Amir Temur shaxsiyati fazilatlarga nihoyatda boy bo‘lgan. Ajdodimiz insoniyat tarixidagi eng qat’iyatli shaxslardan biri bo‘lgan.

Uning muvaffaqiyatlari zamirida, avvalo, chin e’tiqod yotadi. Sohibqiron og‘ir damda ham Yaratgandan madad tilar, sarsonlikdan qutqarishini so‘rar edi. Ixlos bilan qilingan iltijolar ijobat bo‘lib, Sohibqiron zafarli kurashlar olib bordi va mo‘g‘ullarni yengib, buyuk saltanat barpo etdi.

Mehribonlik, xokisorlik, ochiq yuzlilik, qat’iyat, haqiqatgo‘ylik kabi fazilatlar Amir Temur yutuqlarining kaliti bo‘lgan. Sohibqiron mardlik, jasurlik bilan davlat tashkil etib, jabr-zulmdan uzoqroq bo‘lishga intildi.

Amir Temur sadoqat, adolatparvarlik kabi fazilatlarni ulug‘lab, ikkiyuzlamachi, munofiqlarga nafrat ko‘zi bilan qaragan. U boshiga kulfat tushganida ham haq so‘zni aytishdan qo‘rqmagan.

Xushmuomalalik, sabr-matonat, odillik kabi sifatlarni o‘zida mujassam qilgan Sohibqiron boshqa amaldorlardan ham shunday fazilatlarni talab qilgan. Amir Temur hasadchi, kek saqlovchi, qora niyatli, g‘iybatchi, zulmkor, razil, xulqi buzuq kishilarni nihoyatda yomon ko‘rgan, ularni, hatto navkarlikka ham olmagan. U atrofiga jasoratli, dovyurak va mard insonlarni to‘plagan.

Amaliy faoliyat

Amir Temurdan o‘rganishimiz lozim bo‘lgan fazilatlar.

1-abzatsdagi gaplardan qanday xulosa chiqardingiz?

2-abzatsdagi «chin e’tiqod» tushunchasiga izoh bering.

3-abzatsda keltirilgan qaysi fazilatlar sizda ham bor?

4-abzatsdagi «ikkiyuzlamachi, munofiqlarga nafrat ko‘zi bilan qaragan» fikrining mohiyatini tushuntiring.

5-abzatsga ko‘ra, Amir Temur nima sababdan amaldorlardan xushmuomala, sabr-matonatli, odil bo‘lishni talab qilgan?

Mulohaza uchun

ORZULARI USHALGAN BOLA

Soichironing otasi temirchi edi. U bolaligidan otasiga yordamlashib ulg‘aydi. Ondasonda ularnikiga ishdan chiqqan mototsikllarni olib kelishardi. Soichiro bu g‘alati transportga hayrat bilan tikilar, tuzatishga qarashar edi. U ba’zida ustaxonadagi temirlarni bir-biriga payvandlab shunday transport yaratishga intilardi.

Soichironing orzulari ummondek cheksiz bo‘lgan. U orzusiga erishish uchun 15 yoshida Tokioga yo‘l oladi. Ish izlab taniqli «Toyota» kompaniyasiga kelganida uni ishga olishmagan. U mashaqqat va haqoratlarga qaramay, orzularidan voz kechmadi. Soichiro 22 yoshida o‘zining avtomobil ta’mirlash ustaxonasini ochadi. Kunlarning birida u mototsikl yasashga kirishib, oxir-oqibat orzusiga yetadi.

1948-yilda Soichiro Honda tomonidan asos solingan «Honda Motor» kompaniyasi jahondagi eng qimmat avtomobil va mototsikllarni ishlab chiqaradi.

Savol va topshiriqlar

1. Soichironing muvaffaqiyatini nima bilan bog‘laysiz?
2. Soichironing muvaffaqiyati tug‘ma iste’dod bilan bog‘liqmi yoki boshqa omillar bilanmi? Fikringizni misollar bilan izohlang.
3. Maqsadga yetish uchun sizda nima yo‘q?

Maqsadga erishish yo‘lida
O‘zingizga tez-tez savol bering:
«Bu ishni yanada yaxshiroq uddalash uchun nima qilishim kerak?»

Munosabatlarni qabul qiling
Tanqidni to‘g‘ri qabul qilgan odamlarning faoliyati samarali bo‘ladi, ular o‘z ishlaridan ko‘proq qoniqish his qiladilar.

Jamoaviy mashg‘ulot

Savollarga javob bering va ro‘yxatni davom ettiring.
Yon-atrofdagilarning munosabatini nega qabul qila olmaymiz?
Qanday odamlar o‘zlarini oqlashni yaxshi ko‘rishadi?
Boshqalarni mensimaslikning sababi nimada?
...

To‘g‘ri tanqidni qabul qilmaslik nimalarga olib keladi?
Tez-tez xato qilish nimadan darak beradi?
Muvaffaqiyatsizlikka uchrashning qanday sabablari bor?
...

Ma’naviyat xazinasidan

Qila olaman deb o‘ylasangiz ham, qila olmayman deb o‘ylasangiz ham – to‘g‘ri o‘ylagan bo‘lasiz.

Genri Ford

Amaliy faoliyat

Foydali odatlar – maqsadga olib boruvchi yechim
Siz uchun foydali odatlar ro‘yxatini tuzing.
Ularni egallashning foydali jihatlarini yozing. Siz tanlagan odatlar sizga nega kerak, bu bilan nimaga erishasiz?

Mulohaza uchun

KATTA O‘ZGARISHLAR QILUVCHI KICHIK ODATLAR

Amalga oshirilgan barcha vazifalarni yozib boring. Shunda natijalardan paydo bo‘ladigan xursandchilik ham yuzaga chiqadi.
Majburiy harakatlardan voz kecching.
O‘zingizni qiynamaslikka harakat qiling.
Harakatni kichik vazifalarni bajarishdan boshlang, rejangizni amalga oshirishdan to‘xtamang.

O‘zingizdan birdaniga katta narsani kutmang.
Katta, mavhum maqsadlardan voz kecheng.
Kichik urinishlar doimiy odatlarga aylanganiga amin bo‘ling.
Harakatlar odatlarga aylanishiga diqqat qiling.

Kichik g‘alaba ham sizni ilhomlantiradi va hayotingizni yaxshi tomonga o‘zgartiradi. Buning uchun «qulay hudud»dan chiqing. Qulay hududdan chiqish uchun tashlangan kichik qadam ham katta o‘zgarishlarga sabab bo‘ladi.

Eng muhim shart:
O‘zingizni olg‘a borishga majburlang.

Notiqlik – liderlarga xos xususiyat. Notiqlik sirlari

Eng muhim omil:
Kichik odatlar katta sa’y-harakatlarni talab qilmaydi.
Xohish kuchi – iqtidor kuchidan ustun. Bir hikmatni unutmang – bir maromda, ammo muntazam yurgan uzoq yuradi va maqsadga yetadi. Kuchli xohish doimo rag‘bat bilan quvvatlanishi kerak.

Eng muhim qoida:
Son emas, muntazamlilik muhim. Kichik odatlarga doimiy amal qilib va ularni takrorlab odatlanish mumkin. Kichik natijalardan ham xursand bo‘ling, ularni katta g‘alaba deb biling.

Jamoaviy mashg‘ulot

Tasavvur qiling, o‘qituvchingiz bergan vazifa asosida loyiha darsi uchun o‘rganishlar o‘tkazib, taqdimot tayyorlab kelishingiz kerak. Taqdimot yakunlanishi arafasida siz jiddiy xatoga yo‘l qo‘yganingizni tushundingiz. Natijada loyihani boshidan boshlashga to‘g‘ri kelishi mumkin. Bu vaziyatda nima qilgan bo‘lar edingiz?

Bilasizmi?

ENG BUYUK YO‘LBOSHCHI

Amerikalik olim Maykl Xartning «Tarixdagi 100 buyuk odam» nomli asari G‘arb dunyosida katta shov-shuvga sabab bo‘lgan. Xartning bu asarida keltirilgan 100 nafar buyuk insonlar orasidan insoniyat tarixini yaxshi tomonga o‘zgartirgan eng muhim shaxs kompyuter tizimi orqali aniqlandi. Kompyuter dunyo liderlari ichidan eng buyuk yo‘lboshchi deb Muhammad (s.a.v.)ni tanlab berdi.

«Dunyo tarixini o‘zgartirgan eng yetakchi shaxslar ro‘yxatining boshiga Muhammad (s.a.v.)ning yozilgani bejiz emas. U dunyoviy va diniy sohalardagi samarali ishlari bilan tarix sahnasidagi ana shu ulug‘ maqomga munosibdir».

Maykl XART, amerikalik olim

Savol va topshiriqlar

1. Dinlar jamiyat farovonligiga qanday xizmat qiladi?
2. Diniy qadriyatlar bilan bog‘liq qanday axloqiy me’yorlarni bilasiz?
3. Lider yoki yetakchi deganda qanday insonlarni tushunasiz?

Mustaqil faoliyat

1. Quyidagi savollar asosida keyingi bir yil uchun reja tuzing:

Mening hayotiy rejalarim

a) Eng muhim uchta maqsadingizni aniqlang. Ularga erishish yo‘llarini toping va amalga oshirish uchun zarur harakatlar rejasini ishlab chiqing.
b) sizningcha, ushbu maqsadlarga erishgandan so‘ng hayotingiz qanday bo‘ladi?
d) tasavvur qiling, siz ularga erishdingiz. O‘zingizni qanday his qilyapsiz?

2. «Liderlik sari besh qadam» mavzusida esse yozing.

69-betda «Jamoaviy mashg‘ulot» ruknida berilgan savolning javobi:

Ayni paytda amalga oshirayotgan ishlarni to‘xtating va xatolarni baholang. Ularni to‘g‘irlash ko‘p vaqtni talab etishi yoki etmasligini aniqlang. Agar qisqa fursat ichida kamchiliklarni bartaraf qilish imkoni bo‘lsa, buning choralarini ko‘ring. Modomiki, jamoangiz bilan loyihani boshidan boshlashga to‘g‘ri kelsa (loyiha belgilangan muddatidan chiqib ketgan taqdirda), bu haqida o‘qituvchingizga xabar bering. Loyihani bajarish muddatlarini uzaytirish, vazifalarni qayta taqsimlash maqsadga muvofiq.

III B O B
ORZU, MAQSAD VA MUVAFFAQIYAT

- Munosib fe’l-atvoringiz bois hurmatga erishasiz
- Maqsad – bizni manzilga olib boruvchi kompas
- Sochilib yotgan g‘oyalardan bino qurish uchun bilim, tajriba va hamfikr odamlar kerak
- Maqsadingiz boshqalarga ziyon yetkazishini sezsangiz, undan voz kechingt
- Yorqin kelajakka tayyorlash uchun hayot bizni sinovlarga ro‘baro‘ qiladi
- Yaxshi maqsad yo‘lida «Men buni qila olaman» degan lahzadan boshlab baxtli yashaysiz
- Liderlar mashaqqatlarni yengishda kuchli jihatlaridan foydalanadilar
- Tinglash va tushunish – dono kishining fazilati

19-MAVZU: BIZNING KUCHLI VA KUCHSIZ TOMONLARIMIZ

Faollashtiruvchi savollar

1. Kuchsizlik nima?
2. Jismoniy kuchsizlik xavflimi yoki ruhiy?
3. Insonning «kuchli» yoki «kuchsiz» ekanligini qanday bilish mumkin?

Mulohaza uchun

G‘olib bo‘lish uchun to‘siqlar qarshisida taslim bo‘lmaslikning o‘zi kifoya. Kurashayotgan bo‘lsangiz, demak tajriba orttiryapsiz – tobora kuch-quvvatga to‘lyapsiz. Sinovlar mobaynida taslim bo‘lmaslik va olg‘a borish uchun inson kuchli xususiyatlarga ega bo‘lishi zarur.

Beayov to‘lqinlar mahoratli kema yo‘lboshchilarini kashf qilgani kabi, mashaqqatlar inson ichidagi kuchli jihatlarni yuzaga chiqaradi. Umri davomida kuchli iroda va matonat sifatlari tufayli kishi xususiyatlari olmos kabi sayqallanib, qadr topib boradi. Doimiy ravishda o‘z mahoratini oshirish insonning kuchli tomonlarini mustahkamlaydi va zaif tomonlaridan xalos qiladi. Quyidagi hayotiy qoidalarga rioya qilish orqali insonda kuchli sifatlar rivojlanadi.

BIZNING KUCHLI TOMONLARIMIZ

O‘zgarish

«O‘zgarish – o‘rganishning mevasidir», deydi donishmand. Muvaffaqiyat qozonish va baxtli bo‘lish uchun o‘qib-o‘rganish orqali o‘zgarishni odat qilish kerak. Boisi, bilimli inson tushkunlikka tushmaydi, u yuksalishda davom etadi.

Odamlarga hurmat

Muvaffaqiyat oxir-oqibat odamlarning ko‘ngliga yo‘l topa olish qobiliyati bilan hisoblashadi. Bilim sizga kuch va ishonch bersa, fe’l-atvoringiz hurmat keltiradi.

O‘z-o‘zini boshqara olish

Jahlni tiyish, g‘azabni jilovlash insonning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi. Xitoy faylasufi Lao Szi aytganidek: «Boshqalarni boshqarish – kuch, o‘z-o‘zini boshqarish – qudratdir».

Rahmat aytish

Atrofdagilarga tez-tez minnatdorchilik bildirib turing. Bu odat o‘zaro rishtalarni mustahkamlaydi, kayfiyatni ko‘taradi.

Ijobiy va salbiy hislar o‘rtasida muvozanatni saqlash

Ijobiy narsalarni o‘ylash ijobiy va yaxshi voqealarning sodir bo‘lishiga xizmat qiladi. Salbiy hislar sodir bo‘lishi mumkin bo‘lgan hodisalarning oldini olish, ularga qarshi kurashishga yordam beradi.

Xatoni tan olish

Dunyodagi eng qiyin ish – o‘z xatosini tan olish. Muvaffaqiyatli odamlar «men xato qildim» deyishadi. Omadsiz odam esa doim «bu mening aybim emas» deydi va o‘zini oqlashga urinadi.

Amaliy faoliyat

Quyidagi savollarning har biriga uchtadan javob yozing.

Mening kuchli xususiyatim va sifatlarim

Nimalarda qobiliyatlisiz?

O‘zingizga xos jihatlaringiz?

Sizdagi qaysi jihatlar o‘zingizga yoqadi?

Siz kimlarga havas qilasiz?

Siz nima uchun tez-tez maqtov eshitasiz?

Siz qanday mashaqqatlarni yengib o‘tgansiz?

Boshqalarga qanday yordam berasiz?

Siz havas qilgan insonlardagi kuchli jihatlarni sanang.

Ma’naviyat xazinasidan

Ojizlar kechirishni bilishmaydi. Kechira olish – kuchlilarga xos fazilat. Kechirimlilik – ruhiy kamolot belgisi.

Mahatma Gandi

Mulohaza uchun

«BOKS QIROLI» – MUHAMMAD ALINING KUCHLI JIHATLARI

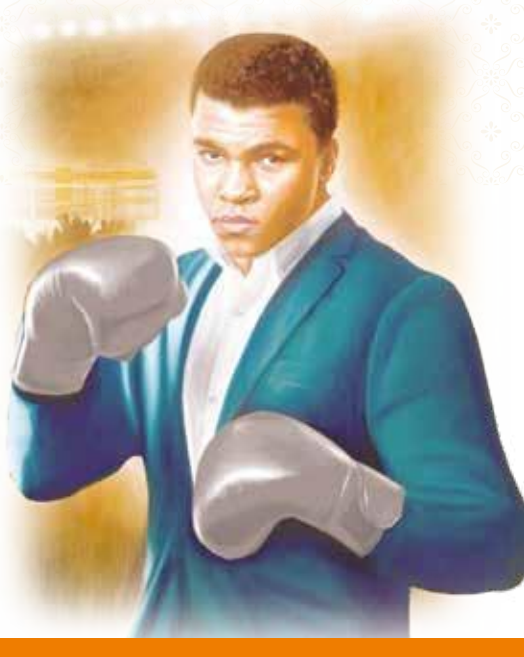

«Mashqlardan charchab ketardim. Lekin og‘ir paytda o‘zimga: «To‘xtama! Hozir azoblansang ham, hayotingning keyingi qismida chempion bo‘lib yashaysan» deyishni kanda qilmadim.

Kuchli ezgu istak meni o‘zim xohlagan manzilga olib borishini bilar edim. Chempionlar mashq zallarida yetishib chiqmaydilar. Ular, avvalo, o‘zlarining qalblarida kuchli xohish, orzu tufayli tug‘iladilar. Sportda g‘alaba uchun mahoratdan ko‘ra istakning ahamiyati yuqori.

Omading kelgani sari odamlarga yaxshilik qo‘lini cho‘z. Odamlarni baxtli qilish – mening burchim bo‘lgan. Men doimo odamlarni baxtli qilish uchun bir finjon muhabbat, bir qoshiq sabr, bir choy qoshiq saxiylik, yana birozgina g‘amxo‘rlik yetarli ekanini aytaman».

Jamoaviy mashg‘ulot

Muhammad Aliga xos kuchli jihatlar ro‘yxatini tuzing.

Amaliy faoliyat

Quyidagi xususiyatlar nimalarga olib kelishini muhokama qiling.

1. Men mayda-chuyda detallarga ham haddan tashqari e’tiborliman.
2. Men yordam so‘raganlarga «yo‘q» deya olmayman.
3. Mening fikrim tez-tez o‘zgarib turadi.
4. Ba’zida menga ishonch yetishmaydi.
5. Men bilmaganimni boshqalardan so‘ray olmayman.
6. Men juda qiziqqonman.
7. Men ishlarni chala tashlab ketaman.
8. Men odamlarni tinglay olmayman.
9. Men tez-tez tushkunlikka tushaman.

Ma’naviyat xazinasidan

Yaxshi fazilatli insonni hech kim omaddan ayira olmaydi. Yomon xulqli kishiga yer yuzidagi hech kim yordam berolmaydi.

Hikmat

Mustaqil faoliyat

Quyidagi hikoyani o‘qing va uning asosida «Do‘stim – mening kuchli tomonim» mavzusida kichik hikoya tuzib keling.

BO‘RINING XULOSASI

O‘rmonda ahil bo‘rilar to‘dasi umrguzaronlik qilar ekan. Kun kelib keksaygan to‘daboshi batamom kuch-quvvatdan qolibdi. Navbatdagi ov arafasida yo‘lboshchi bundan buyon to‘daga boshchilik qilolmasligini ma’lum qilibdi. To‘da orasidan yosh va baquvvat, quyuq kulrang mo‘ynali bo‘ri chiqib to‘daboshining oldiga boribdi va bo‘rilar jamoasiga boshchilik qilishga izn so‘rabdi. Keksa bo‘ri rozilik bildirib, buni e’lon qilgach, bo‘rilar yangi yo‘lboshchi rahbarligida ov qilish uchun jo‘nab ketishibdi.

Oradan bir kun o‘tib yangi sardor boshchiligidagi to‘da mo‘l-ko‘l o‘lja bilan qaytibdi. Yosh yo‘lboshchi keksa bo‘riga 7 nafar ovchiga hujum qilib, hech bir qiyinchiliksiz ularning bor-budini talon-toroj qilganliklari bilan maqtanibdi. Keyingi ovda, undan keyingisida ham ov baroridan kelib, yosh yetakchi jamoada o‘z mavqeyini mustahkamlab olibdi.

Izg‘irin kunlarning birida yangi sardor boshchiligida ovga ketgan to‘da oradan ko‘p vaqt o‘tsa hamki, ovdan qaytmabdi.

Nihoyat, uzoqdan bo‘rilarning qorasi ko‘rinibdi. Yakkam-dukkam qaytayotgan bo‘rilar mayib-majruh, hammayog‘i tirnalgan va qonga belangan holda edilar.

Yosh yo‘lboshchi keksa rahbar bo‘riga yo‘lda uch nafar yo‘lovchiga duch kelgani, ularga hujum qilib, jangda o‘zi va sanoqli hamrohlari zo‘rg‘a omon qolishganini aytibdi.

«Ilk boshqargan ovingda 7 nafar qurollangan ovchini xonavayron qilib qaytgan eding. Bu gal bor-yo‘g‘i uch yo‘lovchining sizlarni bunday achinarli ahvolga solganini qanday tushunmoq kerak?» – deb so‘rabdi keksa bo‘ri hayrat bilan.

Sobiq to‘daboshining savoliga yosh sardor shunday javob qaytaribdi: «O‘shanda biz hujum qilganlar 7 nafar ovchilar to‘dasi edi. Biroq, kechagilar 3 nafar do‘stlar ekan».

20-MAVZU: MAQSADGA QANDAY ERISHILADI?

Faollashtiruvchi savollar

1. Hayotda maqsad bilan yashash nega muhim?
2. Maqsadga erishishda nimalarga e’tibor qaratish kerak?
3. Siz orzu qilgan hayot uchun qanday maqsadlar zarur?

Mulohaza uchun

Maqsad qo‘yish – yuksalishga xizmat qiladi.

«SMART» maqsad texnologiyasi

«SMART» – ingliz tilidagi *Specific (aniq), Measurable (o‘lchash mumkin bo‘lgan), Achievable (erishsa bo‘ladigan), Relevant (ahamiyatga ega)* hamda *Time-Bound (amalga oshirish muddati aniq)* so‘zlarining qisqartmasi.

SMART-maqsadni yozishda ana shu shartlarning barchasi hisobga olinadi.

Nimani amalga oshirishni xohlayotganingizni bilasizmi?
Unga erishsa bo‘ladimi?
Qachon amalga oshirishni belgilab olganmisiz?
Maqsadga erishganingizni qanday bilasiz?

Bu mezonlar noaniqlik va taxminlarni yo‘q qiladi, aniq harakat qilishga, yutuq va kamchiliklarni kuzatishga yordam beradi.

Aniq

Maqsad samarali bo‘lishi uchun, u aniq bo‘lishi kerak. Aniq maqsad quyidagi savollarga javob beradi:
Uni uddalash uchun nimalar zarur?
Buning uchun kim mas’ul?
Maqsadga olib boruvchi yo‘lni bilasizmi?

Misol: Maftuna bolaligidan pazandalikka qiziqadi. Buvisi va oyisi unga milliy taomlar tayyorlashning noyob usullarini o‘rgatishadi. U akasining yordami bilan ijtimoiy tarmoqda pazandachilik blogini ochdi. Maftuna kuzatuvchilari sonini bir oyda 2 000 nafarga oshirish maqsadida 10 kundan so‘ng blogi haqida yirik tarmoqlarda reklama bermoqchi.

O‘lchanadigan

Yuqoridagi misolga nazar solsak, boshlanishi yaxshi, ammo unda nimadir yetishmayapti – aniqlik, ya’ni o‘lchov yo‘q. Ya’ni, Maftuna blogidagi kuzatuvchilar sonini qanchaga ko‘paytirmoqchi? Ming yoki ikki mingtaga? U nechta va qaysi tarmoqlarda reklama bermoqchi? Ikkita yoki beshta?

Maftuna bu maqsadini yanada mustahkamlash uchun O‘zbekistonda ommalashgan yetakchi tarmoqlar ro‘yxatini ko‘rishi kerak.

Misol uchun: Maftuna blogida kuzatuvchilari sonini 2 mingtaga oshirish uchun 10 kundan so‘ng 3 ta – Facebook, Telegram va Instagram tarmoqlarida targ‘ibot roligini e’lon qilmoqchi.

Erishsa bo‘ladigan

Maqsad qilayotganda amaliy rejalarni belgilang. Bilimingiz, iqtidor hamda resurslarni hisobga olib, maqsadni belgilangan muddatda amalga oshirishga ishonch hosil qiling.

Maqsad sizni ruhlantirsin, u siz qoqilishingiz mumkin bo‘lgan to‘siqqa aylanmasin. Shu sababli ham erishsa bo‘ladigan maqsad zarur. Buning uchun unga to‘siq bo‘lishi mumkin bo‘lgan jihatlarni tanqidiy mushohada qiling.

Misol: Yosh bloger sifatida Maftuna blogidagi kuzatuvchilarni 1 oyda 5 000 taga oshirish imkonsiz ekanini angladi. Shu tufayli Maftuna avvaliga 2 000 kuzatuvchi to‘plashni maqsad qildi.

Ahamiyatga ega

Maqsad ortidagi mohiyat yoki manfaat bizni manzilga olib boradi. Maqsadning siz uchun, oilangiz, jamoangiz, Vataningiz uchun ahamiyatini biling. Buni aniqlasangiz, natija ko‘z oldingizda namoyon bo‘ladi.

Misol: Maftuna pazandalik blogini o‘zini o‘ylab ochgani yo‘q. Uning maqsadi – buvisi va oyisidan o‘rgangan milliy taomlar tayyorlashning noyob retseptlarini tengdoshlariga ham o‘rgatish.

Amalga oshirish muddati aniq

Maqsadlar cheksiz bo‘la olmaydi – ularga muddat kerak. Vaqt – muvaffaqiyatni o‘lchashning yana bir muhim mezonidir. Maqsadingiz qachon bajarilishi kerak? U bilan bog‘liq rejalarni aniq vaqt oralig‘iga joylang va ana shu davrda ularning amalga oshirilishiga diqqat qiling.

Misol: Maftuna blogida kuzatuvchilari sonini bir oyda 2 000 taga oshirish uchun 10 kundan so‘ng tarmoqlarda reklama roligini e’lon qilmoqchi.

Sizda ham maqsadni amalga oshirish uchun aniq muddat bo‘lsin, shuningdek, amalga oshiriladigan ishlarni ketma-ketlikda amalga oshirishni muayyan vaqtini belgilang.

Maftuna SMART maqsadini to‘g‘ri belgilab olgani, rejalarni o‘z vaqtida hamda to‘g‘ri ketma-ketlikda bajargani uchun maqsadiga yetishdi. Bugun uning blogini bir necha ming kuzatuvchi tomosha qiladi.

Maqsadni SMART texnologiyasi usulida belgilash juda muhimdir, chunki u muvaffaqiyat qozonish imkoniyatini maksimal darajaga oshiradi.

SMART maqsadlarni yaratish uchun qat’iy formula bo‘lishi shart emas, aksincha, rejangizga kiritiladigan narsalarning nazorat ro‘yxati zarur. Ya’ni, maqsadga olib boradigan qadamlarni to‘g‘ri belgilab olishingiz kerak. Agar sizning maqsadingiz boshqa odamlar bilan ishlashni ham o‘z ichiga olsa, ular buni ham bilishlari kerak.

Amaliy faoliyat

Quyidagi suratlarni izohlang. Savollarga javob bering.

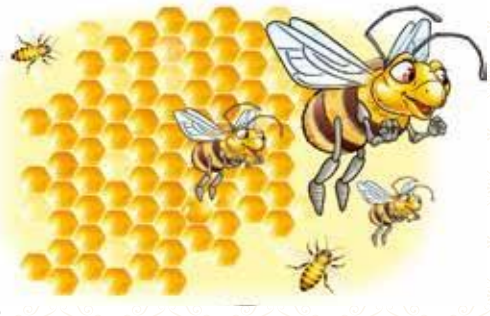

1. Qaysi omillar maqsadga yetishga to‘siq bo‘ladi?
2. Maqsad yo‘lida qaysi xususiyatlar muvafaqqiyatga xizmat qiladi?
3. Maqsadga yetishishda jamoaviylikning ahamiyati qanday?

Mulohaza uchun

Maqsad nimani anglatadi?

MUVAFFAQIYATNING TO‘LOVI OG‘IR, AMMO GASHTI BEQIYOS

2003-yillarda Internet foydalanuvchilari soni ortishi barobarida Internet xizmatlariga ehtiyoj oshib borardi. 18 yoshli Akmal axborot texnologiyalari sohasiga qiziqar, biror yangilik qilish payida edi. U avvaliga Internetdan foydalanish markazini ochdi. Kunduz biznes tashvishlari, tunda yangi texnologiyalar va marketing haqida o‘qib-izlandi. Bir kuni unda manzil va joyni ko‘rsatuvchi elektron tizim ishlab chiqarish g‘oyasi tug‘ildi.

NaviMax loyihasi O‘zbekistondagi ilk GPS-navigatsiya tizimi edi. Ammo birinchi bo‘lish doim ham oson emas. O‘sha yillarda unga xarita maxfiy axborot ekanini aytishdi. U bir necha marta «yo‘q», «mumkin emas» degan javoblarni eshitdi. Akmal maqsadi yo‘lidan qat’iy borib, xaritani jamoasi bilan yangidan chizishga qaror qiladi. Kartograf yollab, yillab o‘zining mashinasida ko‘chama-ko‘cha yurdi. Kuch, vaqt, sabr-toqat va harakat mevasini berdi – 2009-yilda Akmal Fayziyev O‘zbekistonda xaritaga guvohnoma olgan ilk tadbirkorga aylandi. Kuchli xohish, bilim va sa’y-harakat natijasida u 2015-yilda «MyTaxi» xizmatini ishga tushirdi.

Muvaffaqiyatga erishishning tayyor retsepti yo‘q. Sizning muvaffaqiyatingizga xizmat qiluvchi g‘oyalar har yoqda sochilib yotgan g‘ishtlarga o‘xshaydi. Ularni to‘g‘ri tanlab, bino ko‘tarish uchun bilim, tajriba va to‘g‘ri odamlar kerak. Ana shunda siz qurgan bino uzoq turadi.

Akmal Fayziyev, tadbirkor

Savol va topshiriqlar

1. Akmal Fayziyevdagi qaysi xususiyatlar uning muvaffaqiyatiga xizmat qilgan?
2. Qanday tashqi omillar yosh tadbirkorga maqsadiga erishishiga yordam bergan?
3. Boridan ayrilgan biznesmenni maqsadi sari yana davom etishga nima majbur qiladi?
4. 18 yoshga kirganingizda muvaffaqiyatga erishishni nimadan boshlamoqchisiz?

Amaliy faoliyat

Hikoyani diqqat bilan o‘qing va xulosa yozing.

AJDAR OVCHISI

Dovyurak Chju Pingman ajdarlarga qiron keltirishda nom qozongan ovchiga shogirdlikka tushishni istabdi va unga shu orzusi ekanligini ta’kidlabdi.

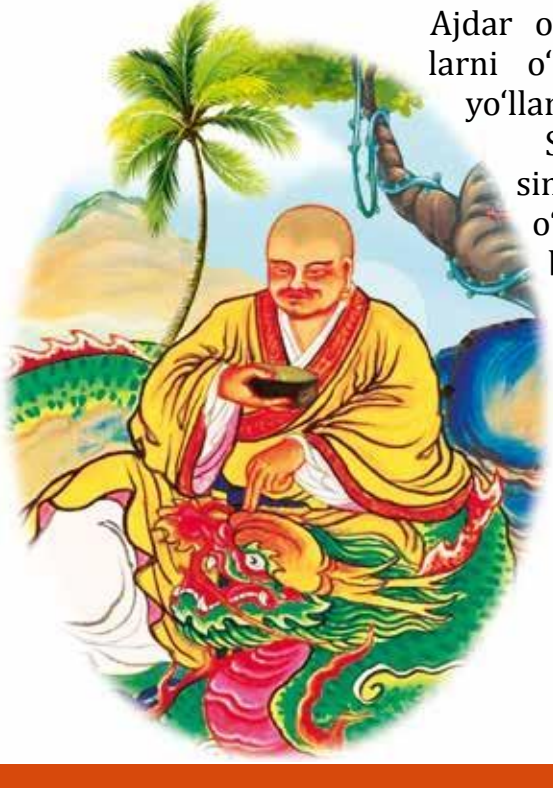

Ajdar ovlovchi o‘n yil davomida Chjuga ulkan maxluqlarni o‘ldirishning oddiy usullaridan tortib, murakkab yo‘llariga daxldor barcha bilimlardan saboq beribdi.

Shundan keyin Pingman bilimlarini amaliyotda sinab ko‘rishga qaror qilibdi. U qolgan umrini o‘rmon va tog‘larda, ovloq joylarda ajdar izlash bilan o‘tkazibdi. Ammo birorta ham ajdarga duch kelmabdi.

Ma’naviyat xazinasidan

Og‘ir damda boshqalarga yaxshilik qila oladigan odam – o‘zining ham, boshqalarning ham xaloskoridir.

Mulohaza uchun

TANIQLI DENGIZCHI JAK-IV KUSTONING KECHINMALARI

«Imkonsiz tuyulgan ishlarni uddalashni muvaffaqiyat deyish mumkin. Buning uchun kelajak tomonga aql bilan harakatlanish lozim.

Kelajak uni kashf etganlarga nasib qiladi. Harakatchan insonlarga birinchi qadamni tashlashga qiziquvchanlik turtki beradi, uning ortidan esa ilm ergashadi. Jamiki hayrat ona tabiat qo‘ynida yashiringan. Uning go‘zalligi bizni hayotga bog‘lab turgan eng mustahkam rishtadir.

Tarixning katta qismida inson omon qolish uchun tabiat bilan kurashishga majbur bo‘lgan. Endi esa u tirik qolish uchun tabiatni himoya qilishi kerakligini anglay boshladi. Afsuski, Yer insonlardan butun tarixga nisbatan XX asrda ko‘proq aziyat chekdi.

Vaholanki, tabiat – biz yashayotgan umumiy uyimizdir. Suvda yoki quruqlikda bajarayotgan amallarimizning qadr-qiymati boylikka intilish bilan emas, atrof-muhitga hurmat ko‘rsatish bilan baholanishi kerak. Dengiz ustida ham, tubida ham asosiy tashvishimiz insoniyatning kelajagi bo‘lishi zarur».

Amaliy faoliyat

Quyidagi savollar asosida maqsadingizni topishga urinib ko‘ring.

Mening maqsadim

1. Maqsadingizni ifodalang. Kichik detallarni ham aniq yozing: hidini, ovozini, tashqi ko‘rinishini aniq tasavvur qilishga harakat qiling. Sizning tavsifingiz qanchalik boy bo‘lsa, maqsadingizga erishish uchun miya imkoniyatidan shunchalik unumli foydalanasiz.

2. Natijani yozing. Natija haqida aniq tasavvurga ega bo‘lishga harakat qiling: maqsadga erishganingizda nima yuz beradi, shunda sizni kim o‘rab turganini his qilasiz, u qanday ko‘rinishga ega bo‘ladi, umuman, intilgan narsaga erishganingizni qanday bilib olasiz?

3. Maqsadingiz xayrli ishga xizmat qilishiga ishonch hosil qilishingiz haqida yozing. Maqsadingiz boshqalarga ziyon yetkazishini his qilsangiz, undan voz keching.

Natijadorlik – samarali harakat sirlari

Harakatlarim qanchalar maqbul?

Rejalaringiz amalga oshyaptimi?

O‘z-o‘zini tekshirish

Yanada yuqori natijaga qanday erishsam bo‘ladi?

Tashqi omillarga ta’sirchanlik – maqsadga yetishga to‘sqinlik qiladi

Bizni natijadan nima to‘sib turadi?

Omillar:
- Tushkunlik
- O‘ziga ishonmaslik
- Vahimaga berilish
- Qo‘rquv
- Dangasalik

↓

Xatti-harakat
- Jamoaviy kayfiyatning yo‘qligi
- Mas’uliyatni boshqalarga yuklash
- Maqsadning noaniqligi

↓

Nimaga olib keladi?
- Motivatsiya (ichki rag‘bat)ni o‘ldiridi
- Ishtiyoqni pasaytiradi
- Tashabbuskorlikni yo‘q qiladi

Natija o‘zgarishga tayyor odamga nasib qiladi

↑

Odam xatolarini tog‘irlash chog‘ida o‘zgaradi

Natijaga olib boruvchi harakat

Yetakchilik
- Mansabga uchmaydi
- Odamlarni olg‘a boshlaydi
- O‘rganadi, izlanadi

Ichki rag‘bat – motivatsiya
- O‘zidan mamnun
- Ijobiy o‘ylaydi
- Yuqori maqsadga intiladi
- Boshqalarni ruhlantiradi

Jamoa
- Yagona maqsad sari intiladi
- Kuchli liderga ergashadi
- Ishini to‘g‘ri taqsimlaydi
- Bir-birini himoya qiladi
- Namuna bo‘ladi

Shaxsiy fazilatlar
- Yaxshi aloqalar o‘rnatadi
- O‘ylab, tavakkalchilik qiladi
- Boshqalardan o‘rganadi
- Vaqtdan to‘g‘ri foydalanadi
- O‘rganishdan to‘xtamaydi

21-MAVZU: MUVAFFAQIYAT – QIMMATLI TAJRIBA MEVASI

Faollashtiruvchi savollar

1. Muvaffaqiyatga ta’rif bering. Sizningcha, muvaffaqiyatsizlik nima?
2. Muvaffaqiyatni qachon his qilish mumkin?
3. Muvaffaqiyatga erishsangiz, uni qanday nishonlaysiz?

Mulohaza uchun

Matnni o‘qing va savollarga javob bering.

Siz o‘zingiz havas qilgan biror insonning hayotini o‘rgansangiz, uning muvaffaqiyatga osonlik bilan erishmaganligiga guvoh bo‘lasiz. Yaxshi hayotga erishgunga qadar har bir kishi sinovlardan o‘tadi, mag‘lubiyatga uchrab, yaxshi hayot uchun kurashadi. Hayotda ko‘p sinovdan o‘tganlar odamlarni oson tushunadilar, his qiladilar, muloyimlik va jonkuyarlik bilan boshqalarning yarasiga malham bo‘lishga intiladilar. Bunday odamlarning kamol topishi – hayotning noyob hodisasi.

Asl muvaffaqiyatsizlik, bu – hayotda harakatdan to‘xtash. Intilayotgan ekansiz, hali sizda imkon bor. Orzu va rejalar ortidan qunt bilan borgan, boshqalardan ko‘proq mehnat qilib, maqsad sari intilgan inson muvaffaqiyatdan ko‘proq huzurlanadi. Kechagi muvaffaqiyatsizlik bilan yashamang. Muvaffaqiyatsizlikni tajriba, o‘sish va rivojlanish uchun saboq hamda imkon sifatida qabul qiling.

Savol va topshiriqlar

1. Muvaffaqiyatsizlik bizni nimaga o‘rgatadi?
2. Hayot mashaqqatlari insonlarning fe’l-atvoriga qanday ta’sir qiladi?
3. Yuqoridagi matnga asoslanadigan bo‘lsak, hayot qiyinchiliklarini ko‘rgan odamni yaxshi odam deyish mumkinmi?
4. Muvaffaqiyatsizlikni qanday qabul qilish kerak?

Mulohaza uchun

MUVAFFAQIYATSIZLIK – VOZ KECHISH UCHUN SABAB EMAS

Stiven Spilberg Kaliforniya kinofilm universitetiga kirishni orzu qilgan. Biroq 12 yoshida 8 daqiqali film yaratgan Stiven uch marta urinib ham bu o‘quv yurtiga kirolmagan. Shunday bo‘lishiga qaramay, u rejissorlikdan voz kechmadi. O‘n ikki marotaba Oskar mukofotining «Eng yaxshi film uchun» nominatsiyasida taqdirlangan ijodkorni bugun yosh-u qari yaxshi taniydi. Bir vaqtlar uni qabul qilmagan universitet 1994-yilda Stivenga faxriy diplom berdi. 1996-yilda esa rejissor iqtisodiy qiyinchilikka uchragan bu universitetni otaliqqa oldi.

Amaliy faoliyat

Quyidagi «Orzular tog‘i»ni daftaringizga ko‘chiring. Tog‘larning pastlagan qismlari va cho‘qqilariga namunadagi kabi fikrlarni yozing.

Muvaffaqiyatsizlik qoqilishga o‘xshaydi – sodir bo‘lishi muqarrar, lekin qoqilgach qayta turib, yo‘lda davom etishni, to‘xtab qolmaslikni unutmaslik kerak.

Muvaffaqiyat – qilingan xatolarni takrorlamaslik degani

Xatolarni takrorlamaslik uchun nima qilish zarur?

Qayerda noto‘g‘ri yo‘l tutganingizni tushuning: sababini aniqlang va shunga qarab rejangizni o‘zgartiring.

Tajribani unutmang: tajriba to‘plashdan qo‘rqmang. Urinib ko‘ring, muvaffaqiyatsizlikka uchrasangiz, tajribaga ega inson bo‘lasiz.

Qo‘rquvni rad eting: bir marta, ikki yoki uch marta urinishlar muvaffaqiyatsiz bo‘lsa, qo‘rqish foydasiz ekanini anglaysiz.

Xatoni tan oling: aybni boshqaga to‘nkamang. Siz xatoni tan olsangizgina siljishingiz mumkin.

Jamoaviy mashg‘ulot

Uch guruhga bo‘lining. Quyidagi infografikalardan birini tanlab, undagi fikrlarni izohlang.

HARAKAT BILAN TO‘SIQLARNI YENGISH MUMKIN

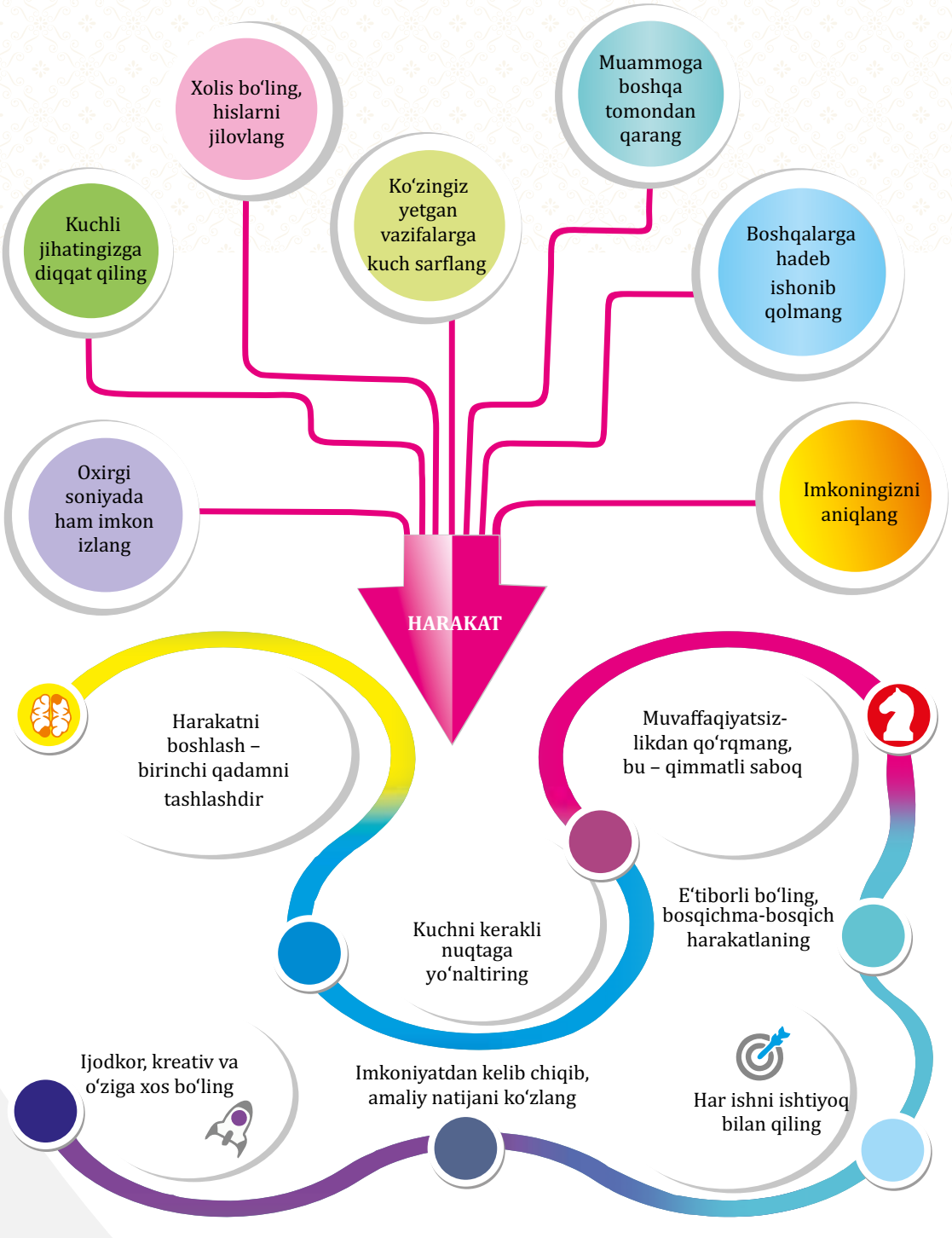

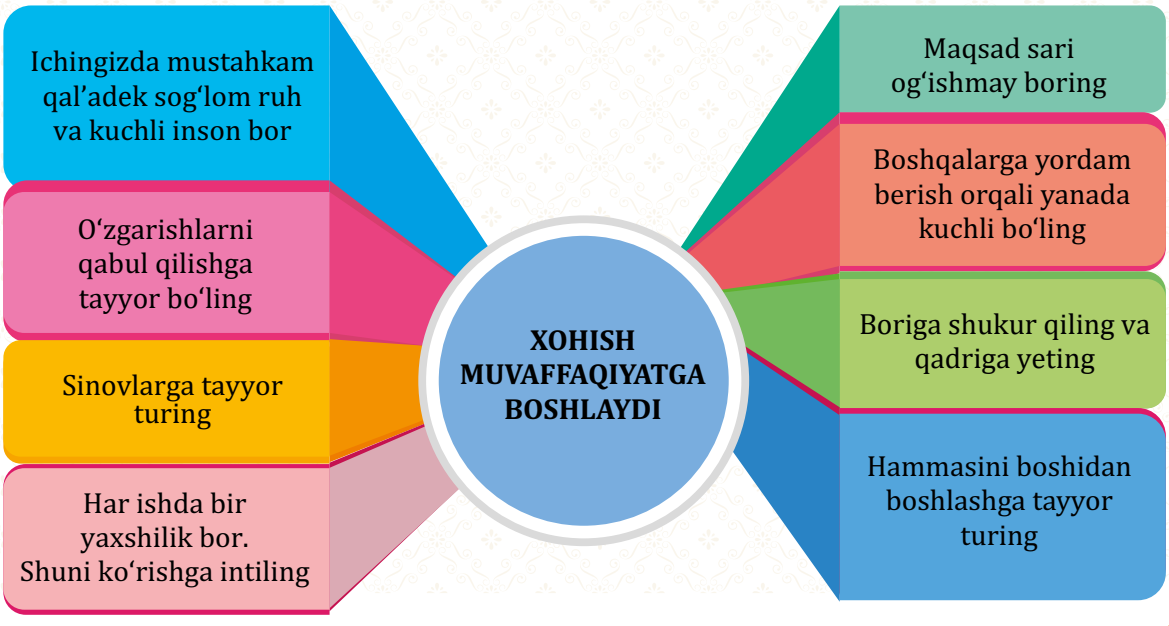

Ma'naviyat xazinasidan

Muvaffaqiyat, bu – yerga urilgach, iloji boricha balandroqqa sakrash degani.

MUVAFFAQIYAT KALITI – MEHNATSEVARLIK

Ravshan bolaligidan otasiga ergashib, «Paxtakor» stadioniga borishni xush ko'rar edi. Haybatli stadionda u ilk orzulariga duch keldi – taniqli sportchi bo'lish.

«Muvaffaqiyat orzularining chin va chiroyli ekaniga ishonganlarga nasib qiladi», degani rost ekan. Futbolga mehr va o'z ustida mehnat uni taniqli «Paxtakor» jamoasining yoshlari tarkibiga qo'shdi. Ravshan o'n yetti yoshidan boshlab futbol bilan jiddiy shug'ullana boshladi. Qishning ayozli kunlarida kuyunchaklik bilan bugun stadionga bormay qo'ya qolishini so'ragan onasiga xavotir olmasligini aytib, xotirjam qilar edi.

Lekin o'n to'qqiz yoshida olgan jarohati tufayli u katta futbol bilan xayrlashishga majbur bo'ldi. Ravshan uchun qiyin davr boshlandi – tushkunlik. Bir kuni Ravshan otasi bilan birgalikda sportda muvaffaqiyatga erishishga oid muhim rejani ishlab chiqdi. Unga ko'ra, olti yo'nalishda vazifalar belgilab olindi:

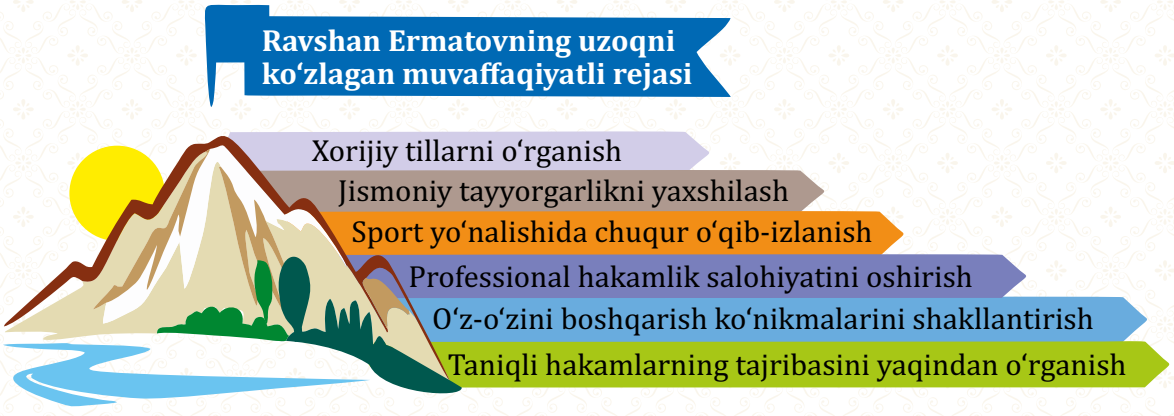

Uzoq muddatli maqsad – strategiya ish berdi. Ravshan 25 yoshidan boshlab xalqaro futbol o‘yinlarini boshqarish uchun taklifnoma oldi. Otasi uning yaqin ustozi bo‘ldi – har bir o‘yindan keyin ular natijalarni, tafsilotlarni tahlil qilishdi. Oldindagi muvaffaqiyatlar nafaqat uning oilasi, balki butun O‘zbekistonning iftixoriga aylandi.

Futbol olamida O‘zbekistonning faxri bo‘lgan Ravshan Ermatov 1977-yil 9-avgust kuni Toshkent shahrida tavallud topgan. U uch marta Jahon chempionatida 11 ta o‘yinni boshqargan va bu borada rekordchi sanaladi. U 5 karra «Osiyoning eng yaxshi hakami» deb tan olingan. Ravshan Ermatov 2015-yilda nufuzli «Globe Soccer Awards» tadbirida «Yilning eng yaxshi hakami» nominatsiyasida mukofotlangan.

Ravshan Ermatovning uzoqni ko‘zlagan muvaffaqiyatli rejasini muhokama qiling.

Amaliy faoliyat

Yuqoridagi matnga asoslanib, quyidagi fikrlarni daftaringizda davom ettiring:

Ravshan Ermatovning hayotini stadionga tashrifi o‘zgartirib yuborgan, chunki ... .

Orzularingizga ishonsangiz, bir kuni ... . Sababi, orzular ... .

Ravshan ... tufayli qishning qahratonida ham mashg‘ulotlarni qoldirmadi. Ravshanning muvaffaqiyatida otasi muhim ahamiyatga ega, sababi ... .

Xalqaro sportchi ... kabi bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lishi kerak. Sportchi xorijiy tilni bilishi kerak, boisi ... . Men kelajakda muvaffaqiyat qozonishimga ishonaman, chunki men ... .

Mustaqil faoliyat

Muvaffaqiyatga erishgan mahalladoshingiz bilan «Mening muvaffaqiyatim siri» mavzusida suhbatlashing va kichik matn tuzing yoki infografika chizing.

22–23-MAVZU: O‘ZIGA ISHONCH – MO‘JIZAKOR KUCH

Faollashtiruvchi savollar

1. Siz eng ko‘p mag‘lub bo‘ladigan dushmanni bilasizmi?
2. Ishonch nega muhim? Usiz hayotni qanday tasavvur qilasiz?
3. Ishonch va qo‘rquv o‘rtasida biror bog‘liqlik bormi?
4. Ishonchingizni oqlamagan odamni hurmat qilasizmi? O‘zingiz hurmat qilmaydigan insonga nega ishonmaysiz?

Mulohaza uchun

QO‘RQMANG, O‘ZINGIZGA ISHONING

Piter Pen filmini barchamiz sevib tomosha qilganmiz. Shu bilan asardagi bir fikr juda muhim: «Ucha olishingga shubha qilgan mahaling sen bir umrga bu imkoniyatni qo‘ldan boy berasan».

Yaxshi maqsad yo‘lida ishonch bilan harakat qiling. Baxtiyorlik tashqi omillarga qarshi jismonan kurashish emas, ichkarida – ong-shuurda o‘rnashib olgan shubha-gumonni ishonch orqali yengish degani. Boisi, bu dunyoda bizning ko‘pchiligimiz eng ko‘p mag‘lub bo‘ladigan dushman, bu – ichimizdagi qo‘rquv.

Holdan toygan chumchuq daraxt novdasiga qo‘ndi. Xavf-xatardan xoli dam olar ekan, u manzaradan huzurlandi. Kutilmaganda esgan shamol daraxtni qulatguday qilib chayqasa-da, chumchuq novdada o‘tirgancha xotirjamligini yo‘qotmadi. Boisi, daraxt qulagan taqdirda ham, ikki qanoti tufayli u o‘zini xavfsiz sezar edi.

Fikr qiling, hayot davomida sinovlardan o‘tishda qaysi fazilat va xususiyatlar insonga qanot bo‘lishi mumkin?

Jamoaviy mashg‘ulot

Quyidagi hikoyani o‘qing va savollarga javob bering.

Yog‘och yetkazib beruvchi fabrika xo‘jayini Hindistondagi taniqli filchilik fermasida g‘aroyib holatga duch keldi: fillar orqa oyog‘idan bog‘lab qo‘yilgan edi. Ular bu arqonni bir siltashda uzishlari mumkin bo‘lsa-da, unga bo‘ysunib yurar edilar.

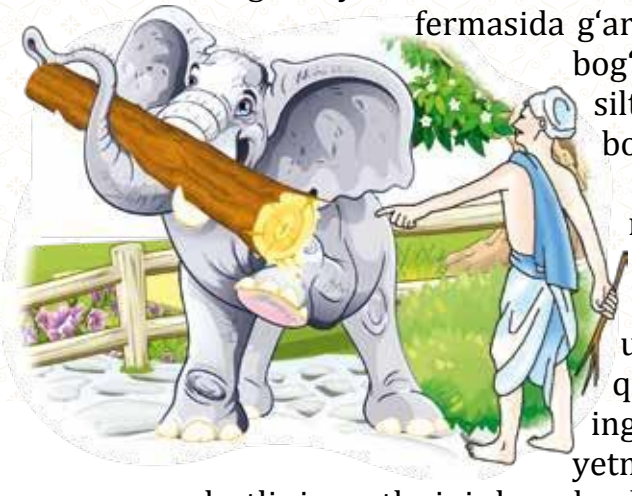

Bu yerda bahaybat jonivorlarni boshqarishda qafas yoki changaklarga zarurat yo‘q edi.

Tadbirkor arqonning izmiga itoat qilgan ulkan hayvonlarga hayrat bilan tikilar, har qancha harakat qilmasin, ularning nega bu ingichka arqonni uzishga urinmasliklariga aqli yetmas edi. Sayyoramizning eng qudratli jonzotlarini bu ahvolda ko‘rish ham hayratlanarli, ham achinarli.

Qiziquvchan tadbirkor buning sababini so‘radi.

«Ularni go‘dakligidan shu o‘lchamdagi arqon bilan bog‘lab qo‘yamiz. Yosh filchalar avvaliga uni uzishga urinadilar, kuchlari yetmasligini bilgach, yon beradilar. Ularda katta bo‘lgach ham «bu arqonni uzishga ojizmiz» degan qo‘rquv bo‘ladi va uni uzishga harakat qilmaydilar», – dedi ferma egasi.

Amaliy faoliyat

Hikoyaga nima deb sarlavha qo‘yish mumkin?

Hikoyadagi fillar hayotimizdagi qanday odamlarning timsoli?

Hayotimizdagi qaysi «arqonlar» bizni muvaffaqiyat uchun urinib ko‘rishdan to‘sib turadi?

O‘ZIGA ISHONCH QANDAY PAYDO BO‘LADI?

Mehnat mobaynida orttirilgan tajriba tufayli.
Muttasil o‘qib-o‘rganish orqali.
Qat’iyat bilan erishilgan muvaffaqiyat sababli.

Mulohaza uchun

Quyidagi fikrlarni muhokama qiling, uning mohiyatini anglang.

BILIM – ISHONCHLI PANOH

Fransuz olimi Bleyz Paskalning universitetdagi ta'sirli ma'ruzasidan so'ng talabalardan biri unga: «Ilm-fan kelajagi haqida ishonch bilan gapirishingiz tahsinga sazovor. Agar men ham sizdagi kabi ishonchni egallaganimda bormi, ilm-fan haqida shunday yuksak ishonch bilan so'zlar edim», dedi havas bilan. «Sen avval ilm-fanni egalla, ana shunda mendagi kabi ishonch senda ham bo'ladi», dedi faylasuf tabassum bilan. Aristotel aytgani kabi, «Inson uchun hayotda eng ishonchli panoh – bilimdir».

CHEGARANGIZNI KIM TORAYTIRDI?

Bolaligingizni eslay olasizmi? Sizdan «Shu ishni qila olasizmi?» deb so'rashsa, hech ikkilanmasdan «Albatta» der edingiz, to'g'rimi? Endi-chi? O'sha ishonch qanchalik o'zini oqladi? Imkoniyatlaringiz chegarasini kim toraytirdi? Kim sizni pessimist qilib qo'ydi? Bu – o'zingiz! Endi o'zingiz o'sha, bolalikdagi ishonchni qaytarishga urinib ko'ring.

Amaliy faoliyat

Quyidagi salbiy fikrlarga qarshi ijobiy fikrlarni yozing:

«Men buni bajara olarmikanman?»
«Boshqalar mendan aqlliroq va muvaffaqiyatga munosibroq».
«Bu ish allaqachon qilingan-ku!»
«Bu ishga urinib ko'rsam boshqalar nima deydi?»
«Men bunga hali tayyor emasman».
«Tavakkal qila olmayman, rejalarim o'xshamasa, mening ustimdan kulishsa-chi?»
«Meni baribir omadim chopmaydi».
«Och qornim – tinch qulog'im, oddiy va tinchgina yashaganim ma'qul».

Jamoaviy mashg'ulot

Uch kishidan iborat guruhlarga bo'lining va quyidagi savollarga javob bering.

«Bizning kuchli tomonlarimiz»

1-guruh. Bugun mening kayfiyatimni ko'targan voqea, bu ...
Men ... da o'zim bilan faxrlanaman.
Men ... da zavqlanaman.

2-guruh. Men oilamni ... bilan qoyil qoldiraman.
Kecha men erishgan eng muhim muvaffaqiyat, bu ...
Kechagi kunimning eng muhim qismi ... edi.

3-guruh. Mening ajralib turadigan jihatim, bu ...
Men haqimda eng noyob ma'lumot shuki, men...
...da o'zim bilan faxrlanaman.

4-guruh. Men ... da hayajonlanaman. Chunki ...
Men ...lar borligi uchun shukur qilaman.
Men o'zimni ... chog'imda baxtli his qilaman.

5-guruh. Mening hayotimni go'zallashtirgan muhim narsa, bu ...
Bu hafta men erishgan eng muhim muvaffaqiyat, bu ...
Men ... da o'zimni juda yaxshi his qilaman.

O'zingizdagi «super-kuchlar»ni uyg'oting
Film yoki kitoblardagi qaysi qahramonlarni bilasiz?
Ulardagi qaysi xislatlar sizni hayratga solgan?
Ularni oddiy insonlardan nimalar ajratib turadi?

Mulohaza uchun

MUVAFFAQIYAT KALITI – BILIM VA HARAKAT

Kolumbiya universiteti dunyoning eng nufuzli ta'lim maskanlaridan hisoblanadi. Bu yerda o'zbekistonlik professor – Aziza Shonazarova ham dunyoning har tarafidan kelgan talabalarga dars beradi. O'zbek olimasi Kolumbiya universitetiga 500 nafar nomzod orasidan tanlab olingan.

Aziza siz kabi maktabda o'qib yurgan kezlaridayoq tirishqoqligi, qat'iyati bilan ajralib turgan. U oldiga qo'ygan maqsadi sari sabr bilan intildi. Bunda uyidagi kutubxonaning hissasi katta bo'lgan.

Kitoblar Azizaning eng yaqin suhbatdoshlari edi. Kitoblar unga dunyoning jamiki sirlarini aytib berishardi. U kitoblar orqali yurtimiz tarixi qanchalar boyligini angladi. Ana shu tarixni dunyoga ko'rsatib berishni maqsad qilib, ilm bilan shug'ullandi. Uning bilimi ustozlarida ham havas uyg'otar edi.

Aziza hozir ham ko'p kitob o'qiydi, izlanishdan to'xtamaydi. U arab, fors, turk, rus, ingliz, fransuz, nemis, polyak tillarida erkin muloqot qila oladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoniga muvofiq, Aziza Shonazarova 2020-yilda «Do'stlik» ordeni bilan mukofotlandi.

Amaliy faoliyat

1. Azizaning yuksak yutuqqa erishishida quyida berilgan qaysi 3 jihat muhim o‘rin tutgan deb o‘ylaysiz?

Kun tartibiga rioya qilish, vazifalarni o‘z vaqtida bajarish, ilmga mehr, kitob o‘qish, qunt, sabr, tushunmaganini so‘rash, yangilikka intilish, o‘ziga ishonch, ustozlarga hurmat, bilganini boshqalarga o‘rgatish.

2. Yuqoridagi sifatlardan foydalanib, bilim olishning ahamiyati haqida matn tuzing.

Jamoaviy mashg‘ulot

Quyidagi asarlar bosh qahramonlarining o‘ziga xos fazilatlari va qobiliyatlarini eslashga urinib ko‘ring:

«Alpomish»
«Betmen»
«To‘maris»
«Shiroq»
«Supermen»
«Farhod va Shirin»
«O‘rgimchak odam»

Ulardagi o‘xshash fazilatlarni sanab bering.
Misol uchun:
Jasurlik
Aql-idrok
Oliyjanoblik
Odamlarga yaxshilik qilish

Amaliy faoliyat

«QAHRAMONLAR MASHQI»NI BAJARING

Qahramonlar usulida mashq qilish – o‘zingizga bo‘lgan ishonchni oshirishning samarali yo‘li.

Eng og‘ir vaziyatlarda o‘zingizni sevimli filmingizdagi qahramon deb tasavvur qiling. Misol uchun, mashaqqatlar va sinovga duch kelsangiz, o‘zingizni «Shum bola» filmidagi bosh qahramon o‘rniga qo‘yib ko‘ring. Qoravoy topqirligi, zukkoligi, sho‘xligi tufayli turli vaziyatlardan omon chiqib ketadi. U sizning o‘rningizda bo‘lganida, sinovlarni mardlarcha yengib, maqsadiga yetar edi.

Biz sezilar-sezilmas o‘zimiz havas qilgan insonlarning, filmda ko‘rgan yoki kitoblarda o‘qigan qahramonlarning yaxshi jihatlarini ko‘chirib olamiz.

Hozir sizni nima qiynamoqda? Siz o‘zingizning o‘rningizda kimni tasavvur qilasiz? U nima qilgan bo‘lar edi?

Amaliy faoliyat

O‘ZINGIZ TO‘G‘RINGIZDA KUCHLI TASAVVUR YARATING

Siz nimanidir qilish uchun bunga ishonishning o‘zi kifoya emas. Chinakam ishonch – nima qilayotganingizni ko‘ra bilishda.

Tez-tez ko‘zingizni yuming va ko‘z oldingizda o‘zingizni qat’iy, xotirjam va munosib holatda tasavvur qiling. Bu vizual mashq sizga ishonchni o‘zingizdan o‘rganishingizga yordam beradi. Deylik, ko‘zingizni yumishingiz bilan siz televizorda paydo bo‘ldingiz va film qahramonlari kabi ishonch bilan harakatlana boshladingiz. Bu mashqni qancha ko‘p bajarsangiz, shunchalik ko‘proq «filmdagi o‘zingiz» kabi harakatlana boshlaysiz.

Amaliy faoliyat

Quyidagi gaplarni to‘ldirib, o‘zingizni anglang:

O‘qituvchimning fikricha, biz ahil jamoamiz, chunki biz .....
Sinfdoshlarimizning fikricha, ... da bizga teng keladigani yo‘q ekan.
Men ..... da o‘zimni juda baxtiyor his qilaman.
Oilamiz g‘ururlanadigan narsa yoki ish, bu – .....
Men ..... orqali oila a’zolarimni baxtiyor qilaman.
Jamoamizning o‘ziga xos jihatlaridan biri, bu – .....

O‘ZIGA ISHONCH – IJODIY FIKRLASH MEVASI

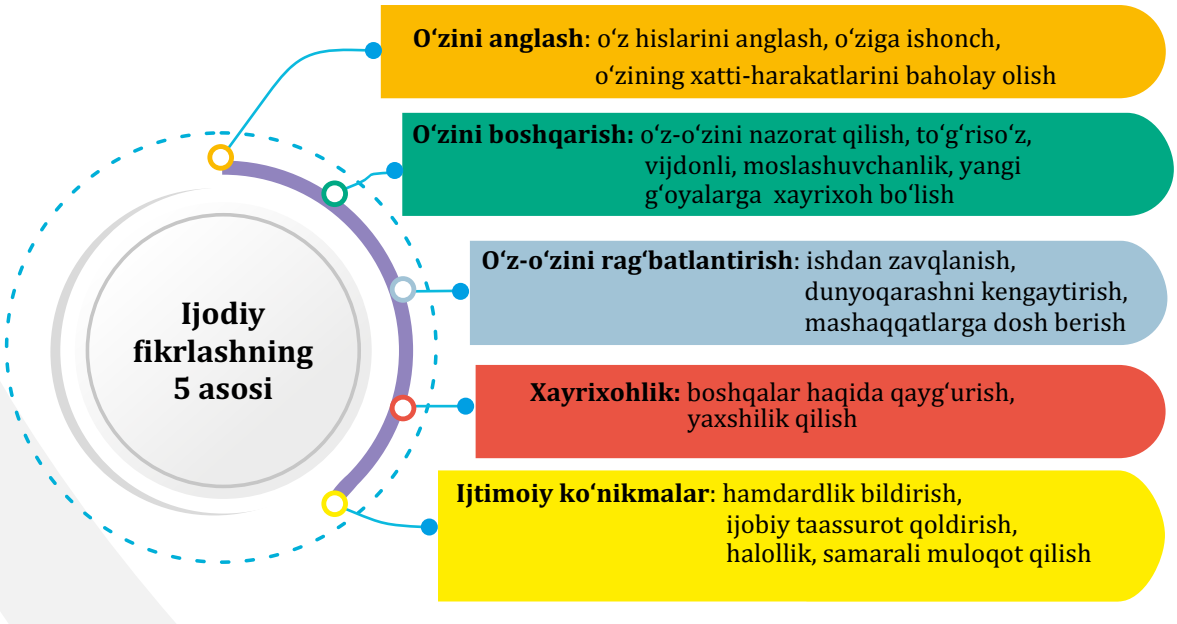

Ishonchga ega bo‘lish uchun quyidagi xatti-harakatlarning ahamiyatini muhokama qiling.

Amaliy faoliyat

Quyidagi gaplarni to‘ldiring:

«MEN KUCHLIMAN, CHUNKI ...»

Men o‘zimga ishonaman, chunki ...
... qobiliyatlarim shakllangan.
Kelajakda o‘zimni ... tasavvur qilaman.
Do‘stlarim davrasida ... namoyon qila olaman.
Jamoamizni ko‘pchilik qadrlaydi, chunki biz ... .
Biz ...dan nihoyatda zavq-shavq olamiz.
Kelajakdagi ... kabi maqsadlarim bilan boshqalardan ajralib turaman.
Maqsadlarimga erishishimga ishonaman, chunki ... .
O‘zimdagi qobiliyatlarimni rivojlantirish uchun ... qilaman.
Bizni ko‘pincha ... uchun maqtashadi.
Men ...dan kuch olaman.

24-MAVZU: MULOQOT VA IJTIMOIY KO‘NIKMALAR

Mulohaza uchun

1. Siz yaxshi suhbatdoshmisiz?
2. Suhbatdoshni tinglay olish hayotda nega muhim deb o‘ylaysiz?
3. Muloqot qila olish qobiliyati daromadga ta’sir qilishi mumkinmi?

* * *

Bahodirning do‘sti Aziz u bilan ko‘proq suhbatda bo‘lishni istaydi. Chunki Azizning fikricha, Bahodir uni yaxshi tushunadi.

Bahodir esa aslida yaxshi tinglovchi. U tinglash orqali Aziz nimani xohlayotganini tushunadi. U do‘stini diqqat bilan tinglab turib, zarur savolni beradi. Shu asnosida u Azizga to‘g‘ri yo‘lni topishiga ko‘maklashadi.

Odamlarni diqqat bilan tinglashning yana qanday ijobiy tomonlari bor?

Mohiraning dugonalari gap boshlashsa, doimo ularni shoshirib, oxirigacha eshitmaydi. U, ko‘pincha, suhbatdoshidan ayb izlaydi. Natijada suhbat bahs-munozaraga aylanib ketadi.

Odamlarni mensimaslikning boshqa salbiy oqibatlarini sanang.

Bilasizmi?

Yaxshi suhbatdoshga xos xususiyatlar.

E’tiborli bo‘ling:

– so‘zlayotgan odamga qarang;
– chalg‘ituvchi fikrlardan o‘zingizni xalos qiling;
– suhbatdoshingizning gavda harakatlarini uqishga harakat qiling;
– tushunish uchun savol bering.

Tinglayotganingizni namoyon qiling:

– boshingiz bilan tasdiq ishorasini qiling;
– jilmaying yoki boshqa yuz ishoralarini qiling;
– sizning gavda holatingiz muhimligini yodda tuting.

Munosabat bildiring:

– sizning tinglovchi sifatidagi vazifangiz fikrni tushunishdir;
– suhbatdoshingizning fikrini vaqti-vaqti bilan umumlashtiring;
– «Siz aytmoqchisizki, ...», «Agar to‘g‘ri tushungan bo‘lsam ...» kabi iboralar orqali aniqlik kiriting;
– qarshi fikrlar bildirib, suhbatdoshingizni to‘xtatmang.

Munosib javob bering:

– yaxshi tinglovchi sifatida suhbatdoshingizni hurmat qiling va tushunishga intiling;
– samimiy va ochiq, to‘g‘riso‘zlik bilan javob qaytaring;
– fikringizni hurmat bilan bayon qiling;
– suhbatdoshingizni qanday muomala kutayotgan bo‘lsa, unga munosib javob qaytarishga harakat qiling.

Jamoaviy mashg‘ulot

Sinfdoshingiz bilan quyidagi mavzulardan birida 5 daqiqa suhbatlashing. Suhbat chog‘ida yuqoridagi ko‘rsatmalarga amal qiling.

1-suhbat:

Birinchi o‘quvchi: – Menimcha, hayotda iqtidordan ko‘ra qattiq mehnat qilishning ahamiyati balandroq.

Ikkinchi o‘quvchi: – Nega bunday deb o‘ylaysiz? Menimcha ...

2-suhbat:

Birinchi o‘quvchi: – Muammolarni hal qilishga sizdagi qaysi xususiyat ko‘proq yordam beradi?

Ikkinchi o‘quvchi: – Men, odatda, muammolarga duch kelsam ...

3-suhbat:

Birinchi o‘quvchi: – Men hozirdan kelajakda yaxshi daromad topish mumkin bo‘lgan kasbni egallash haqida o‘ylayapman.

Ikkinchi o‘quvchi: – Mening fikrimcha, kasb masalasida avval pulni o‘ylash – xato. Birinchi galda kasbni yaxshi ko‘rish kerak, chunki ...

Bilasizmi?

Tadqiqotlarga ko‘ra, bugungi ish beruvchilar sinov davrida yangi ishga kirgan xodimda 5 ta asosiy layoqatlarning bor-yo‘qligini shakllanganligigi e’tibor beradilar. Bular:

– tinglay olish va samarali muloqot qilish;
– tanqidiy fikrlash va muammoga yechim topish;
– jamoada ishlash;
– raqamli savodxonlik;
– vaqtni to‘g‘ri taqsimlash.

Fikrni ifodalash sirlari

Jamoaviy mashg‘ulot

Quyidagi mavzulardan birini jamoangiz bilan muhokama qiling:

Nega ish beruvchi, birinchi navbatda, xodimning tinglash va samarali muloqot qilish layoqatiga e’tibor beradi?

Sizningcha, vaqtni to‘g‘ri taqsimlay olish qobiliyati xodimga nega kerak?

Quyidagi fikrlarni izohlang:

Hamma qobiliyatlardan eng yaxshisi – fikrni chiroyli va tushunarli qilib ifodalamoqdir. Nutqi tushunarli kishining atrofida uni tushunadiganlar ham ko‘p bo‘ladi.

Kaykovus

So‘zlash – bilimli kishining odati. Tinglash – dono kishining fazilati.

Sharq hikmati

Dono kishi tinglab nima topadi?

Insonning eng katta ehtiyoji – tushunish va tushunarli bo‘lishdir. Buning uchun tinglay bilish kerak.

Konfutsiy

Qanday qilib «tushunarli bo‘lish» mumkin?

Amaliy faoliyat

Tinglang va chizing.

O‘qituvchingiz o‘qiyotgan hikoyani diqqat bilan tinglang. Tinglash jarayonida hikoyadagi biror detalni yoki syujetni tasvirlashga harakat qiling.

Mustaqil faoliyat

Quyidagi matnni o‘qing va savollarga javob bering.

Inson fe’l-atvorining muvozanati

«Aytinglar-chi, jahli chiqqan odamlarning aksariyati nega baqiroq bo‘lib qoladi?» – so‘radi ustoz o‘quvchilaridan. Savol yuzasidan ko‘plab javoblar yangradi: «Jahl chiqsa, aql ketadi», «O‘zimizni nazorat qilolmaymiz», «Bizni yaxshi eshitishlari uchun».

«Lekin yonimizdagi odamga baqirishning nima hojati bor?» – yana o‘quvchilarga yuzlandi ustoz. Hamma o‘yga toldi.

Sinf sukutga cho‘mgan, o‘quvchilarning diqqati ustozda edi.

«Xo‘sh, aytinglar-chi, yaqin do‘stlar baqirib gaplashadilarmi? Yo‘q!»

«Siz ota-onangiz, yaqin insonlaringiz bilan past tovushda suhbatlashsangiz ham, bir-biringizni yaxshi eshitasiz va tushunasiz. Qalbi yaqin odamlar bir-birlarini nigohlaridan tushunadilar. Insonlarning qalblari uzoqlashib ketmasligi uchun mehr-oqibatga muhtoj. Mehr – inson fe’l-atvorining muvozanatidir», – xulosa yasadi o‘qituvchi.

Savol va topshiriqlar

1. Odamlar bir-birlariga muloyim muomalada bo‘lishlari uchun nima zarur?
2. Insonlarning qalblari bir-biridan uzoqlashib ketishiga nima sabab bo‘ladi?
3. Sizga kimdir baqirib gapirsa, qanday yo‘l tutishingiz kerak?

Quyidagi ko‘rsatma asosida «Mehribon odamlar» mavzusida kichik hikoya tuzing.

Siz tanimagan kimdir sizga qilgan mehribonchiligini eslang. Buning mehribonchilik ekanini qanday bildingiz? Nima bo‘lganini tasvirlang. O‘zingizni qanday his qilgan edingiz? Bu voqea nega sizni boshqalarga ham mehr-oqibatli bo‘lishga rag‘batlantirdi?

25-MAVZU: KELAJAK KASBLARI

Faollashtiruvchi savollar

1. «Kasb» deganda nimani tushunasiz?
2. Kasb tanlashda adashish nimaga olib keladi?
3. Qanday omillar ayrim kasblar eskirib, yangilarining paydo bo‘lishiga ta’sir qiladi?
4. «O‘z kasbining ustasi» deganda kimni tushunasiz?

Mulohaza uchun

Odamlar madaniy rivojlanishning ovchilik va temirchilik bosqichidan o‘tganlaridan keyin, ma’lum shaxslarga muayyan vazifalarni bo‘lib berish odat tusiga kirgan. Bu vazifa avloddan avlodga o‘tib, bora-bora aksar odamlarning qaysi kasbni egallashlari tug‘ilishlariga qadar aniq bo‘lgan. O‘sha davrlarda temirchining bolasi temirchi bo‘lishi ehtimoli yuqori edi.

XVIII asrning ikkinchi yarmidan boshlangan sanoat inqilobi tufayli bunyod bo‘lgan fabrika va zavodlarda bo‘sh ish o‘rinlari ko‘payib ketadi. Xususan, 1800-yillarda mashinist va metallurglarga ehtiyoj yuqori bo‘lgan. Ishlab chiqarishda avtomatlashtirish jarayoni rivojlangani tufayli ko‘p vazifani bajaruvchi mashinalar ixtiro qilinib, keyinchalik ularni boshqaradigan va tuzatadigan mutaxassislarning davri keldi. Bugun esa bunday mashinalarni ishlatish uchun zarur dasturni tayyorlaydigan dasturchilarga ehtiyoj yuqori. 1970-yillarda qurilishdagi chizmalarni tayyorlovchilarning ishi bo‘lgan bo‘lsa, 1990-yillarga kelib ularning vazifalari kompyuterlarga o‘tdi. Bugun chizmalar o‘rnini 3D loyihalashtirish egalladi.

XXI asrda statistika, matematikadan xabardor insonlarning davri keldi. Endi ular dasturchi yoki dasturiy ta’minot hisob-kitoblarini – axborotlarni tahlil va talqin qiluvchi mutaxassislarga aylanishdi.

Texnikaga oid bilimlar muhim bo‘lib turgan bir davrda, XXI asr mehnat bozoriga muloqot va hamkorlik qilish, jamoaviylik, tanqidiy va ijodiy fikrlash ko‘nikmalariga ega mutaxassislarga ehtiyoj ortmoqda.

Savol va topshiriqlar

1. Qanday omillar kasblarning takomillashuviga yoki yangi kasblarning paydo bo‘lishiga xizmat qiladi?
2. XXI asrga kelib mehnat bozorida nima sababdan muloqot va hamkorlik qilish, jamoaviylik, tanqidiy fikrlash ko‘nikmalariga ega mutaxassislarga ehtiyoj ortmoqda?

Mulohaza uchun

Jamiyat muntazam o‘zgaradi va mehnat bozori u bilan hamohang bo‘lishi uchun doimo unga moslashib borishga majbur. Texnologiya rivoji kundalik o‘zaro munosabatlarimizni o‘zgartiradi, turmush darajasi yuksalib, yangi ish va xizmat turlari paydo bo‘ladi.

Bugun yoshlar o‘qituvchilik, shifokorlik kabi an’anaviy kasblar bilan birga, yuzlab yangi kasblarni tanlash imkoniga ega.

Amaliy faoliyat

Quyidagi kasblarni tegishliligi bo‘yicha davrlarga bo‘ling. Ularning qaysi asrda ommalashgani haqida o‘ylab ko‘ring.

XXI asrda o‘z dolzarbligini yo‘qotayotgan kasblarni aniqlang. Bugungi kunda dolzarb kasblarni egallash uchun qaysi ko‘nikma va bilimlar kerakligini sanang.

Sartarosh, tosh yo‘nuvchi, pochtachi, bo‘zchi, telegraf ishchisi, tungi qorovul, kosib, jarchi, robototexnik, avtomobil ustasi, zavod-fabrika ishchisi, muz tashuvchi, boshqaruv tahlilchisi, aravasoz usta, baliqchi, gazli suv sotuvchisi, teri oshlovchi, elektron devayslari ustasi, meshkob, qurilish muhandislari, gul sotuvchi, lift operatori, bozorni o‘rganish bo‘yicha tahlilchi, qurol-aslaha ustasi, temirchi, fotosuratchi, to‘qimachilik fabrikasining xodimi, kompyuter tizimlari tahlilchisi, attor, telefon operatori, dasturchi, ...

Mulohaza uchun

IJODIY FIKRLASH – KASBIY YUKSALISH UCHUN ZARUR KO‘NIKMA

Ijodiy fikrlash – jamiyatni rivojlantiruvchi va daromad olib keluvchi noyob ko‘nikma. U orqali muammolarga yangicha yechim topish mumkin. Bilimga asoslangan jamiyatning har bir sohasida ijodkorlik muhim o‘rin tutadi.

Texnika taraqqiy etib, robot yoki ulkan mashinalar paydo bo‘lgan bo‘lsa ham, fabrika yoki ofisda ularning hech biri inson o‘rnini bosa olmaydi. Odamlardagi noyob ko‘nikmalar hanuz taraqqiyotning asosiy omili bo‘lib qolmoqda.

Ko‘pchilik ijodni badiiy jarayon – rasm chizish yoki ijro etish, asar yozish deb biladi. Aslida esa tasavvurni ishga solish, muloqot qilish qobiliyati, muammoni hal qilish, matematikadan murakkab misol ishlash, ilmiy fikrlash va ma’lumotni sharhlash ham ijodiy jarayonni anglatadi. Tanlash, taqqoslash, yangi g‘oyalarni jalb qilish va mavjud muammolarga yangicha yechim topish ijodiy fikrlashning muhim tarkibiy qismidir. Ixtirolar, asarlar, ilg‘or g‘oyalar, qulay turmush tarzi – barchasi ijodiy fikrlash mevasidir.

Amaliy faoliyat

IXTIROCHI KABI FIKRLASH UCHUN ZARUR KO‘NIKMALAR

Ehtiyojni aniqlang

Yon-atrof, odamlar hayotiga nazar tashlang. Ularning hayotlarini yengillashtirish uchun qanday ixtirolarga ehtiyoj bor?

Ulardan birini tanlang

Mavjud ehtiyojlardan qaysi biriga yechim topish uchun zarur ixtironi yaratishga ko‘zingiz yetadi? Ulardan birini tanlang.

G‘oyani pishiting

O‘zaro fikr almashib, o‘zingiz yaratmoqchi bo‘lgan ixtiro g‘oyasini muhokama qiling va boyiting.

G‘oya taqdimotini o‘tkazing

Jamoangiz bilan birga o‘ylagan ixtiroingiz to‘g‘risida taqdimot tayyorlang.

Quyidagi ta’riflarni tinglang va savollarga javob bering.

1-ta’rif: U doimo yangi g‘oyalar bilan to‘lib-toshib yuradi; biror muammoni aytsangiz, qo‘llab-quvvatlaydi va bir necha yechimlarini topib beradi. Bir qarasangiz tadbirlarda qatnashadi, bir qarasangiz qo‘shiq kuylaydi yoki she’rlar yozadi. U ko‘p qirrali ijodkor inson.

2-ta’rif: Unga biror fikr aytsangiz, hafsalasiz javob beradi yoki o‘z muammosini aytadi; hech narsaga qiziqmaydi; kamgap va qiziqishlarini hech kim bilan o‘rtoqlashmaydi. Unda na iqtidor va na muomala bor, u bilan tez zerikib qolasiz.

Savol va topshiriqlar

1. Sizningcha, yuqoridagi ta’riflarda keltirilgan insonlarning qaysi biri yaxshi suhbatdosh bo‘la oladi? Javobingizni misollar bilan izohlang.
2. Ta’rifi keltirilgan qaysi inson bilan ishlasangiz maqsadga erishasiz?
3. 1-ta’rifdagi inson ko‘p qirrali insonga aylanishi uchun nimalar qilgan?
4. 2-ta’rifdagi inson nega zerikarli?
5. Sizga qanday ta’rif berishlarini istaysiz?

Mustaqil faoliyat

Quyidagi savollarga javob bering:

O‘zingizdagi iqtidor, qiziqish, xususiyatlar, his-tuyg‘ular, qobiliyatlar, ehtiyojlar, muvaffaqiyatlarni aniqlang. Shunga ko‘ra hozirdan kasbiy reja tuzing.

1. O‘zingizdagi ustun jihatlarni sanang.
2. Qanday mashg‘ulot hamda vazifalar sizga yoqadi?
3. Qanday o‘ziga xos xususiyat va fazilatlarga egasiz?
4. Sizda o‘zingizga xos qobiliyat va ko‘nikma bormi?
5. Qaysi fanlardan yaxshi natijalarga erishmoqdasiz?
6. Qanday ish muhiti sizga mos keladi?
7. Siz o‘zingizni qaysi sohada tasavvur qilyapsiz?

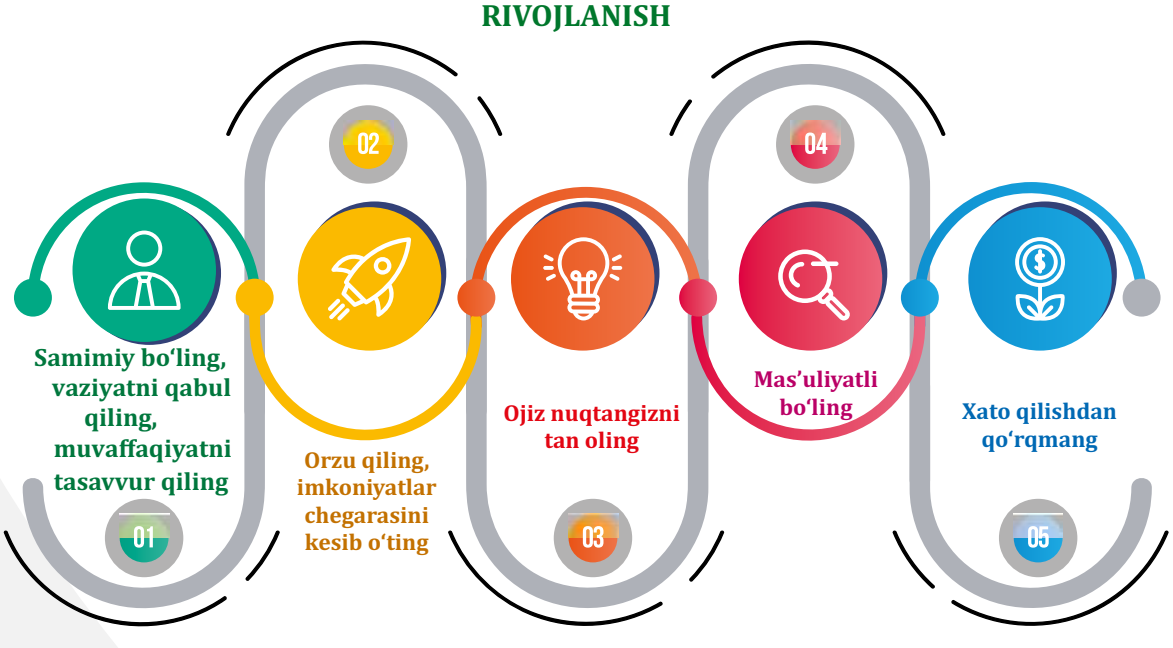

IV B O B
TADBIRKORLIK, G‘OYA VA BOYLIKDAN FOYDALANISH MEZONLARI

- Tadbirkor, avvalo, qalban boy bo‘lsin
- Tug‘ildikmi, imkoniyatlardan to‘liq foydalanishimiz zarur
- Muvaffaqiyat sari intilayotgan bo‘lsangiz, g‘oyangizni asrab qoling
- G‘ildirakni qayta kashf qilishga hojat yo‘q, ammo zamonaviy g‘ildirak yasash mumkin
- Frilanser – o‘z-o‘zini ish bilan ta’minlagan shaxs
- Bizni yo boy, yo qashshoq qiluvchi odatlar
- O‘zlari sevgan ishni qilganlar – jahondagi eng baxtli kishilardir
- Haqiqiy boylik – inson qobiliyati, u ta’lim tufayli yuzaga chiqadi
- Tadbirkorlikda haqiqat shuki, qancha ko‘p ulashsang, senga shuncha ko‘p qaytaveradi

26-MAVZU: TADBIRKORLIK MEZONLARI

Faollashtiruvchi savollar

1. Tadbirkorlikka qanday ta’rif berasiz? Uning qoidalari bormi?
2. Tadbirkorlikning qanday yaxshi tomonlari bor?
3. Unda halollik nimani anglatadi?

BO‘LAJAK TADBIRKORGA ESLATMA

O‘zbekistonda tadbirkorlikka keng yo‘l ochib berilgani barchani ishbilarmonlik bilan shug‘ullanishga ilhomlantirmoqda. Ehtimol sizda ham allaqachon tadbirkor bo‘lish istagi uyg‘ongandir. Unda bir haqiqatni unutmang – yosh tadbirkor uchun muvaffaqiyatning asosi yaxshi xulq-atvordir. Tadbirkorlik – odamlarga foyda keltirish, ularning turmush tarzini yaxshilashdir.

Tadbirkor, avvalo, ma’nan boy bo‘lishi va oddiy ishga ham katta mas’uliyat, va g‘ayrat bilan kirishmog‘i kerak. Halol va to‘g‘riso‘z, sifat uchun qayg‘uradigan tadbirkorning mijozlari uning mahsulotlari to‘g‘risida boshqalarni xabardor qilsalargina, ishida unum bo‘ladi. Ilg‘or fikr va tashabbuskorlik tadbirkorni yetakchiga aylantiradi. Yangiliklarni qo‘llab-quvvatlagan tadbirkor uzoqqa boradi.

Savol va topshiriqlar

1. Nima deb o‘ylaysiz, tadbirkorlikda muvaffaqiyatga erishishda xulq-atvorning qanday o‘rni bor?
2. Tadbirkor uchun «qalban boy», «ko‘zi to‘q» bo‘lish nega kerak?
3. Nima sababdan yangiliklarni qo‘llab-quvvatlagan tadbirkor uzoqqa boradi?

Amaliy faoliyat

Quyidagi infografikani sharhlab bering.

Muvaffaqiyatli tadbirkor

Shoshilinch xulosa chiqarmaydi, o‘ylab qaror qabul qiladi.

Muvaffaqiyatsizligining sabablarini o‘rganib, maqsadi ortidan qat’iy boradi.

Vaqtni eng qimmatbaho boylik deb biladi.

Ko‘proq o‘qiydi va o‘rganish orqali imkon izlaydi.

Mavjud talab va ehtiyojni hisobga olib reja tuzadi.

Nufuz yoki pul uchun harakat qilmaydi, kompaniyaning qadr-qimmatini oshirish yo‘llarini qidiradi.

Amaliy faoliyat

Nuqtalar o‘rniga kerakli so‘zlarni qo‘yib, gaplarni to‘ldiring.

Halol mehnat – mo‘l ... .

O‘zbek xalq maqoli

Puldan tashqari hech nimani tan olmaydigan tadbirkorlik – ... dir.

Henri Ford

Tadbirkorlikning siri boshqalar bilmagan tadbirdan ... bo‘lishdir.

Arastu

Foydalanish uchun so‘zlar: boxabar, daromad, qashshoqlik, kasod.

Jamoaviy mashg‘ulot

Tadbirkorlik qoidalari

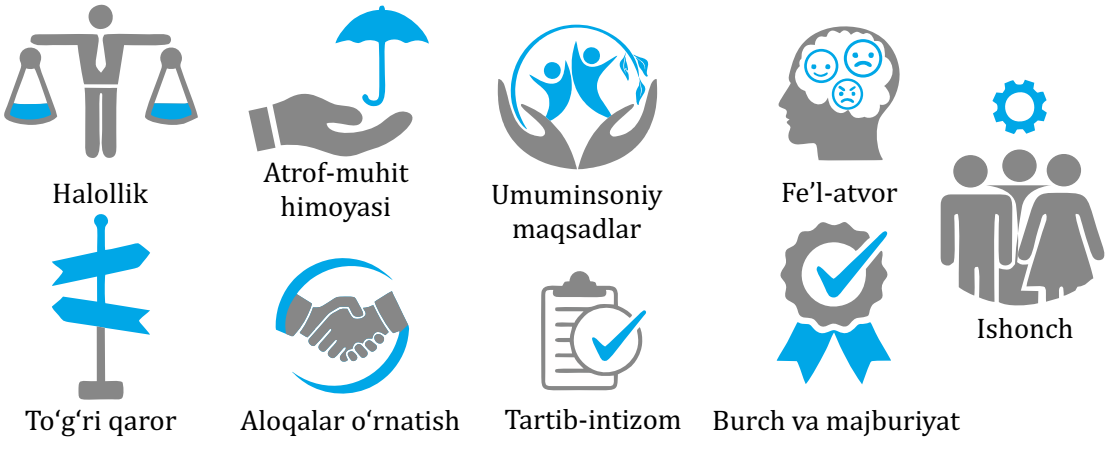

Jamoangiz bilan yuqoridagi jihatlarning tadbirkorlikdagi ahamiyatini muhokama qiling.

Amaliy faoliyat

Quyidagi savollardan birini tanlab, unga javob tayyorlang.

Qo‘lingizda 20 million so‘m bo‘lganida, uni 24 soat ichida qanday qilib 40 million so‘mga ko‘paytirgan bo‘lar edingiz?

Mineral ichimlik suvi ishlab chiqarsangiz, o‘zingizga qanday nom, shior tanlagan bo‘lar edingiz?

Deylik, siz biror-bir yirik kompaniyaning rahbarisiz. Erta tongda uyqudan uyg‘ongach, birinchi bo‘lib faoliyatingizga oid qaysi uchta ma’lumotni tekshirib ko‘rgan bo‘lar edingiz?

Hozir tadbirkorlik qilish uchun sizga to‘sqinlik qiladigan kuchsiz jihatingiz nima deb o‘ylaysiz?

Amaliy faoliyat

Quyidagi hikoyani diqqat bilan o‘qing va savollarga javob bering.

9-sinf o‘quvchilariga «Iqtisodiy bilim asoslari» fanidan dars berayotgan o‘qituvchi o‘quvchilariga 50 ming so‘mdan pul berdi.

«Bir haftada bu pulni kim qanchaga ko‘paytira olgani va pul miqdoriga qarab, shu yerda 5 daqiqadan 10 daqiqagacha taqdimot qilishingiz uchun vaqt ajrataman», – debdi o‘qituvchi.

Dam olish kunlari kimdir sayilgohga chopdi, kimdir do‘konga.

Oradan bir hafta o‘tdi. Ma’lum bo‘lishicha, o‘quvchilardan uchtasi o‘qituvchi bergan pulni 100 ming so‘mdan oshira olgan. 100 ming so‘m topgan o‘quvchi tajribasini o‘rtoqlashdi. U o‘qituvchi bergan pulga dam-urgich va shar sotib olib, parkda savdo qilibdi.

«Men esa besh kilogramm o‘rik sotib olib, dam olish kuni sharbat sotdim», – javob berdi 150 ming so‘m topgan ikkinchi o‘quvchi.

Uchinchi o‘quvchi – Nigoraning muvaffaqiyat siri hammani qiziqtirdi. Sababi, u 200 ming so‘m mablag‘ ishlab topgan edi. Ma’lum bo‘lishicha, u o‘qituvchi bergan pulga munchoq, zar ip va gazlama olib, tengdoshlari uchun bejirim taqinchoqlar yasab sotibdi.

«Xalqimiz har kishi hunar o‘rganishi kerakligini bekorga aytmagan. Qunt bilan o‘rgan hunar, hunardan rizqing unar», xulosa qildi o‘qituvchi.

Hikoyaga sarlavha qo‘ying.
3-o‘quvchida qaysi o‘ziga xos fazilatni payqadingiz?
Qaysi qadimiy hunarlar hozirga qadar o‘rnini yo‘qotmagan?
Hikoyadan qanday xulosaga keldingiz?

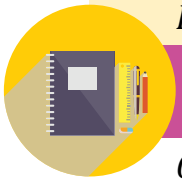

Mustaqil faoliyat

Quyidagi hikoyani o‘qing va savollarga javob bering.

JEK MANING HAYOTINI O‘ZGARTIRGAN QAROR

«Erishgan yutuqlarim ortida izlanish va mehnat yotadi. Uch yil urinib universitetga kira olmaganman. Harvardga kirish uchun o‘n marta urindim, omadim kelmadi. Oxir-oqibat o‘qituvchilar tayyorlaydigan kollej talabasi bo‘ldim. O‘sha kezlarda ish topish muammo edi. 1994-yilda o‘qituvchilar o‘n dollar evaziga bir oy ishlashga rozi edilar. Kollejda ingliz tilidan saboq berar ekanman, hayotimni o‘zgartirishga bo‘lgan orzular menga tinchlik bermadi. Shunda «Internet» degan yangilik haqida eshitib qoldim. Ko‘pchilik uning nimaligini bilmas edi. Men esa kun-u tun bu yangilikni o‘rgandim, istiqboli haqida olimlarning bashoratlarini o‘qidim.

Menda internet do‘koniga asos solish g‘oyasi tug‘ildi. O‘zimga yaqin do‘stlarim bilan rejalarim haqida gaplashdik. Do‘stlarimning aksariyati

mening g‘oyalarimga shubha bilan qaradilar. Bankda ishlaydigan birgina do‘stim menga bu ishni chindan qilgim kelayotgan bo‘lsa, urinib ko‘rishimni aytdi. Tuni bilan o‘zim bilan o‘zim tortishib, tongga yaqin qaror qabul qildim va o‘sha kuniyoq ishga kirishdim».

Biz bu yerga – hayotga o‘zimizdagi kuchning bir qisminigina sarflash uchun kelgan emasmiz! Tug‘ildikmi, undan to‘liq foydalanish zarur.

Jek Ma

Jahonning eng boy insonlaridan biri Jek Ma haqida nimalarni bilasiz?

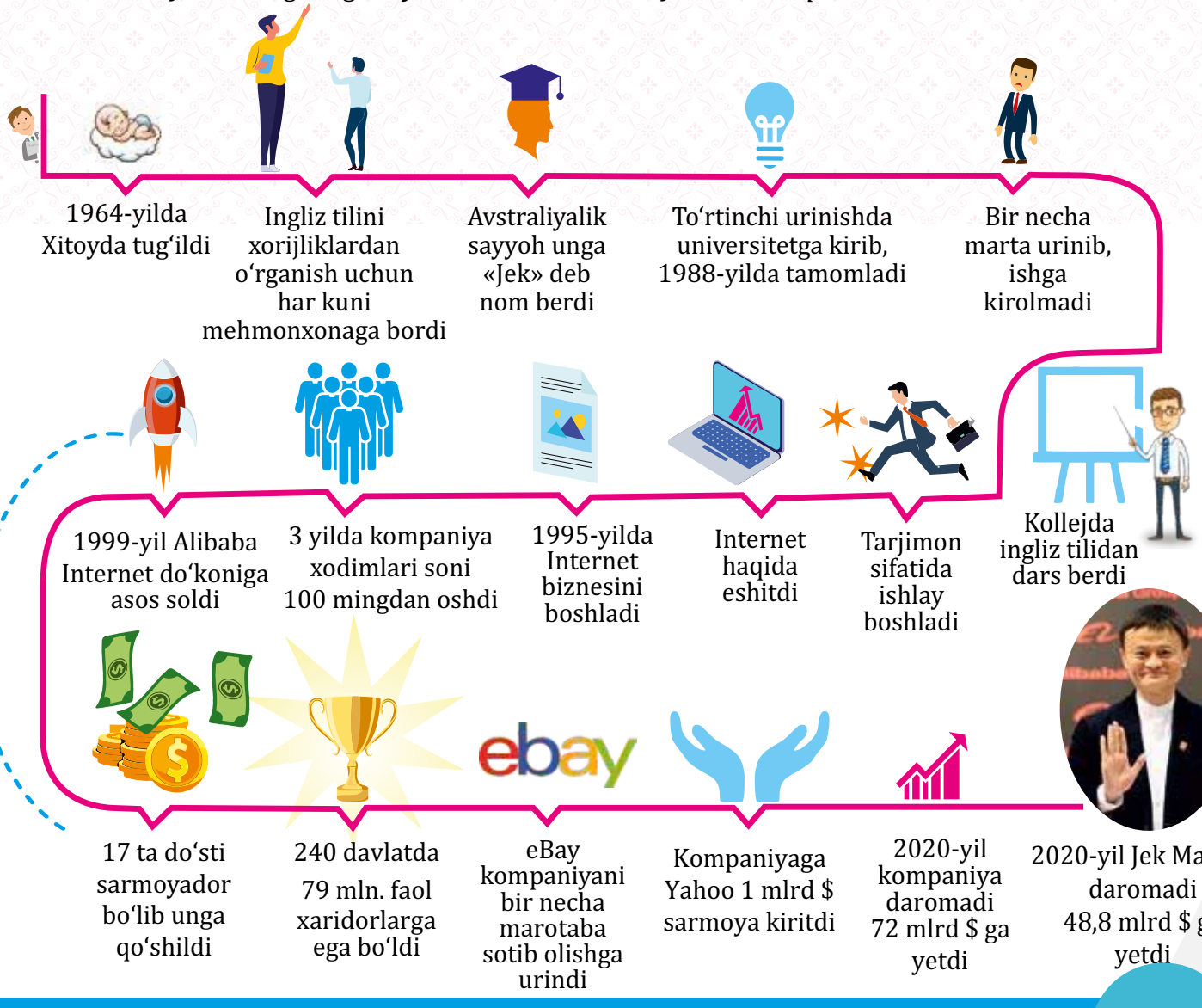

Savol va topshiriqlar

1. Boshqalar «xomxayol» deb atagan rejalarini amalga oshirishiga unga nimalar yordam berdi?
2. Infografikaga diqqat qiling. Qaysi voqea, qaror va xususiyatlar uning hayotini yaxshi tomonga o‘zgartirdi deb o‘ylaysiz?

XOHISH – MUVAFFAQIYATNING YARMI

Maqsad sari qat’iy borishda ichki rag‘batni oshirish yo‘llari

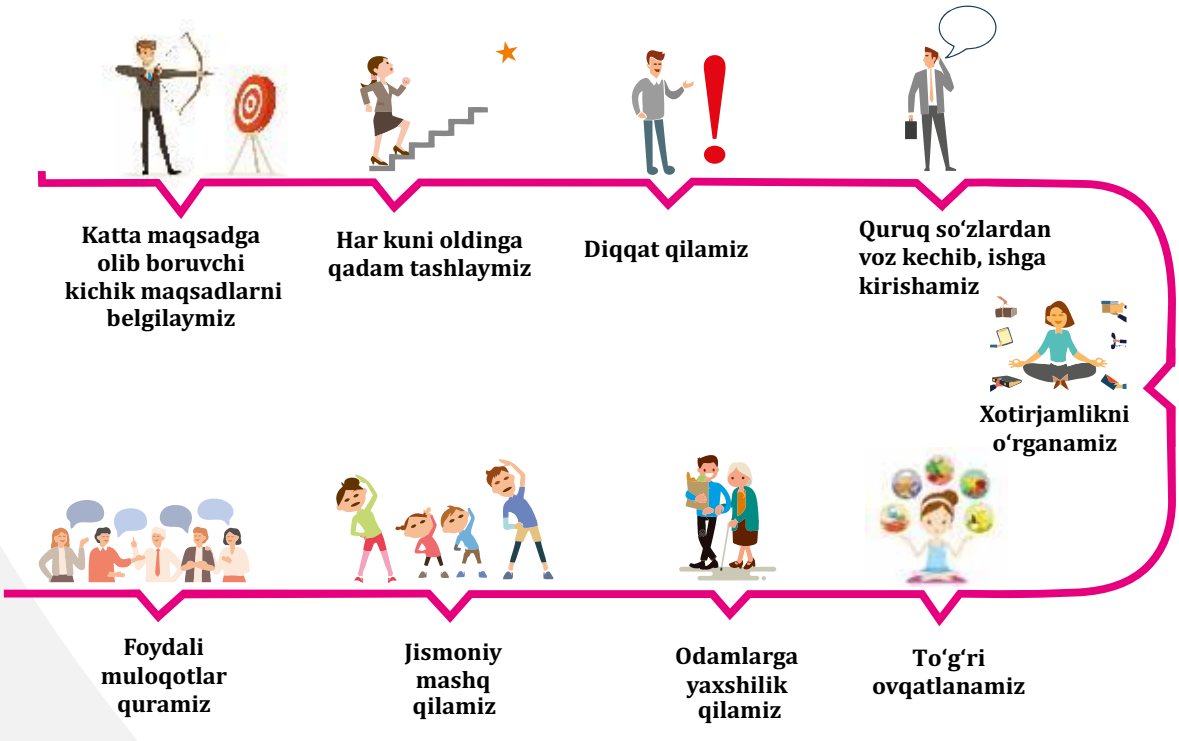

27–28-MAVZU: BIZNESNI BOSHLASH UCHUN ZAMONAVIY G‘OYALAR

Faollashtiruvchi savollar

1. G‘oya nima? Misol keltiring.
2. Jamiyat rivojiga ta’sir ko‘rsatgan qanday g‘oyalarni bilasiz?
3. Kichik g‘oya qanday qilib insoniyat hayotini o‘zgartirib yuboradigan katta voqeaga aylanishi mumkin?

ODAMLAR HAYOTINI OSONLASHTIRGAN O‘ZBEK

Kech bo‘lib qolgani tufayli Botir do‘kondan qo‘l telefoni hisobini to‘ldirish uchun karta topa olmadi. Shunda uning xayolida kartaning o‘rnini bosuvchi elektron to‘lov tizimini yaratish g‘oyasi tug‘iladi.

Mobil kompaniyada ishlagan hamkasblari uning bu fikrini kulgi bilan qarshi olishsa-da, Botir g‘oyasining o‘ziga xosligiga ishondi. Shuning uchun u qayta-qayta mutaxassislar bilan uchrashdi, rejalarini muhokama qildi. Rad javoblar, moliyaviy mavzudagi natijasiz muzokaralar uning umidini so‘ndirolmadi. Nihoyat, g‘oyani qo‘llab-quvvatlaydigan sarmoyador topildi. Xomaki g‘oya izlanishlar natijasida ilg‘or fikrga va keyinchalik yirik biznesga aylandi. 300 ming AQSH dollari miqdorida kiritilgan sarmoya 6 oyda o‘zini oqlagani biznes olamidagilarni hayratga soldi. Bu g‘oya O‘zbekistondan tashqari yana bir nechta davlatlarda ham joriy qilindi.

Bilasizmi?

Botir Orifjonov – 1978-yilda Toshkent shahrida tug‘ilgan. 2005-yilda PAYNET to‘lov tizimiga, 2017-yilda LeBazar internet do‘koni, 2018-yilda bepul ta’lim platformasi – Khan Academy O‘zbek loyihasiga asos solgan.

Botir xorijiy tilni yaxshi bilgani va universitetda biznes boshqaruvi yo‘nalishida faolligi uchun Angliyada magistraturada tahsil olish imkoniga ega bo‘ldi.

«Muvaffaqiyat sari intilayotgan bo‘lsangiz, g‘oyangizni asrab qoling. Boshqalar taslim bo‘lganida, siz mo‘jizaga ishoning. Bu hayotingizni bir umrga o‘zgartiradi».

Bilasizmi?

JAMIYATDA SHAXSNING IKKI KO‘RINISHI

O‘ZGARISHNI ISTAMAYDIGAN:	ILG‘OR FIKRLAYDIGAN:
Qobiliyat va shaxsiy xususiyatlarining rivojlanishiga intilmaydi	Qobiliyat va shaxsiy xususiyatlarni o‘qib-izlanib rivojlantirish mumkinligiga ishonadi
O‘z ustida ishlamaydi va rivojlanish yo‘llarini izlamaydi	O‘zini muntazam rivojlantirish yo‘llarini izlaydi
Muvaffaqiyatsizlikka uchrasa, chekinadi	Muvaffaqiyatsizliklarni navbatdagi muvaffaqiyat uchun asos deb biladi
O‘z faoliyatida zaif va kamchiliklarini tan olmaydi	Agar u qaysidir sohada boshqalardan orqada bo‘lsa, yordam so‘raydi va izlanadi. Boshqalarga yetib olishga intiladi
Yutuqqa intilmaydi, muvaffaqiyatni jamoa bilan bog‘lamaydi	Yutuqlaridan zavq oladi, buni jamoaning yutug‘i deb biladi

Ilg‘or fikrlash ko‘nikmasini egallash yo‘llari

O‘zgarmaslik omillarini aniqlash → Ilg‘or fikrlash ko‘nikmasining muhimligini tushunish → Ilg‘or fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi

Hayotingizni o‘zgartirmoqchimisiz – fikrlashingizni o‘zgartiring.

Mulohaza uchun

E’tibor bering, hayotda daromad keltirishi mumkin bo‘lgan millionlab asosli g‘oyalar bor. Ammo ularning hammasi ham muvaffaqiyatli biznesga aylanmaydi. Chunki g‘oyalar to‘g‘ri vaqtda, to‘g‘ri joyda va to‘g‘ri insonning xayolida tug‘ilsagina amalga oshadi. Tadbirkorlikning muvaffaqiyatli amalga oshishi uchun bir qancha omillar bor.

G‘ildirakni qayta kashf qilishga hojat yo‘q, ammo zamonaviy g‘ildirak yasash mumkin. Eski g‘oyalarni o‘rganish, ularni takomillashtirish – rivojlanishning omili bo‘lgan. Bolalar nima qiladilar? Ular ota-onalariga taqlid qilishadi, ulardan fe’l-atvor ko‘chiradilar. Butun insoniyat tarixi mobaynida yer yuzida g‘oyalar bir joydan ikkinchi joyga ko‘chib yurgan, vaqt o‘tgani sayin takomillashgan. Aynan shu jarayonda innovatsiyalar va yangiliklar tug‘ilgan. Bugun biror sohaga yangilik olib kirish ijodiy va ilg‘or fikrlashni talab qiladi. Bu – tadbirkorlikning ham muhim bo‘lagidir. G‘oyani mahorat bilan o‘zlashtirib, takomillashtirish – rivojlanish kafolatidir. Shuningdek, boshqalar hali urinib ko‘rmagan yo‘nalishlarda yangi g‘oyalarni ilgari surish ko‘p hollarda muvaffaqiyat keltirgan.

«Sony» kompaniyasi o‘tgan asrda analog televizorlar ishlab chiqarishda jahonda yetakchi bo‘lgan. Janubiy Koreyaning «Samsung» kompaniyasi bir muddat u bilan mazkur turdagi televizorni ishlab chiqarishda kurashadi. Ammo raqobatda yaponiyalik raqibiga mag‘lub bo‘ladi. Shundan so‘ng koreyalik gigant bu sohani rivojlantirishga pul tikib, raqamli televideniye texnologiyasi yo‘nalishida muvaffaqiyat qozondi.

Avvaliga imkon qadar hali qo‘l urilmagan jabhada yetakchi bo‘lishga urining.

Innovatsiyaning yagona universal modeli yo‘q. Kimdandir nusxa ko‘chirishingiz mumkin, biroq ilg‘or bo‘lish uchun innovatsiya va yaratuvchanlik g‘oyasi atrofida ijod qilishga majbursiz.

Jamoaviy mashg‘ulot

Jamoangiz bilan quyidagi savollarni muhokama qiling. Javoblardan kelib chiqib, biror biznes g‘oyani ifodalang.

1. Qiziqishlaringizni va nimada qobiliyatli ekaningizni ayting. Ular to‘g‘risida fikr almashib, qaysi birini biznesga aylantirish mumkinligini aniqlang.
   Misol uchun, siz hisob-kitobda yoki rasm chizishda qobiliyatlisiz. Uni qanday qilib biznesga aylantirish mumkin?
2. Siz ilgari surayotgan biznes g‘oyasidan kim manfaatdor?
   Jamiki katta bizneslar insonlar hayotini osonlashtirishni ko‘zlagan g‘oyalar tufayli dunyoga kelgan. Sizning g‘oyangiz kimning ehtiyojini qondiradi? Ular buning uchun pul to‘lashga tayyormi?

Mulohaza uchun

HAR QANDAY G‘OYA ESKIRADI VA UNI YANGILASH MUMKIN

1970-yilda Bernard Sadov jomadonlarning ostiga g‘ildirak qo‘yish g‘oyasini o‘ylab topdi. Natijada ularni ko‘tarib emas, tortib yurish imkoni paydo bo‘ldi. Ammo o‘sha yillarda jomadonlar kichik bo‘lgani tufayli bu g‘oya o‘zini oqlamagan. Yigirma yil o‘tgach, uchuvchi Bob Platning ikki g‘oyasi g‘ildirakli jomadonlarni ommalashtirib yubordi. Birinchidan, u jomadon g‘ildiragini oldinroqqa o‘rnatdi. Ikkinchidan, jomadonlarga tortib yurish uchun dastak qo‘ydi. Ushbu kichik o‘zgartirishlar bilan, hatto katta va og‘ir jomadonlarni ham osongina sudrab yurish mumkin edi.

Miloddan avvalgi 460-yillarda yashagan yunon faylasufi Demokrit «hamma narsa atom yoki eng kichik bo‘linmas zarradan iborat» degan g‘oyani ilgari surgan. Oradan 2 ming yildan ko‘proq vaqt o‘tib, milodning XIX asrida ingliz kimyogari Jon Dalton (1766–1844) hamma narsa atomlardan iborat ekanini isbotladi. 1897-yilda fizik Jozef Tompson doimiy harakatlanuvchi elektronlar bilan o‘ralgan proton va neytronlarning yadrosiga ega bo‘lgan atom tuzilishini tasvirlab berdi.

Miloddan avvalgi 4000-yilda Mesopotamiyada ilk arava yaratilgan bo‘lsa, 1672-yilda Yevropada bug‘da harakatlanuvchi aravalar paydo bo‘ldi.

Amaliy faoliyat

Bugun amalda bo‘lgan va eskirib borayotgan qanday g‘oya, mahsulot yoki xizmatni bilasiz? Uni qanday yangilash mumkin? Fikrlaringizni o‘rtoqlashing.

G‘OYASINING ORTIDAN QOLMAGAN TADBIRKOR

1917-yilda Osaka Elektr Chiroqlari kompaniyasining yosh xodimi rahbar oldiga kashfiyoti bilan kirdi. Biror rasmiy ta’lim guvohnomasiga ega bo‘lmagan 22 yoshli xodimning g‘oyasiga bepisandlik bilan qaralgach, kashfiyotchi izlanishlarini mustaqil ravishda uyining yerto‘lasida olib bordi. Bu yerto‘la jahondagi millionlab insonlar hayotini o‘zgartirib yuborgan g‘oyaning beshigi bo‘ldi.

* * *

Konosuke Matsushita – Yaponiyaning kichik qishlog‘ida tug‘ilgan. U 9 yoshidan do‘konda ishlab, quyosh chiqmasidan uyg‘onar, do‘konni supurib-sidirar, hammayoqni saranjom qilib, kuni bilan xo‘jayinning bolalariga qarar edi.

Yillar o‘tib, u elektr tarmoqlari kompaniyasidan ish topdi. Konosuke bu yerda chiroq va rozetkalarga qiziqib, tunlari tajribalar qilar, kitoblarni titkilab, izlanar edi. Bir kuni u takomillashtirilgan chiroq rozetkasini yaratadi.

Konosuke o‘zining g‘oyasiga ishondi va shaxsiy kompaniyasiga asos solishni o‘yladi. Ko‘pchilik uning bu fikrini qo‘llab-quvvatlamadi.

Konosuke Matsushita ishini tashlab, uyida turmush o‘rtog‘i bilan rozetkalar ishlab chiqaruvchi kichik korxona ochdi. Uning yaratgan mahsulotiga birorta ham do‘kon qiziqish bildirmagach, ular uyma-uy yurib, mahsulotlarni sota boshlashdi. Oylar o‘tsa hamki, Konosuke biror hamkor topolmadi. Yosh oila uydagi mebellarni sotib, qarz ko‘tarib, yana biroz sabrli bo‘lishga qaror qildi.

Kunlarning birida unga o‘zi yaratgan rozetkadan 1000 dona buyurtma qilishdi. Bu muvaffaqiyatning boshlanishi edi. Keyinchalik Konosuke akkumulyatorli velosiped lampalari va boshqa elektron kashfiyotlar qildi.

Konosuke Matsushita asos solgan, «Panasonic» nomi bilan tanilgan kompaniyada bugun 250 000 nafar xodim ishlaydi. Bularning barchasi ikki muhim omil tufayli sodir bo‘ldi – g‘oya va unga bo‘lgan ishonch.

E’tiborga loyiq g‘oyalarni yarata oladigan odam – boshqalardan ko‘p narsalarni o‘rgangan insondir.

Konosuke Matsushita

Savol va topshiriqlar

1. Konosukening hayotini yaxshi tomonga o‘zgartirib yuborgan xususiyatlar va voqealarni sanang.
2. Kichik g‘oyalar katta voqealarga aylanishi uchun nimalar zarur ekan?
3. G‘oyalarning bugungi ehtiyojga mosligini qanday aniqlash mumkin?

Mustaqil faoliyat

MASHHUR G‘OYALAR

Siz tanigan 3 ta mashhur tadbirkor nomi va ularning faoliyat turini daftaringizga yozing.

Yuqoridagi tadbirkorlardan birini tanlang va quyidagi savollarga javob bering.

Tadbirkor ismi: ...

Biznesi/kompaniyasi ...

Bu biznes qanday boshlangani haqida qisqacha ayting: ...

Bu yo‘lda qanday to‘siqlar va muammolar bo‘lganini yozing: ...

Uning biznesi qachalik muvaffaqiyat qozonganini bayon qiling: ...

29-MAVZU: FRILANSERLIK – QO‘SHIMCHA DAROMAD MANBAI

Faollashtiruvchi savollar

1. Pul topishning qanday zamonaviy usullarini bilasiz?
2. Frilanserlik haqida eshitganmisiz?

Mulohaza uchun

XXI asrga kelib axborot texnologiyalari masofadan turib ishlash imkoniyatini berdi. Natijada an’anaviy biznes qoidalari o‘zgarmoqda, insonlar ofisga bormasdan turib ham, ish beruvchilarga xizmat ko‘rsatishmoqda. Frilanserlik yaqin yillarda jamiyat uchun o‘rta yoki katta korxona ofislaridagi xodimlardan ko‘ra foydaliroq faoliyatga aylanishi taxmin qilinmoqda. Quyidagi misollar orqali buni yaxshiroq anglash mumkin.

Veb-frilanser – mijozlariga masofadan turib xizmat ko‘rsatuvchi, o‘z-o‘zini ish bilan ta’minlagan shaxs. Veb-frilansing xizmati, odatda, biznes vakillariga Internet platformalari orqali ko‘rsatiladi.

Amaliy faoliyat

Quyidagi misollarga asoslanib, frilanserlikning afzalliklariga oid ro‘yxat tuzing.

Reklama agentligi Ravshanni bir yillik shartnoma bilan dizaynerlik lavozimiga ishga oldi. U talab darajasidagi dizaynerlik mahsulotlarini yaratib bera olmasa-da, agentlik shartnomani bekor qila olmadi. Bir yildan so‘ng to‘g‘ri xulosa chiqargan agentlik bir martalik og‘zaki shartnoma asosida ishlaydigan dizaynerlar bilan hamkorlik qila boshladi.

Noshirlik faoliyati bilan shug‘ullanuvchi «Yangi adabiyot» nashriyoti masofadan turib ishlaydigan matn teruvchilar – Nodira va Nigora bilan hamkorlikni yo‘lga qo‘ydi. Natijada, nashriyotning kommunal xizmatlar, jihozlar, xodimlarning sug‘urta bilan bog‘liq xarajatlari kamayib, ish samaradorligi oshdi.

Nodira uchun uydan turib ishlash qulay. U farzandlari tarbiyasi bilan shug‘ullanish barobarida daromad ham topadi. Nigora esa uy sharoitida erkin va ortiqcha bosimsiz ishlashni xush ko‘radi. O‘z-o‘ziga ham menejerlik qilish, ham xodimlik vazifasini bajarish unga yoqadi.

Shohrux 5 yildirki frilanser sifatida dasturchilik bilan shug‘ullanadi. U bu davr ichida deyarli har kuni turli yo‘nalishda faoliyat olib boruvchi

kompaniyalar bilan loyihalar ustida ishladi. Doimiy ravishda yangi ishlar bilan shug‘ullanish Shohruxga bilimlarni kengaytirish, yangi ko‘nikmalarni egallash va keng aloqa tarmog‘iga ega bo‘lish uchun zamin yaratdi.

Zohidning jismoniy imkoniyati cheklangan bo‘lsa ham, u uyidan turib mehnat qiladi. So‘nggi 2 yildirki, u 100 dan ziyod ish beruvchilarga blogerlik va reklama xizmatlarini ko‘rsatdi.

Komila hisobchi bo‘lib ishlasa ham, bolaligidan grafik dizaynerlikka qiziqadi. U frilanser sifatida buyurtmalar olib, kechki payt grafik-dizaynerlik bilan shug‘ullanadi. U sevimli mashg‘uloti bilan band bo‘lish asnosida daromad ham topadi.

G‘ayrat shahardan chetroqda istiqomat qiladi. U ingliz tili o‘qituvchisi. G‘ayrat internetdagi frilanserlik platformalari orqali mahalliy va xalqaro kompaniyalarga tarjimonlik yo‘nalishida xizmat ko‘rsatadi. Bu orqali ham tajriba orttiradi, ham pul topadi.

Favqulodda holat munosabati bilan shaharda harakatlanish taqiqlandi va haydovchilik bilan shug‘ullanuvchi Azimning daromadi kamayib ketdi. Ammo uning maktabni tamomlayotgan qizi Aziza masofadan turib video muharrirlik qilib, oilani mablag‘ bilan ta’minladi.

Faxriddin jurnalistika fakultetida tahsil oladi. U bo‘sh vaqtlarida 4 ta yirik kompaniyaning ijtimoiy tarmoqlardagi sahifa va guruhlarini boshqaradi. Faxriddin frilanserlik orqali o‘qishi uchun zarur shartnoma pulini ishlab topadi. Shuningdek, u oilasini ham moliyaviy qo‘llab-quvvatlaydi.

San’at yo‘nalishida tahsil oluvchi Oydinning ovozi boshqa shahardagi radio ijodkorlariga ma’qul keldi. Oydin har hafta qiziqarli materiallar tayyorlab, smartfoniga yozib oladi va radioga jo‘natadi. Ijod orqali uning mahorati yanada oshmoqda.

Mulohaza uchun

Rivojlanish mehnat bozorini muntazam yangilab kelmoqda. Qirq yil avvalgi holat bilan taqqoslaganda, yangiliklar ta’sirida mehnat munosabatlari tanib bo‘lmas darajada o‘zgarib ketganiga guvoh bo‘lamiz. Axborot texnologiyalari ayrim soha vakillari bir vaqtning o‘zida bir nechta ish beruvchi bilan ishlash imkonini bermoqda.

Frilanserlar tobora ko‘proq daromad topishmoqda

Endi kompaniyalar qisqa muddatli vazifalar uchun xodimlarni bir oy davomida idorada band qilishiga hojat qolmadi. Ular zarur paytda tashqaridan vaqtinchalik mutaxassislarni ishga jalb qiladilar. Buning evaziga tashqaridan keluvchi yollanma ishchilarning daromadlari tobora ortib bormoqda.

Kelajak mehnat bozorida frilanserlikning o‘rni

Mehnat bozoridagi o‘zgarishlar jarayonida bir nechta zamonaviy ko‘nikmalarga ega xodim «qulay hududi»dan chiqib, qo‘shimcha daromad manbalarini izlamoqda. Ishchi kuchining zamonaviy mahorat va ko‘nikmalarga ega bo‘lishi bir vaqtning o‘zida turli sohalarda ishlash imkonini beradi va ishsizlikni ham kamaytiradi.

Frilanserlik – o‘z nomingni yaratish demak

Frilanser mustaqil ishlaydi – uning yaxshi ishlashi o‘zining nomiga xizmat qiladi. U orttirgan tajriba, aloqalar bir umr o‘zi bilan qoladi. Frilanser nafaqat ish beruvchi, balki o‘zining foydasiga ham ishlaydi. Misol uchun, onlayn platformalar orqali buyurtma olgan yollanma ishchi yaxshi xizmat ko‘rsatsa, reytingda nomi ko‘tarilib, dovrug‘i oshadi.

Frilanserning eng kuchli jihati

O‘zgarish – hayotdagi doimiy jarayondir. Yollanma ishchi sifatida virtual tarmoqda har kuni turli yo‘nalishda faoliyat olib boruvchi ish beruvchilar bilan hamkorlik frilanserlarni sohasining yetakchilariga aylantiradi. Ular yangi talab va o‘zgarishlardan birinchilardan bo‘lib boxabar bo‘lishadi.

Savol va topshiriqlar

1. Sizningcha, bugun qaysi soha mutaxassislari masofadan turib qo‘shimcha daromad topishlari mumkin?
2. Mehnat bozoridagi raqobatga dosh berish uchun mutaxassislar qanday ko‘nikmalarga ega bo‘lishlari kerak?
3. Nima sababdan kompaniyalar o‘rtasida mutaxassislarni vaqtinchalik yollab ishlatish ommalashmoqda?
4. «Mehnat bozoriga moslashish» deganda nimani tushunasiz?
5. Uzoq yillar bir joyda xizmat qilgan va har kuni turli ish beruvchilar bilan ishlagan mutaxassislar faoliyatining ijobiy va salbiy jihatlarini sanang.

Jamoaviy mashg‘ulot

Jamoangiz bilan bugungi kunda frilanserlik orqali bajarish mumkin bo‘lgan faoliyat turlari va ular uchun zarur ko‘nikmalarga oid taqdimot tayyorlang.

Mustaqil faoliyat

Quyidagi mavzuda bayon yozing.

Men uchun mos frilanserlik faoliyati

30–31-MAVZU: INSONNI BOY VA QASHSHOQ QILUVCHI OMILLAR

Faollashtiruvchi savollar

1. Qashshoqlik nima degani? Uning sabablarini bilasizmi?
2. Boylik va boy inson o‘rtasida bog‘liqlik bormi?
3. Insonni qanday odatlar boy qiladi?

Mulohaza uchun

Nega ba’zi odamlar boy va boshqalar kambag‘al?

Besh daqiqadan keyin qanday yashashimiz nimaga bog‘liq? Ertaga, bir oy yoki bir yildan keyin qanday yashashimiz-chi?

Bularning barchasi hayotiy vaziyatlarda chiqaradigan qarorlarimizga bog‘liq. Qarorlarimiz esa fe’l-atvorimizning mevasidir. Bizning hayotimiz – bizning odatlarimiz ixtiyorida.

O‘ylang, biz har kuni quyidagi xatti-harakatlarga daxldor qanday qarorlar qabul qilamiz?

– Pul topish yoki sarf qilish;
– Yeb-ichish;
– Jismoniy faollik;
– Dam olish;
– Bo‘sh vaqtni tashkil qilish;
– Ish vaqtidagi odatlar;
– O‘qish yoki o‘rganish;
– Odamlar bilan munosabatlar;
– O‘ylash va idrok qilish bilan bog‘liq odatlar.

Amaliy faoliyat

Quyidagi odatlarga misollar keltiring.

Bizni sog‘lom, baxtli va boy qiluvchi odatlarni sanang.

Tonggi odatlar.

Misol uchun: Erta uyg‘onish, yuvinish, badantarbiya qilish, nonushta qilish.

Tushki odatlar.

Misol uchun: To‘g‘ri ovqatlanish, yayov yurish, tushlik qilgach biroz dam olish.

Kechki odatlar.

Misol uchun: Kitob o‘qish, oila bilan vaqt o‘tkazish, sayr qilish, keyingi kunga reja tuzish.

O‘ylab ko‘ring, yuqoridagi qaysi odatlar baxtli hayot kechirishimizga xizmat qiladi?

Quyida keltirilgan tonggi odatlar inson hayotiga salbiy ta’sir qilishi tadqiqotlar davomida aniqlangan. Ulardan xulosa chiqarib, tongda qilish zarur bo‘lgan foydali odatlar ro‘yxatini tuzing.

1. Kech uyg‘onish.
2. Badantarbiya bilan shug‘ullanmaslik.
3. Tongni tushkun kayfiyatda boshlash.
4. Ota-onaning duosini olmaslik.
5. Oila davrasida nonushta qilmaslik.
7. Yaqinlari bilan xayrlashmay uydan chiqish.
6. Kunni reja qilmaslik, aniq maqsadlarni belgilamaslik.

Jamoaviy mashg‘ulot

Siz shakllantirgan tonggi foydali odatlarning ahamiyatini tushuntirib bering.

Pulga to‘g‘ri munosabat – boy bo‘lishning muhim kafolati

Pul bilan bog‘liq quyidagi odatlar hayotda boy yoki kambag‘al bo‘lishimizda muhim o‘rin egallar ekan.

Pulni sarflash odatimiz.

Pulni tejash odatimiz.

Pulga nisbatan yomon odatlar ...

«Xarajatlar ro‘yxati»ni tuzmaslik.

Mayda-chuyda va ahamiyatsiz xarajatlarga ko‘z yumish.

Dabdabali marosimlar va tadbirlar uyushtirish.

Qarz olish va qarzdor bo‘lib yurish.

Har kuni tushlik uchun ovqat xarid qilish (vaholanki uydan ham mazali taomlar olib kelish mumkin).

Bilasizmi?

Ko‘p pul topib, kamroq sarflash hamda jamg‘arilgan pulni foydali ishga tikish – pulga nisbatan to‘g‘ri odatdir. Vaqt o‘tgani sayin jamg‘arma va sarmoya o‘z mahsulini beradi.

Millionerlarning ko‘pchiligi ota-onasi yoki ustozlaridan pul bilan bog‘liq aqlli odatlarni o‘rganish orqali badavlat bo‘lishgan ekan.

Amaliy faoliyat

Pulga nisbatan yaxshi odatlar ro‘yxatini tuzing.

BOLA BOSHIDAN ...

Jahonning eng boy kishilaridan biri bo‘lgan Uorren Baffet 6 yoshidan boshlab ulgurji narxda salqin ichimliklar, saqich va gazeta-jurnal xarid qilib, eshikma-eshik yurib pullagan. U bobosining baqqollik do‘konida ham ishlagan. Yuqori sinflarda o‘qib yurgan kezlarida gazetalar tarqatish, golf koptoklari, markalar sotish va mashinalarni tuzatish orqali bo‘lajak sarmoyador ancha-muncha pul jamg‘aradi. Kollejni tamomlash arafasida Baffetning hisobida 90 ming dollardan ko‘proq puli bo‘lgan. 1950-yillarda bu katta pul edi. Tajriba va bilim unga keyinchalik muayyan soha va kompaniyalarning istiqbolini ko‘rish imkonini berdi. Natijada Uorren Baffet jahonning muvaffaqiyatli sarmoyadoriga aylandi.

«Mening ilhom manbaim mening otam edi. Bolaligimdanoq undan tongni to‘g‘ri odatlar bilan boshlashni o‘rgandim», deydi milliarder. «Ota-onalar farzandlariga 3 yoshdan boshlab pul haqida gapirishlari va pulga nisbatan ularning to‘g‘ri munosabatini shakllantirishlari kerak. Pulni tejash – otam menga 6 yoshimga qadar o‘rgatgan muhim saboq bo‘lgan».

Bankdagi hisobida milliardlab dollari bo‘lishiga qaramasdan, Baffet hashamatli qasrda yashashda ma’no ko‘rmaydi va 1958-yilda xarid qilgan shinam va oddiy 5 xonali uyida yashaydi.

Jamoaviy mashg‘ulot

Nima deb o‘ylaysiz?

Qanday omillar Uorren Baffetning muvaffaqiyatiga xizmat qilgan?

Oilada ota-onalarning farzandlari bilan pul va pulga nisbatan munosabat haqida suhbatlashishlari nega muhim?

Ma’naviyat xazinasidan

HAYOT HIKMATLARIDAN

Donishmandlardan biri o‘z farzandiga dedi: – Uch narsani tark etma! Eng yaxshi taomni yemoqni; eng yaxshi to‘shakda uxlashni; eng yaxshi uylarda yashashni.

Farzand so‘radi: – Ey otajon, biz kambag‘al bo‘lsak, bu ishlarni qanday bajaramiz?

Donishmand dedi: – Faqat qorning ochganda taomlansang – eng yaxshi taomni yegan bo‘lasan; halol mehnat qilib charchaganingda uxlasang –

eng yaxshi to‘shakda uxlagan bo‘lasan; odamlarga go‘zal muomalada bo‘lsang – ularning qalbida yashaysan. Insonlar qalbi esa uylarning eng yaxshisidir.

Bilasizmi?

U har tun uyquga ketish oldidan o‘tgan kunini o‘ylab, qilgan biror foydali ishidan kayfiyati chog‘ bo‘lsa, shundan quvonar edi. U tongda uyg‘ongach, o‘ziga bir xil savol berar edi: «Bugungi kunim men uchun omonat bo‘lsa, reja qilgan ishim meni baxtli qila oladimi?» O‘z-o‘zini savolga tutishni odat qilgan Stiv Jobs 1976-yil 21 yoshida Apple kompaniyasiga asos solgan. Siz har kuni tongda uyg‘onganda va tunda uyquga ketayotganda o‘zingizga qanday savollar berasiz?

Jamoaviy mashg‘ulot

Quyidagi fikrni muhokama qiling.

«Hayotdagi eng mudhish qashshoqlik – puldan boshqa narsani tan olmaslikdir»

Amaliy mashg‘ulot

Quyidagi misollarni o‘qib, savollarga javob bering.

BILIM – MUVAFFAQIYAT KALITI

Nozim ishchi oilasida tug‘ilgan. U bolaligidan mahalla kutubxonasidan kitob olib o‘qishga odatlandi. Maktabda yaxshi o‘qib, ilm olib, izlangani uchun Nozim muvaffaqiyatga erishdi. Yon-atrofingizda bilimi ortidan boy-badavlat bo‘lgan, Nozimga o‘xshagan insonlarni bilasizmi?

XASISLIK

Murodbek doimiy ravishda arzon narsalarni sotib olishni xush ko‘radi. U sifatsiz mahsulotlarni iste’mol qilib, xastalanib qoldi. Davolanish uchun u katta pul sarfladi.

O‘ZI YOQTIRMAGAN ISH BILAN SHUG‘ULLANISH

Mahbuba hisobchilikni yomon ko‘radi, lekin boshqa ish qo‘lidan kelmaydi. Mansur majburligidan sotuvchilik qiladi. Ularning hayotini qanday tasavvur qilasiz?

BAXTNI PUL BILAN O‘LCHASH

Muzaffar yaxshi pul topadi. Ammo pul keldi deguncha kiyim oladi, sayohatga chiqadi, yaxshi joylarda ovqatlanadi. U topganini tugatishi bilan yana avvalgi hayot tarziga qaytib, kamtarona yashaydi. Buning o‘rniga u nima qilishi mumkin?

DARHOL BOYIB KETISH ISTAGI

Laziz maktabda yaxshi o‘qidi, universitetni ham a’lo baholar bilan tamomlab, yaxshi ishga joylashdi. Ammo birdaniga katta boylikka erishish istagi uni to‘g‘ri yo‘ldan adashtirdi. U ishxonasida pora bilan qo‘lga tushib, jinoiy javobgarlikka tortildi. Uning hayoti boshqacha bo‘lishi mumkin edimi?

O‘ZINI BOSHQALAR BILAN SOLISHTIRISH

Aziz boshqa sinfdoshlaridan ko‘ra yaxshiroq telefon tutgani uchun o‘zini ulardan yuqori ko‘radi. Laziz otasi kambag‘al bo‘lgani bois o‘zini baxtsiz deb hisoblaydi. Nargiza dugonasining kiyimiga havas qiladi. Doimo kibr bilan yashash yoki hasad qilib ich-etini yeb yashash ularni nimaga duchor qiladi?

PULNI TEJASHNI QANDAY BOSHLASH MUMKIN?

«Tejalgan bir so‘m pul – ishlab topilgan bir so‘m puldir» degan naql bor. Pulni to‘g‘ri ishlatish uchun xohish va ehtiyojni farqlay olish kerak.

Ehtiyoj – yashash va kundalik hayotda zarur bo‘lgan kerakli narsalar.

Xohish – bizga juda kerak bo‘lmagan, usiz ham yashash mumkin bo‘lgan narsalar.

Misol uchun:
Suv – ehtiyoj
Gazlangan rangli suv – xohish

Mustaqil faoliyat

Pul uchun ikkita idish ajrating, biri – pul jamg‘arish uchun, ikkinchisi – xarajatlar uchun. Har gal pul ishlab topganda uni pul jamg‘ariladigan idishga soling. Har gal pul sarf qilish arafasida uni xarajatlar idishiga solishdan avval kattalar bilan maslahatlashing. Siz bu pulni xohishingizga sarf qilmoqchimisiz yoki ehtiyojingizgami – buni aniqlashtirib oling.

«Xohish yoki ehtiyoj?»

So‘nggi bir oy davomida oilangizda eng ko‘p xarajat qilingan buyumlar, narsalar va harakatlar ro‘yxatini tuzing. Ulardan qaysi biri ehtiyoj va qaysilari xohish ekanini ajrating.

TADBIRKOR, MUVAFFAQIYATLI VA BAXTLI INSONLARGA XOS JIHATLAR

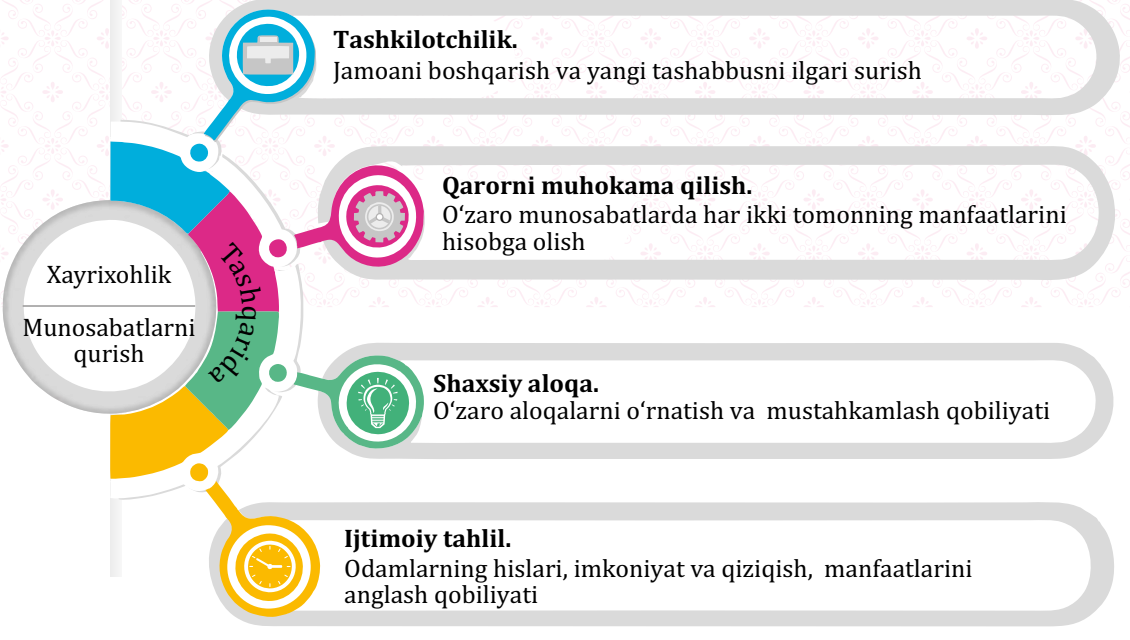

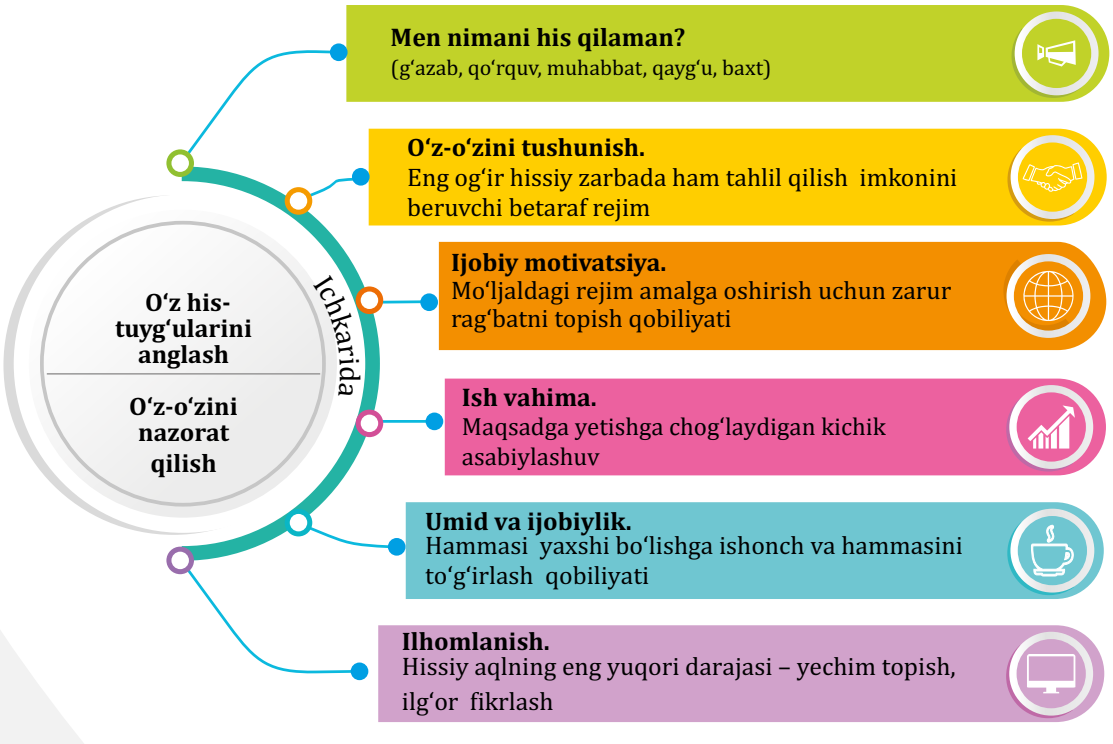

32-MAVZU: BOYLIKDAN FOYDALANISH MEZONLARI

Faollashtiruvchi savollar

1. Boylik nima degani? U munosib hayot kechirishga yordam beradimi?
2. Mol-davlat qachon o‘zini oqlaydi?
3. Boy bo‘lish uchun asosli sabab – maqsadni o‘ylaganmisiz?
4. Boylikni ortidan quvish kerakmi yoki baxtni?

Mulohaza uchun

HAQIQIY BOYLIK NIMA?

«Boylik» deganda, odatda, shaxs, jamoa, kompaniya yoki mamlakatga tegishli bo‘lgan jamiki mol-mulkning qiymatini tushunamiz. Ammo moddiy boylikning ortida nomoddiy boylik yotishini bilasizmi?

Taniqli muallif Robert Kiyosaki «boylik» so‘ziga ta’rif berib, uni «Daromad keltiruvchi mulk», deydi. Unga ko‘ra ko‘pchilik boylik uchun o‘lchov deb bilgan hashamatli uy, qimmatbaho mashina yoki pul – boylik emas. Robert Kiyosakiga ko‘ra hayotni go‘zal qilayotgan omil, bu – nomoddiy boylik. Misol uchun, inson qobiliyatlari – ijodkorlik, kuch-g‘ayrat va maqsad. Insonning ijodkorligi, kuch-g‘ayrati va maqsadi o‘zini va boshqalarni boy qiladi.

Insonning qancha daromad qilishi bevosita sa’y-harakatlarining qiymati bilan bog‘liq. Misol uchun, dasturchi yaratgan mahsulot bahosi oshsa, uning daromadi ham oshadi. Kimningdir harakatlarining qiymati esa uning qobiliyati bilan bog‘liq. Qobiliyatga ega bo‘lish uchun esa inson o‘qib, ta’lim olishga muhtoj. Ya’ni, yaxshi ta’lim olib, biror iqtidorga ega bo‘lgan insonning daromadi boshqalarnikidan ko‘proq bo‘ladi. Nomoddiy boylik hisoblangan bilim va qobiliyat insondagi moddiy mol-mulkning ko‘payishiga xizmat qiladi. Demak, bugungi davrda boy bo‘lishni istaydigan inson uchun eng yaxshi yechim – yaxshi bilim olishdir.

Jamoaviy mashg‘ulot

Yuqoridagi matn asosida jamoangiz bilan «XXI asrda boy bo‘lishning oson yo‘li» mavzusida infografika chizing.

Ma’naviyat xazinasidan

Agar ilm o‘rgansam nima topaman? Agar kichik bo‘lsang, ulug‘ va mashhur bo‘lasan, kambag‘al bo‘lsang, boylik orttirasan, mashhur bo‘lsang, yanada mashhurroq bo‘lasan.

Buzurgmehr

Mulohaza uchun

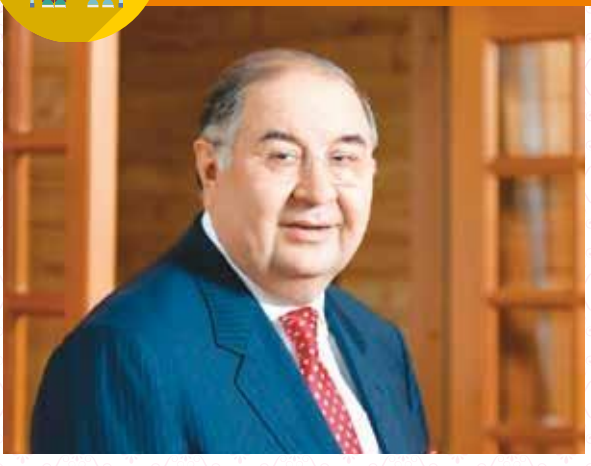

MILLIARDERNING SAXOVATI

Alisher Usmonov saxovatpeshaligi bilan jahonga tanilgan. U katta boylikka ega bo‘lsa ham, o‘zini oddiy inson sanaydi. «Men uchun pullar, bu – vosita, ular yordamida nari borsa nimagadir erishish mumkin», deydi u.

Unga ko‘ra, baxt boylikda emas, balki baxtiyor yashay olish qobiliyatida, baxtiyorlik pulning miqdori bilan o‘lchanmaydi.

Alisher Usmonov 2008-yildan «San’at, fan va sport» xayr-saxovat tashkilotini tuzib, xasta bolalar, teatr va san’at, muzey hamda sport muassasalariga beminnat yordam berib keladi.

2014-yilda taniqli olim Jeyms Uotsonga yangi tadqiqotlar uchun pul kerak bo‘ladi. U o‘ziga tegishli Nobel medalini auksionga qo‘yganida, saxovatpesha o‘zbek medalni 4,1 mln. dollarga sotib olib, uni yana olimning o‘ziga qaytaradi.

Alisher Usmonov fondi yurtimizdagi xayr-saxovat tadbirlariga ham hissa qo‘shib kelmoqda.

Jamoaviy mashg‘ulot

Tadbirkor Alisher Usmonovning quyidagi fikrini muhokama qiling.

Tartibli odam bo‘lsanggina, senga berilgan boylik o‘zini oqlaydi. Baxtli bo‘lish uchun boylikni ezgu ishlarga sarflashning o‘zi kifoya.

Biznesda haqiqat shuki, qancha ko‘p ulashsang, senga shuncha ko‘p qaytaveradi.

MA’RIFATPARVAR MILLIARDER

Bolaligida oilasi bilan Shotlandiyadan Amerikaga ko‘chib kelgan Endryu kunduz kuni ko‘chada o‘tkinchilarning oyoq kiyimlarini artib pul topardi. U topgan puliga yaxshi kitoblar xarid qilib, tuni bilan chiroq shu’lasida o‘qir edi.

Oradan yillar o‘tib Endryu Karnegi «po‘lat sanoati otasi»ga va jahonning eng boy kishisiga aylandi. Mol-dunyosi ko‘paygach, Endryu Karnegi hayotining oxirigacha o‘z nomi bilan ataluvchi 2811 ta kutubxona qurdirgan. U buning uchun 26 million AQSH dollari sarf qilgan. Bugun amerikaliklarning 40 foizi ushbu kutubxonalardan foydalanishmoqda.

Savol va topshiriqlar

1. Nima deb o‘ylaysiz, Endryu Karnegi nima sababdan pullarini kutubxona qurishga sarflagan?
2. Boy-badavlat insonlar pullarini yana qanday xayrli ishlarga sarflashlari mumkin?

Endryu Karnegini boy qilgan xususiyatlari

- **A** Kirishimli, xushtabiat kishi bo‘lgan
- **B** Mohir tashkilotchiligi bois, rahbarlik lavozimiga juda erta erishgan
- **D** Aniq maqsadni tanlab, shuning ortidan borgan
- **E** Doimo eng yuqori cho‘qqini ko‘zlagan
- **F** Halol, mahoratli xodimlarni qo‘llab-quvvatlagan
- **G** Bamaslahat ish qilgan
- **H** Doimo izlangan va ilmni qadrlagan

Jamoaviy mashg‘ulot

Quyidagi savollarni muhokama qilib, ularga javob topishga harakat qiling.

Hayotda puldan boshqa hech vaqosi yo‘q qashshoq insonlar bormi? Ular kimlar?

Chinakam boylikni pulga sotib olib bo‘lmaydi. Shunday boyliklarni bilasizmi?

Qalbi boy bo‘lmagan insonni hech narsa boy qilolmaydimi? Qalbi boy insonga misollar keltiring.

Mustaqil faoliyat

Quyidagi mavzuda matn tayyorlab keling. Unda mol-davlatga ega bo‘lsangiz, undan qanday ezgu maqsadlarda foydalanishingizni tasvirlang.

«Agar men boy bo‘lsam»

YAKUNLOVCHI DARS
MUNOSIB HAYOT – ORZUDAN MAQSAD SARI

TARIX SAHNIDA...

Sohibqiron Temurning tulporidek shamollar,
Bobur Mirzoning olis diydoridek shamollar,
Siz – Navoiy hazratga kitob varaqlab bergan,
Toabad ilhom bo‘lgan dildoridek shamollar,
Bir Vatanga jam bo‘ling, barhayot shon bo‘lgaymiz,
Tarix sahnida Yangi O‘zbekiston bo‘lgaymiz!

Barchinoy Alpomish deb kashtaga chekkan gullar,
To‘maris o‘z o‘g‘lining qabriga ekkan gullar,
Siz – Bibixonim uchun muhabbat izhor qilib,
Kumushbibidek joni titrab entikkan gullar,
Bir Vatanga jam bo‘ling, yorug‘ bo‘ston bo‘lgaymiz,
Tarix sahnida Yangi O‘zbekiston bo‘lgaymiz!

Oqshom ma’sum tushiga Buxoriy kirgan bolam,
Nasafiylar nafasin ilg‘ab ulgurgan bolam,
Siz – teran ildizlardan quvvat olgan kurtaksiz,
Bobo Mashrab har sahar uyg‘otib turgan bolam,
Bir Vatanga jam bo‘ling, jo‘sh urgan qon bo‘lgaymiz,
Tarix sahnida Yangi O‘zbekiston bo‘lgaymiz!

Bu asal tomgan bog‘lar necha qayta ko‘kargan,
Urushlar eggan qaddin Vatan deya ko‘targan,
Siz – xazon bo‘lgan onlar, sinov-u imtihonlar
Qoshida ham sinmagan, bardoshlari ko‘paygan,
Bir Vatanga jam bo‘ling, bir tan-u jon bo‘lgaymiz,
Tarix sahnida Yangi O‘zbekiston bo‘lgaymiz!

Ulug‘bek yulduzidan nur quyilgan tonglarim,
Cho‘lpon ko‘ksidan kelgan yuz yillik ohanglarim,
Siz – otam aytgan hikmat, siz – onamning duosi,
Yurtdan ayro bo‘lmasin shu muborak onlarim,
Bir Vatanga jam bo‘ling, munavvar tong bo‘lgaymiz,
Tarix sahnida Yangi O‘zbekiston bo‘lgaymiz!

Nosirjon Jo‘rayev,
shoir, Yozuvchilar uyushmasi a’zosi

T 23 Tarbiya 9 [Matn]: darslik / Sh. Sattorov [va boshq.]. – Toshkent: «O‘zbekiston» NMIU, 2020. – 128 b.

ISBN 978-9943-6577-4-8

UO‘K 17(075.3)
KBK 87.7ya72

O‘quv nashri

Sh. Sattorov, D. Ro‘ziyeva, Z. Islomov, N. Ismatova, S. Akkulova, S. Shermuxamedova, Z. Zamonov, O. Maxmudov, D. Rahimjonov, N. Xolmuxamedova, S. Madaliyeva, L. Mo‘minova, S. Zokirova

Tarbiya 9

Baxt va muvaffaqiyat sirlari

Birinchi nashr

Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining
9-sinf o‘quvchilari uchun darslik

Rassom *R. Zufarov*

Badiiy muharrir *B. Zufarov*
Muharrir *N. Abdurahmonova*
Texnik muharrir *T. Xaritonova*
Musahhih *S. Salohutdinova*
Kichik muharrir *M. Salimova*
Kompyuterda sahifalovchi va dizayner
A. Sulaymonov

Nashriyot litsenziyasi AI № 158, 14.08.2009.
Bosishga 2020-yil 6-noyabrda ruxsat etildi. Qog‘oz formati 60x84$^{1}/_{8}$.
Ofset qog‘ozi. «Cambria» garniturada ofset usulida bosildi. Kegli 12.
Shartli bosma tabog‘i 14,88. Nashr tabog‘i 00,0.
Adadi 499 719 nusxa. Buyurtma № 20-372.

«O‘zbekiston» nashriyot-matbaa ijodiy uyi.
100011, Toshkent, Navoiy ko‘chasi, 30.

Telefon: (371) 244-87-55, 244-87-20. Faks: (371) 244-37-81, 244-38-10.
e-mail: uzbekistan@iptd-uzbekistan.uz *www.iptd-uzbekistan.uz*

Darslik holatini ko‘rsatuvchi jadval

T/r	O‘quvchining ismi, familiyasi	O‘quv yili	Darslikning olingandagi holati	Sinf rahbarining imzosi	Darslikning topshiril-gandagi holati	Sinf rahbarining imzosi
1.						
2.						
3.						
4.						
5.						
6.						

Darslik ijaraga berilib, o‘quv yili yakunida qaytarib olinganda yuqoridagi jadval sinf rahbari tomonidan quyidagi baholash mezonlariga asosan to‘ldiriladi:

Yangi	Darslikning birinchi marotaba foydalanishga berilgandagi holati.
Yaxshi	Muqova butun, darslikning asosiy qismidan ajralmagan. Barcha varaqlari mavjud, yirtilmagan, ko‘chmagan, betlarida yozuv va chiziqlar yo‘q.
Qoniqarli	Muqova ezilgan, birmuncha chizilib chetlari yedirilgan, darslikning asosiy qismidan ajralish holati bor, foydalanuvchi tomonidan qoniqarli ta’mirlangan. Ko‘chgan varaqlari qayta ta’mirlangan, ayrim betlarga chizilgan.
Qoniqarsiz	Muqova chizilgan, yirtilgan, asosiy qismidan ajralgan yoki butunlay yo‘q, qoniqarsiz ta’mirlangan. Betlari yirtilgan, varaqlari yetishmaydi, chizib, bo‘yab tashlangan. Darslikni tiklab bo‘lmaydi.